

24 kop.

ALLAKÄIGU- SPIRAAL

HARRI JÄNES

Harri Jänes

HARRI JÄNES

**ALLAKÄIGU-
SPIRAAL**

«VALGUS» TALLINN 1976

Kaane kujundanud J. Kerem

1. PEATÜKK

Peeter tundis, kuidas soe laine vajus mööda keha laiiali. See sai alguse kõhust ja valgus siis aeglaselt selga, kaela, jalgadesse ja kätte, mis muutusid pehmeks ning lõdvaks. Peeter vaikis, kuulatades, mis toimub tema sise-muses. Mõtted hulkusid omapead, aga ta ei tahtnudki neid kokku korjata. Maie ja Irene, heledapäine tüdrukutirts, kes tema järele pärib...

«Võtame veel ühe. Mõistust peab teritama!»

Peeter võpatas, vaatas Jaanile otsa ja noogutas. Jaan valas pitsid täis. Peeter noogutas kaaslasele veel kord. Nad jõid kiiresti, visates pead selga ja tühjendades klaasid ühe sõõmuga.

«Puhh!» puhkis Jaan, «miks nad need topsikud nii väikesed teevad, liiva peaks ju jätkuma?»

«Mis sa nutad, ega's su käsi ometi väsinud pole? Öhtu alles kaugel. Vala veel üks pisar!»

Jaan täitis klaasid uuesti. Peeter ei rüübanud mineraalvett ega õlut peale. Ta tahtis säilitada kõrvetavat maitset suus. Jaan pakkus sigaretti.

«Ei taha praegu, sööme vahepeal,» vastas Peeter.

«Mul pole veel isu,» keeldus Jaan, kuid hakkas siiski salatikausis kahvliga sonkima.

Mõni minut läks vaikides, siis nihutas Peeter ennast toolil, sirutas jalad välja ja pani sigareti põlema. Nad tühjendasid veel paar pitsi. Peas sumises mõnusalt. Lõtvustundest polnud enam jälgegi. Seda asendas jõutulv, mõtted liikusid kiiremini. Asi hakkab paranema, mõtles Peeter. Talle oli see tunne tuttav. Selle tunde pärast ta oligi vastu võtnud Jaani ettepaneku minna kuhugi istuma. Ta oli seda tunnet oodanud. Tülpimus hakkas kaduma, päevane tusk hajus mingi uduloori taha. Maie, lapsed ja tema, Peetri, kõhklused aga ei tahtnud sinna udusse kaduda... Ei, Irenest ma ei loobu!

«Mis sa, Peeter, norutad,» kostis Jaani hää, «võtame.»

«Võtame,» elavnes Peeter.

Jaan oli juhututtav ühelt komandeeringult. Nad olid kolm nädalat võrastermajatuba jaganud ja hiljem mõne korra kohtunud.

«Peame vist juurde tellima?»

«Tingimata! Tead sa, ma tegin täna hommikul avastuse. Omandasin väga väärtuslikke kogemusi. Lase ma räägin! Eile võtsime ühe semuga veini. Tead isegi, et vein on nagu merevesi — mida rohkem jood, seda enam janutama ajab. Timmisime siis kangemat peale. Vähe paljuks läks. Kogu pleki panin hakkama, takso raha jäi taskusse. Hommikul oli uni poole kuue ajal läinud nagu noorel kukel. Peakolu kohises ja kumises. Kobisin välja ja nihkusin turu poole. Muidugi olid kõik putkad veel kinni. Aga mehi murdu, võibsevad nagu haavalehed. Ja tead sa, mis selgus? Putkade varjus käis äri! Sain ka ühe mutikese käest «Valge kange». Ega ma palju rohkem maksnud kui poes, ainult kahekordselt. Aga mis sellest, peasi, et tervis sai seks korraks päästetud. Tööle jõudsin veel enne teisigi. Nii et nüüd sa tead, kust võid abi saada, kui ühiskond sinu eest ei hoolitse.»

Peeter kuulas heakskiitva ilmega.

«Maailma asjad on ikka targasti seatud. Ligimene aitab ligimest, mis sellest, et veidi omakasupüüdliselt. Midagi pole öelda — taibukad ärimed. Hea, et sa rääkisid, teinekord kulub siisugune abi hädasti ära.»

Ettekandja tõi uue karahvini, mis samuti hakkas kii-
rest tühjenema. Kotletid jahtusid, kartulid kuivasid, kaste hangus ja kleepus taldriku külge. Nad ei pannud seda tähele. Peetri enesetunne oli märgatavalt muutunud, teda vaevanud probleemid olid peaaegu kadunud. Ta ei märganud enam «Metropoli» suitsust tahmunud seinu, määrdunud ja tolma-
vaid kardinaid, krigisevat tooli, lauale loksunud õlut. Suitsune ruum sumises. Läheduses sõi paar ebamäärases eas naist. Peetrile näis, et üks neist piidleb teda. Elul pole viga!

Jälle oli ettekandja abi vaja. Meeste jutt voolas. Tund kadus tunni järel. Peetril tekkis kerge peapööritus. Esemad ja inimesed omandasid pehmemad jooned, nad nagu kaugesid temast, kuid muutusid samal ajal ka lähedasemaks ja omasemaks. Küllap neil kõigil on oma mured, ta saab neist kõigist aru...

Kõrts oli kuum ja umbne. Peeter läks ebakindlal sammul tualettruumi. Seal lõhnas kloorlubja, nuuskpiirituse ja veel millegi hapuka järgi. Süda läks sellest päris

halvaks, miski keerles maos ja püüdis sealt välja pääseda. Kogu keha kattus higiga. Ta oksendas.

Uhanud näo kraani all külma veega üle, tundis ta ennast paremini. Peaaegu söömata, vaat' milles on asi, mõtles ta juukseid kammides. Üks kõva kärakas teeb kõik korda!

Jaan istus laua ääres ja suitsetas. Ta silmad kilasid ja nagu punetas, juuksetukk oli kleepunud niiskele otsaesisele.

«No küll on raisad!» kirus ta.

Peeter vaatas talle küsivalt otsa.

«Tegin nendele linnukestele... mis linnukestele — hanedele ettepaneku seltskonnad ühendada, aga kus nemad! Ärgu ma neid oma joobnu joruga segagu! Kas ma olen siis lakku täis või? Noh, ütle, vana sõber! Sa ju näed oma silmaga! Nüüd alles hakkame võtma! Kõva mees peab jooma ämbritäie, enne kui ta hoo sisse saab! Kutsu ettekandja!»

Jaan tellis konjakit ja kohvi, kuid Peetrist polnud enam suurt võtjat. Konjaki lõhn oli vastukarva. Ta sai aru, et jääb üha rohkem purju ja taipas, et tema mõõt on täis. Ta oli tüdinud, teda vaevas väsimus.

Jaan kõikus naaberlaudadesse tutvust sobitama. Seda kommet oli Peeter tal ammu märganud, nende ühise komandeeringu ajal. Juba ta oligi leidnud kaks mere-meheolemisega poissi, kelle lauast hakkas kohe kostma kõvahäälset juttu ja naerupahvakuid.

Ilmus ettekandja: «Kas väsimus tikub kallale, noor-mehe? Meil pole lubatud ära vajuda.»

Peeter kogus ennast, hingas sügavalt, pigistas endal kaelasooni, jõi ära jahtunud kohvitilga ning tõusis suure kolinaga.

Jaan viipas kutsuvalt käega: «Kuhu sa kipud? Näed, siin mehed nagu muiste! Tule, räägi kaks sõna juttu.»

Peeter istus nende juurde ja jõi meremeeste morsiklaasist paar kõva lonksu soojaks läinud viina. Ehk ergutab, mõtles ta, kuid mõistis samas, et lootus on asjatu.

«Tead sa, Peeter, nüüd võtame oma seitse asja ja paar pudelit ning pörutame parematele jahimaadele. Poistel on üks koht. Aga enne käime «Brigantiinist» läbi, mul seal tuttav tips.»

Kell käis esimest uue päeva tundi, Peeter tahtis koju. Ei, Irene juurde, parandas ta mõttes ennast. Just nagu polekski ta kodu nüüd seal!

Mehed ei püüdnudki Peetrit tagasi hoida, kui ta üksinda taksole istus. Jaan oli saanud endale «õiged semud», nagu ta ütles. Peeter vajus raskelt autoistmele ja pomises aadressi. «Õigete semude» lauas joodud klaasitäis oli olnud juba hoopis kurjast. Ta ärkas taksojuhi raputusest. Ulatas rublase ja pidi autost välja ronides käpuli kukkuma. Oi, missuguse jõuga see Maa täna enda poole tõmbas, eriti pead! Tuigerdades loovis ta majaukseni. Trepil oli lihtsam, käsipuu oli toeks. Võit ei saanud ta taskust kätte, kobamisi leidis kellanupu ja vajutas sellele.

Irene avas kohe, nagu oleks ta ukse taga oodanud. Ta ei öelnud ühtki sõna. Üle mehe näo libisev pilk oli täis haletsust. Peeter oli liiga oimetu, et hakata midagi enda õigustuseks seletama. Ta jõud kulus enda jalul hoidmiseks. Vaevaliselt kiskus ta riided seljast ja vajus ront-raskelt kušetile. Kõik ta ümber hakkas keerlema, ikka kiiremini ja kiiremini, ta ise aga kukkus kuhugi halli sügavusse. Korra tundes ta veel iiveldust, oksendas abitud põrandale ja vajus siis narkoositaolisse unne, teadmata midagi sellest, mis toimus ta ümber.

Äratuskella ta ei kuulnud. Irenel tuli meest tükk aega raputada, enne kui see silmad avas. Peetri suu kuivas, kõhus oli õõnes tunne, kuklas näris tuim valu. Külma vesi aitas veidi, kuid silmavalged jäid ikka punetama. Süüa ta ei tahtnud nähagi. Kaks tassi kanget kohvi oli kõik, mis ta Irene käest vastu võttis.

«Mismoodi sa nüüd tööl oled?» küsis naine murelikult.

Peeter ohkas: «Ma ei joo enam kunagi nii palju!»

Irene vangutas pead ega lausunud midagi. Peeter haaras portfelli ja läks, kirudes mõttes nii Jaani kui iseennast.

Alkoholijoove on üldiselt kõigile tuntud seisund. Väga vähe on inimesi, kes pole alkoholi mõju oma nahal proovinud. Joobnud liigikaaslast näinud on aga igaüks.

Alkohol ei ole tsivilisatsiooni vili. Joovastavaid jooke tunti juba aegade hämaruses. Silmapaistev saksa etnograaf Julius Lips kirjutab, et Pariisi kohvikuis serveeritav aperitiiv, vene lauaviin, inglise klubide viski, moosel-, rein- ja punaveinid ning sekt on tegelikult ainult primitiivsete maaharijate õlle ja veini ning karjusras-

vaste kääritatud määrimast valmistatud alkoholsete jookide tähestatud teisendid.

Iga alkoholise joogi valmistamine nõuab käärimisprotsessi tundmist. Võis juhtuda, et keegi mees, kes murendas tüki leiba veenõusse, märkas järgmisel hommikul veest tõusvaid mulle. Ta maitstes «vett» ja avastas, et see tegi ta tuju ebataavaliselt rõõmsaks, mispeale ta otsustas asja edaspidigi jätkata. Või langetas keegi agaavi, jõi mahla ja tõi selle jäägi kalebassis koju kaasa. Kui ta seda hiljem proovis, oli jook omandanud tunduvalt meeldivama maitse, ning nüüd püüdis ta kavalikult seda rohkem valmistada.

Loodusrahvad valmistasid veini palmi- ja agaavimahlast, maisist, maniokist, magusast kartulist, suhkruroost. Veinirõõme on ülistatud kõigil aegadel ka kõrgkultuurides. Vana-Kreekas ja Vana-Roomas kummardati veinijumalaid Dionysost ja Bakhost. Asteegi jumala Xipe hüüdnimi oli Öine Joodik.

Veel laiemalt kui vein oli loodusrahvaste hulgas levinud õlu. Eriti armastati seda jooki Aafrikas. 2500. aasta paliku e.m.a. tunti Egiptuses nelja õllesorti, õlle «jumalik» päritolu aga pandi kirja juba neljandal aastatuhandel e.m.a. Aastast 1500 e.m.a. pärineb hieroglüüfkiri, mis hoiatab noori: «Ära joo kunagi üleliia õlut, sa kukud ja murrad oma luud, keegi ei siruta sulle kätt, sinu sõbrad joovad edasi ja ütlevad: «Visake välja see joodik!»»

Millal ja kuidas leiutati destilleerimine, mis võimaldas saada kangemaid alkoholiseid jooke, ei ole võimalik täpselt öelda. Tõenäoliselt aitas siingi kaasa juhus. Võib-olla pandi tähele, et troopikapäikese kuumade kiirte alla ununenud veinianumale ilmunud tilgad olid hoopis kangemad kui jook anumas. Kuidas see ka ei olnud, destilleerimisaparaat sугenes juba kauges minevikus ja konjakitaolist jooki oskavad teha paljud pärismaalased.

Umbes 500 aastat tagasi said araabia alkeemikud käärinud viinamarjamahlast puhast alkoholi. See oli värvitu, terava lõhna ja kõrvetava maitsega vedelik, mille kõige hämmastavamaks omaduseks oli joovastav toime. Ladina keeles hakati veinist eraldatud alkoholi kutsuma veini hingeks — spiritus vini, millest tuleb ka eestipäras- tatud sõna piiritus (keemiliselt etanool, etüülalkohol). Tee odava alkoholi suurtööstuslikuks tootmiseks oli avatud. Inimkond hakkas saama üha rohkem ja rohkem kange- toimetisi vägijooke.

Alkoholi tarvitamise psühholoogiliseks motiiviks on tõsiasi, et ta väikeses annuses mõjub lõdvestavalt ja rahustavalt ning meeleolu kõrgendavalt. See veini hinge omadus aga on samal ajal ka kõigi alkoholi tarvitamise negatiivsete tagajärgede lähtealuseks. Vägijookides sisalduv alkohol on suur pettur.

Selle petturi hoolde usaldas ennast Peeter Taube, keda vaevas ta sassijooksnud perekonnaelu. Ja alkohol tegi temagi kallal oma töö. Viina abil ümbritses Peeter ennast udulooriga, kuid probleemist päriselt vabaneda tal ei õnnestunud. Nii on täiesti seaduspärane. Alkoholijoove pole mitte kunagi ega mitte kedagi aidanud. Jaan aga on ilmselt teistmoodi mees — tema siht on juua ja «lõbut-seda». Vajalikke kogemusi näib tal olevat küllaga. Alkoholi talub Jaani organism tunduvalt rohkem kui Peetri oma. Mida see võib tähendada, sellest hiljem.

Inimese ja looma organismis leidub alati alkoholi. Vere normaalne alkoholisisaldus on eri uurijate andmetel 0,018—0,03%. Ei ole veel päris selge, kas see alkohol moodustub ainevahetuse käigus või soolestikus toimuva bakteriaalse käärimise tagajärjel. Vere normaalne alkoholisisaldus suureneb juhul, kui organism kannatab hapnikunälga. Organismis moodustuval alkoholil ei ole mingit seost alkoholijoobe, alkoholi kuritarvitamise ega alkoholismiga.

Alkoholsetes jookides leiduv etanool seguneb hästi veega ja lahustub rasvades, mistõttu ta saab hõlpsasti läbida bioloogilisi membraane. Ta hakkab imendumata juba suust, ligikaudu 20% imendub maost, ülejäänu aga peensoolest. Nii satub alkohol verre, mis kannab teda mööda keha laiali.

Kohe pärast organismi sattumist hakkab alkohol lagunduma, muutudes fermentide toimel veeks ja süsihappegaasiks. Etanooli spetsiifiline hapendaja organismis on ferment alkoholdehüdrogenaas. See on tsinki sisaldav ferment molekulkaaluga umbes 87 000. Peale alkoholdehüdrogenaasi võtavad alkoholi biotransformatsioonist osa veel mõned fermentid, kuid neid on seni vähe uuritud.

Hõlpsasti kättesaadavates kudedes, nagu veri ja nahk, on alkoholdehüdrogenaasi väga raske kindlaks teha. Maksa, neerude, mao ja soole alkoholdehüdrogenaasi aga saab uurida ainult nende elundite kudedest, proovituikikeste võtmisel või laibamaterjali kasutamisel. Need raskused on uurimistöid pidurdanud. Sellest hoolimata on

viimase kümne aasta jooksul õnnestunud kindlaks teha kaks inimese alkoholdehüdrogenaasi tüüpi — A- ja B-tüüp. Elektroforeesi andmetel jagunevad nad vastavalt kolmeks ja viieks isofermendiks, mis on pärilikud. Kuid on ka andmeid isofermentide kombinatsiooni olenemisest inimese vanusest ja soost. Kahtlust pole aga selles, et fermentide individuaalsed iseärasused määravad ära alkoholi ainevahetuse kiiruse ja laadi.

Joodud alkoholi põhikogus töötatakse ümber maksas (ligikaudu 100 mg tunnis kehakaalu ühe kg kohta), ainult 2—5% eritatakse muutumatult neerude, higinäärmete ja kopade kaudu. Nende kahe protsessi vastastikusest suhtest — alkoholi sattumisest organismi ja tema lagundamisest — sõltub alkoholisisaldus veres ning tema joobnustav mõju ajule.

Lihaskude peab alkoholi kinni — see kas hapendub seal või suunatakse kohe maksa ümbertöötamisele. Rasvkoerakud käituvad sootuks teisiti. Alkohol koguneb nendes, lahustub seal ega lagune kuigi kiiresti. Mida rohkem on organismis lihaseid ja vähem rasva, seda madalam on alkoholi kontsentratsioon veres ja seda vähem ta mõjutab aju.

Eriti kiiresti imendub alkohol verre, kui teda juua tühja kõhuga ja suupisteta. Seedeelundis leiduv toit, samajoonelise liha aeglustab imendumist ja vähendab alkoholisisaldust veres peaaegu kaks korda. Saksa DV psühhiaatri A. Antoni (1958) andmetel võivad rikkaliku toidu korral «alkoholikaod» ulatuda 35 protsendini. Nähtavasti on asi selles, et seodeproduktid, mis samuti lähevad verre, segavad alkoholi imendumist, võisteldes õiguse pärast tungida läbi membraanide.

Tugevasti sõltub joobnuks jäämine ka inimese emotsionaalsest seisundist. Ühest küljest kiirendavad negatiivsed emotsioonid (mure, rusutus) alkoholi imendumist ja purjufäämist. Kuid teisest küljest võib imendumine väga tugevate emotsioonide korral (raev, suur rõõm) väheneda. Seda põhjustab tugevate tundeelamustega kaasnev mao ja peensoole veresoonte ahenemine, neid läbib vähem verd ja alkoholil ei ole võimalik verre pääseda.

Alkoholi imendumiskiirus sõltub tema kontsentratsioonist joogis. Üks ja sama alkoholikogus õlles (2,5—6%) või viinamarjaveinis (9—20%) mõjutab organismi tunduvalt vähem kui sama annus neljakümnekraadises viinas. Esimesel juhul satub alkohol verre aeglasemalt ja suur osa

temast lagundub juba enne ajju jõudmist. Viina joomisel on vere alkoholisisaldus suurim 30—60 minutit pärast joomise lõpetamist, veini pruukimisel aga on alkoholi kontsentratsioon kõrgem 60—100 minutit pärast viimast klaasitäit. Maksimumi saavutanult hakkab alkoholisisaldus vähenema, kusjuures see toimub peaaegu ühesuguse kiirusega mõlemal juhul. Uurimiste andmeid kinnitavad ka igapäevased tähelepanekud: viinast jääb purju rutem kui veinist, kuid veinijoove püsib kauem. Kui koos alkoholiga satub makku süsihappegaasi (šampanja, viin õlle või limonaadiga, viski soodaveega), siis viimane ärritab mao ja soole limaskesta, sinna tuleb rohkem verd ja loomulikult kiireneb ka alkoholi imendumine.

Alkohol on närvimürk. Lahustudes hästi rasvades, mille poolest peaaegu koed on eriti rikkad, talletub ta ajus suuremas koguses kui teistes elundites.

Alkoholi mõju ajule on peaaegu otseses sõltuvuses tema kontsentratsioonist veres. Kerge joobe korral (alkoholisisaldus veres vähem kui 0,05%, mis vastab umbes 100 ml joodud viinale), inimene lõdvestub, rahuneb. Pisut kõrgema kontsentratsiooni korral (0,05%) väheneb käitumist suunavate ajukeskuste, eriti tähelepanu- ja enesekontrollikeskuste aktiivsus. Hakkab ilmnema alkoholi stimuleeriv toime: meeleolu tõuseb, inimene muutub jutukamaks, ülemäära elavaks, mõistuse kontroll tegude üle väheneb tasapisi, kaob õige arusaamine tegelikkusest. Kergelt joobnule tundub, et ta võimed paranevad, et ta suudab kiiresti ja täpselt tegutseda. Ümbrus näib meeldivam, huvitavam ja külgetõmbavam.

Pärast esimeste napside võtmist tekki soojustunne on tingitud naha veresoonte laienemisest alkoholi toimel. Pulsilöögid sagenevad, vererõhk jääb samaks, kuid võib ka veidi langeda või vastupidi — kõrgeneda. Hingamine enamasti ei muutu, kuid võib mõnikord sagedeneda.

Väikeste alkoholiannuste mõju inimesele on paljud teadlased katseliselt uurinud. Kuulus saksa psühhiaater E. Kraepelin, kes aastail 1886—1891 oli, muide, Tartu ülikooli professor, tegi kindlaks, et alkoholi mõjul sugenev mõtlemisprotsessi kiirenemine toob kaasa mõtlemise produktiivsuse vähenemise. Alkoholi mõjul kannatab mõtlemise kvaliteet, suureneb vigade arv. Seejuures alkohol takistab oma võimete objektiivset hindamist. Mida kõrgemasemelisem on aju funktsioon, seda tugevamini allub ta alkoholi kahjulikule mõjule.

Kerge joobes kehaline väsimus esialgu näiliselt möödub, seejärel hakkab lihaste töövõime langema. Liigutused võivad kiireneeda, kuid nende täpsus väheneb. Mõne aja pärast hakkab ka reageerimisaeg pikenema. 1952. aastal uuriti USA-s autosõidu maailmameistri Tony Bettenhouse reageerimiskiirust. Kainena kulus tal jala viimiseks gaasipedaalilt pidurile keskmiselt 0,406 sekundit, 25 minutit pärast 60 g viski joomist aga 0,498 sekundit, s.t. reageerimiskiirus vähenes ligikaudu 25% võrra.

Joobumuse suurenemisel, kui alkoholikontsentratsioon veres ulatub 0,1—0,2% (200 ml viina), tekib keskmine joobeaste. Ajukoore keskused satuvad kaootilisse erutusseisundisse, koorealused osad vabanevad nende kontrolli alt. Oigustatult kõneldakse sel puhul madalate inatinktide vallandumisest. Kõik mured ja kahtlused kaovad. Joobnu on lõbus ja ülemeelik, käitub silmatorikavalt vabalt ja sundimatult. Kõrgendatud meeleolu sunnib teda palju häälega kõnelema, laulma, proovima oma jõudu ja võtkest. Kui joobnut ei vihastata, siis muutub ta headämlikuks, külalislahkeks, kutsub jagama oma seltskonda. Kuid ta võib ka kergesti ärrituda, solvuda ja vihastuda, esineda tõelise riiukukena.

On ka teistsuguseid joobevorme. Mõnel inimesel ei teki kõrgenenud meeleolu, vaid vastupidi — neil ilmneb tujulangus, tusk, soov üksi olla, inimestest eralduda. Joobeseisundis on inimesed, kes pole hoopiski alkohoolikud, püüdnud ennast isegi ära tappa. Sagedamini võib äda juhtuda nendega, kes on kunagi läbi teinud ajuvigastuse, põdenud aju- või ajukelmepõletikku või kes pole vaimselt terved. Joobnut haaravad rasked mõtted, tulevad meelde ta enda õnnetused, haigused, räbal elu, ta muutub härdameelseks, nutab. Kainena julge ja külma-vereline võib joobnuna muutuda arglikuks ja häbelikuks, ilma et selleks oleks vähimatki põhjust. Mõni muutub loluks ja passiivseks, toetades seltskonna vestlust ainult sõnadega «jah» ja «ei».

Keskmisses joobes inimene annab endale aru sellest, mis toimub tema ümber, kuid ta kaotab kriitikameele oma tegude suhtes. Viina mõjul tulevad tihti selgemini ilmsiks kõige iseloomulikud jooned: lõbusad inimesed kõnelevad valjusti, žestikuleerivad elavalt, tantsivad ja laulavad, nukrameelsed vajuvad aiva sügavamasse nukrusse, valavad pisaraid, paluvad juuresolijailt andeksandmist. Kergesti ärrituvad ja jämeda käitumislaadiga ini-

mesed muutuvad veelgi robustsemateks, küünilisemateks, taktitumateks, nad tülitavad kõiki, kalduvad vihastuma ja tüli norima. Tõsi, juhtub ka vastupidist — robustne inimene on joobnuna pehmeloomuline ja õrn, tavaliselt ennast hästi vaos hoidvad aga ärrituvad kergesti, kalduvad agressiivsusse jne. Alkoholi joobe avaldumine on äärmiselt individuaalne ja võõra inimese puhul on võimatu ette näha, kuidas ta käitub.

Ka Peetril ja Jaanil arenes alkoholi joove veidi erinevalt. Vaiksema loomusega Peetri kõrval torkab eriti silma Jaani rahutu ja lärmakas käitumine, mida joodud viin aina süvendab. Niisugune mees ei rahune enne, kui alkohol ta täiesti maha murrab.

Joobnud inimene kaotab häbi- ja süüdistunde. Sobimatud märkused ja küünilised naljad on tema arvates ülima vaimukuse avalduseks. Assotsiatsioonid muutuvad raskepäraseks ja aeglaseks. Tähelepanuvõime nõrgeneb. Joobnul on raske aru saada keerulistest olukordadest. Ta reageerib nõrgemini eetilises ja esteetilises mõttes eba-meeldivatele ärritustele.

Pahatihti tekib joobnul seksuaalne erutus, kõnelus kalduv erootilistele teemadele. Taltsutamatus ja kriitika nõrgenemise tõttu sooritatakse ühiskonnaohtlikke tegusid.

Kui joove süveneb, siis psüühilised funktsioonid häiruvad veelgi tugevamini. Mõtlemine muutub üha pinnalisemaks. Joobnu kordab samu mõtteid ja sõnu. Ta võib hakata kõnelema elutute asjade või iseendaga. Mõne üksiku kuulnud sõna alusel võib ta teha kindlaid järeldusi teda ümbritsevate inimeste kavatsuste suhtes, norib tüli ja tikub kaklema. Tuleb ette impulsiivset käitumist. Joobnu võib teha endale halba ja hukkudagi, pidades akent ukseks või jõe maanteeks.

Joobe süvenedes tekivad vaimsete häirete kõrval ka kehalised häired. Joobnul on palav, ta nahk on kuum, silmad omandavad erilise läike. Alguses elavnenud kõne muutub segaseks, joobnu ei tule toime sõnade täpse artikuleerimisega. Mõnikord hakkab luksuma. Käekiri muutub suureks ja lohakaks, sest liigutuste kooskõlastamine on raskendatud. See põhjustab ka ebakindlat kõnnakut, joobnu hakkab tuikuma, pillab esemeid. Lihaste jõud väheneb. Valu- ja temperatuuritundlikkus nõrgenevad. Purjus inimene ei märka, kui ta end vigastab või põletab. Ka meeleeelundite tegevus häirub, nägemine muutub eba-

täpseks, mõnikord tekib humoristidele ajast aega ainet andnud kahelinägemine, kõrvus hakkab kohisema. Tingimatus isu- ja seksuaalrefleksid, mis joomingu alguses tugevnesid, kustuvad.

Lõpuka joobnu uinub, olles täiesti ükskõikne kehaliste ebamugavuste ja teda ähvardavate ohtude suhtes.

Suured alkoholiannused (1 l viina) põhjustavad raske mürgituse (veres alkoholi kuni 0,5%), mille puhul närvi-tegevus on tõsiselt häiritud. Kannatanu on esialgu poolteadvusel ja reageerib, kui teda hõigatakse, ebaselge pominaga. Hiljem kaotab teadvuse ja vajub sügavasse unne. Areneb alkoholikooma, haige ei reageeri enam ärritustele. Ta nahk on sinakaskahvatu, külm ja kleepuva higiga kaetud. Kehatemperatuur langeb alla normi, südametegevus ja hingamine nõrgenevad. Mürgitatu tuleb teadvusele 8–12 tunni möödumisel. Kui komatoosne seisund püsib üle ööpäeva, siis on prognoos elu suhtes kahtlane. Piktlikus ajus asuvad närvikeskused kahjustuvad, hingamiskeskus blokeeritakse ja inimene sureb.

Igal reeglil on erandeid. Alati ei ole joobe raskus otse-sea seoses alkoholisisaldusega veres. Kõik tegurid, mis kurnavad ja nõrgestavad kesknärvisüsteemi (ajutraumad, psüühilised haigused, nakkushaigused jms.), vähendavad alkoholitaluvust. Saastunud õhk, kõrge temperatuur ja ka temperatuuri järsk vaheldumine soodustavad joobe arenemist.

Eri inimrasside esindajatele mõjub alkohol erinevalt. Mongoliidide hulka kuuluvatel indiaanlastel ja eskimotel kulgeb alkoholi ainevahetus tunduvalt aeglasemalt, mistõttu sama alkoholiannuse korral on neil joove tugevam kui näiteks europiidide kaukaasia rühma esindajatel. Sellel seaduspärasusel on tõenäoliselt geneetiline alus. Käesoleva aastakümne alguses tõestati statistiliselt, et alkoholdehüdrogenaasi isofermendid jaotuvad etniliselt erinevalt. Ilmselt siit tulebki otsida inimrasside ja ka individuaalsete alkoholitaluvuse erinevuse põhjusi.

Alkohoolsete jookide mõjust psüühikale on kirjutatud palju uurimusi. Ometi teame sellest veel väga vähe, samuti alkoholist põhjustatud muutustest närvirakkudes, mis lõpptulemusena tekitavad meile nii hästi tuntud joobenähte. Asi on selles, et meie teadmistes normaalse psüühilise tegevuse ja emotsioonide kemismis on ikka veel suuri lünki. Alles viimastel aastatel on hakatud rääkima

inimese psüühika probleemidest, lähtudes füsioloogiast, anatoomiast, biokeemiast, biofüüsikast ja matemaatikast.

Arusaadavalt on püüfud selgitada ajurakkudes alkoholi mõjul tekkivaid muutusi. Viimasel ajal on kogunenud üha rohkem tähelepanekuid, mis kinnitavad, et alkohol mõjutab vahetult mediaatorite tegevust. Mediaatorid on ained, mis kannavad erutuse ühelt närvirakult teisele ja närvirakult elundile. Leningradis töötav neurobiokeemik I. Sõtinski (1974) kirjutab, et suhteliselt vähese alkoholi-koguse mõjul tekkinud erutus seisund on seostatav ajukoes vabanenud erutusmediaatori adrenaliiniga. Tugeva alkoholimürgituse korral on katseloomade ajus leitud järsult suurenenud koguses gamma-aminovõihapet — ainet, mis pidurdab närviimpulsi ülekandmist. Võimalik, et see on seotud nn. kaitsepidurdusega: peaju koore närvirakkude väljalülitumine ja langemine uneseisundisse võib neid teatud määral kaitsta alkoholi kahjuliku mõju eest.

Praegu ei ole veel teada, miks ja kuidas alkohol selliseid muutusi tekitab. Nähtavasti võivad alkoholimolekulid koos töötada nn. makroergiliste ühenditega, mis varustavad energiaga rakku ja võtavad osa ka närviimpulsside ülekandmisest. Esialgu on see siiski ainult oletus.

Aju vajab rohkem hapnikku kui teised elundid. Alkohol aga aeglustab ajuvereringet ja takistab seega hapniku transporti ajju. Peale selle põhjustab alkohol ajukapillaaride purunemist. Purjus inimese ajus tekib palju väike-seid verevalumeid, veelgi rohkem kapillaare aga ummistub. Selle tagajärjel ei saa ajurakud toitaineid ega hapnikku. Närvirakkude hapnikunälg väljendub üldises roidumuses, tähelepanuvõime languses, peavalus. Just närvirakkude selline seisund ja ka aju mürgitumine hapnikunäljas hukkunud rakkude laguproduktidega põhjustab joomisele järgneva kassiahastuse.

2. PEATÜKK

Peetri isamajas tehti igal aastal koduveini. Marjad ja õunad olid omast käest võtta. Pärast saunaskäimist valas ema mõne tilga sõstraveini külma kaevuvee hulka ja sellest tuli mõnus jook, millel oli imelik nimi — morss. Kui Peeter oli külmetanud, siis ajas ema veini kuumaks, pani mett sisse ja kiitis, et see on parim rohi nohu ja kõha vastu.

Põnevad päevad olid siis, kui veini kaua mulksunud suurtest pudelitest väikestesse ümber valati. Isa kutsus harilikult kingseppmeistri appi. Ega esimesel päeval kogu tööd tehtud saadudki.

«Mehed väsisid ära,» ütles siis ema.

«Miks? Seal pole ju midagi rasket!» imestas Peeter.

«Vein jookseb ise.»

«Töö pole raske, aga neil läheb lohvi otsast rohkem aihu kui pudelitesse. Siis tulevad vanad asjad meelde ja mehed ei saa enam pidama,» seletas ema.

Peeter ei hakanud nähtu ja kuuldu üle pead murdma. Isa põõnas norinal magada. Poiss läks õue oma mängude juurde.

Peetri isa, alevi fotograaf, oli emast märksa vanem. Kas ema ja isa kunagi õnnelikud olid olnud, seda ei saanud Peeter iialgi teada. Vana Heinrich Taube oli alati ja kõigega rahulolematu. Emaga tähtitas ja torises ta alatasa hommikust õhtuni. Kui Peeter käis juba koolis, siis hakkas ta isa sellepärast omamoodi lausa vihkama. Talle tundus, et päevad läbi aias ja laudas rahmeldav ema on just isa pärast nii kõhnuke, kibestunud näo ja hallinevate juustega. Ainult vintis peaga oli isa rõõmsameelsem. Emale see ei näinud meeldivat. Peeter ei saanud sellest aru. Kui neil käisid külalised ja keldrist toodi üles kirjalakiga suletud veinipudelid, siis isa koguni mängis Peetriga.

Peale majapidamise sidus Heinrich Taubet ja tema naist ainult laps. See oli troonipärija, nende lootus, kel-

lest pidi midagi saama. Poeg pidi realiseerima Heinrich Taube unistused. Millised, see polnud vist päris selge vanamehele endalegi. Lähemalt ta neist kunagi ei rääkinud. Igal juhul olid kesksel kohal kooliharidus ja raha, mis annavad halli rahvamassi seas positsiooni ning võimu.

«Tahan aidata pojal välja rabelda sellest leivaorjade karjast,» rääkis ta mõnikord napsiringis.

Laps oli nende mitte enam noorte inimeste elu keskpunkt. Sündimise hetkest alates pani Heinrich Taube iga kuu kaks krooni panka poja arvele, et kindlustada selle tulevikku. Poja hariduse võttis ta varakult käsile. Ta oli kusagilt kuulnud, et lapsed omandavad keeli lennult. Igal hommikul küsis ta poisilt: «Wie hast du geschlafen?» Peeter pidi vastama: «Gut, papa!». Varsti oli poisil selge, et aed on karten, lehm — kuu, juust — kees, lava — püüne.

Paralleelselt võeti ka vene keel käsile. Nende aias hakkas mängimas käima Tolja, kes pidi Peetriga ainult vene keelt kõnelema. Numbrid ühest kolmeni jäid küll meelde — rass, tva, tri, aga «tšetõrje» ületas Peetri võimed. «Viis» meeldis talle jälle — «pätt» oli sõna, mida isa ega ema kuuldes ei tohtinud öelda. Et Toljal endal läks eesti keel libedamini kui vene keel, siis Peetri keelepraktika sellega piirduski.

Peeter tohtis mängida ainult oma õues ja aias. Alevisse, teiste lastega koos jooksmata teda ei lubatud.

«Jääd kusagil kaelapidi vahele või mõne jõodiku jalgu,» tavatses isa öelda. «Õpid seal rumalaid kombeid, muud midagi.»

Temaga mängimas võisid käia ainult need lapsed, keda vana Taube lubas. Ja neid oli vähe.

Enamasti oli Peeter päris üksinda ja piilus tundide kaupa, nina aia vahel, mis toimub maanteel. Seal oli põnev maailm: vankrid inimeste, lihakarni viidavate sigade ja heintega, liinibuss, mis ajas üles suure tolmutpilve. Ühest küljest piirnes Taubede aed sarapuuvõsaga, mis alevirahvale oli kujunenud jalutus- ja lõbustuskohaks. Seal peeti tuletõrjepidusid. Mõnikord olid võsa ääres laagris mustlased. Peeter natuke pelgas neid, õigemini nende lapsi. Aeg-ajalt peatusid põõsastikus alevist koju sõitvad talumehed, et asunikku või teist tühjendada. Peetrile meeldis, kuidas nad pudelilt korki ära löid: küll peopesaga, vastu reit, vastu maad, üks paks mees isegi vastu kõhtu! Vahva! Peeter keksis vaimustusest ja vandus, et

suureks saades õpib selle nõksu ära. Pärast lippas ta aiast välja ja korjas korgid endale.

Päris väiksena ta kartis neid «lakkekrantse», nagu ema ütles. Nad olid imelikud. Kui mõni märkas aia vahelt piluvat Peetrit ja tuli tuigerdades tema poole, siis pistis poissi plagama. Jube oli, kui mehed läksid kaklema. Tükk aega püsis Peetril silme ees, kuidas kord üks joojaist lõi teisele pudeliga pähe. Nad seisid vastamisi nagu kaks tagakäppadele tõusnud karu, mõmisesid ja katsusid teineteist kinni haarata. Äkki midagi välgatas, kostis klaasiklirrin, loomalik röögatus ja siis ei näinud Peeter muud, kui ainult verist nägu... Lööja hüppas vankrile ja andis hobusele piitsa. Verise näoga mees tuikus Taubede kae-vale pesema. Peeter põgenes kiljudes tuppa.

Aeg tegi oma unustusetöö. Ja ega kõik purjus mehed unudki koledad. Mõni tegi nalja, mõni andis kompvekki või saia. Paar tükki pakkusid aialippide vahelt ka pude-lit. Peeter taganes ehmunult ega puutunud seda.

Peetri isa ei peetud suureks pummeldajaks, aga teis-tega koos ta ikka võttis. Ka sealsamas aia taga võsa ääres. Tuttavaid oli tal palju, sest fotograafitöö kõrval andis lihasissetulekut aed, mille saadused realiseeriti alevis või viidi linna turule. Kurjad keeled teadsid rääkida, et noo-remas eas, kui Heinrich Taube pidas laadakaupmeheame-tit, oli ta pudeliga üsna tihedat sõprust pidanud.

Isa pidusid oli koduski. Heinrich Taube viiekümne aastasele sünnipäevale kogunesid peaaegu kõik alevi ant-värgid, kuigi see polnud teab mis juubel. Oli soe ja kuiv augustikuu, sääski peaaegu polnudki ja peolaud kaeti aeda.

«Siis ei saa keegi midagi ära lõhkuda ega reostada. Oust seda sõnnikut kergem koristada,» oli ema arvamus.

Lapsed pandi istuma vanemate kõrvale. Peeter jäi kingsepaonu juurde, sest ema sahmerdas köögi vahet, isa aga oli sel õhtul nii tähtis, et tema kõrvale ei sobinud istuda.

Kingseppmeister valas oma lauaotsas viina, Peetrile kallas ta klaasi veini.

«Isa terviseks pead võtma põhjani. Ta on sind kasva-tanud ja sinu eest hoolitsenud. Sa juba suur mees. Kõnne aastat, või palju sul on?»

Peetrile oli veini maitse tuttav, ta ei tõrkunud vastu. Ja ega ta poleks seda julgenudki teha. Päris uhke tunne oli täiskasvanutega klaase kokku lüüa. Peeter jõi põh-

jani. Isa noogutas heakskiitvalt. Varsti tõusis lauas sumin, laste vastu enam huvi ei tundud ja nood hakkasid tegutsema omapead.

Lõbu oli laialt. Aeg-ajalt lipati peolaua juurde, et suu-pärasemat haarata. Koduõlutki prooviti.

«Peeter, tule, siin on likööri,» kutsus mõni aasta vanem naabri-Mihkel. «Sa ei tea, kui magus see on, just nagu kuum siirup.»

Suurem osa rahvast oli aeda laiali valgunud ja poolikuid klaase oli mitmel pool. Peeter proovis alguses ettevaatlikult, keeleotsaga. Jook oli magus ja kõrvetav, Mihkel ei valetanud. Poisid löid klaase kokku, ütlesid «proosit» ja rüüpasid. Tuline juga läks Peetril rinnust alla, ta hakkas lækastama, pisarad tulid silmi.

Mihkel tagus peopesaga turjale: «Kas läks kurku?»

«Ei läinud,» pugises Peeter vastu. Ta sai nüüd juba hingata. «Ma võtsin liiga palju korraga.»

«Mis palju! See ju viinapits! Vaat' kus mina ükskord virutasin oma vanamehe tagant piiritusepudeli. Kui tilga suhu võtsin, lõikas nagu kahe noaga.»

Poisid lonkisid, käed püksitaskutes, ümber laua ja otsisid, kuhu veel on likööritilku jäänud. Polnud seal midagi võtta. Videvikus sokutas Mihkel ühe pooliku pudeli puuriida taha. Seal käis siis kogu poisikeste kamp likööri maitsemas. Tuju kasvas, hullamine läks aina üle-meelikumaks. Oli väga lõbus, nad naersid ennast kõveraks.

Äkki Peeter tundis, et pea käib ringi ja jalad lähevad nõrgaks. Ta istus puuraiumispakule. Süda oli paha nagu mõnikord bussiga linna sõites. Ta puges sirelipöösasse ja oksendas nõrkemiseni. Maailm pöörles ta ümber. Jõuetult vajus poiss sinnasamasse pöösa alla kägarasse. Alles pärast südaööd leidis ema poja okseloigust ja kandis ta tuppa.

Järgmisel hommikul ütles Peeter emale, et ta tahab surra.

«Sa pole ju harjunud,» kostis ema arvamus.

Lõunaks oli kõik jälle korras. Kui Peeter õue läks, nägi ta aias isa koos paari alevimehega, kes istusid poolringis sireliheki varjus. Nende ees rohus seisis pudel. Peeter läks neist suure kaarega mööda.

Isa ei lubanud Peetrit alevivahele mängima, kuid kodus tööd tegema ka ei sundinud. Ilmselt soovis Heinrich Taube, et tema ainukesel lapsel oleks kergem elu kui omal

ajal temal endal või poisi eakaaslastel, teistel alevilastel, keda niisama vahtida enamasti ei lastud. Peetrile osteti mänguasju ja tehti rõivaid, mida teistel ei olnud. Isa õhutas temas teadmist, et ta on paremini kasvatatud ja targem kui teised temaealised. Selles suhtes olid isa ja ema ühel nõul. Kui juhtusid tulema kaugemad külalised, siis uhkustati poisiga: tal lasti vurinal ette lugeda kogu karutugude raamat. Küllap kuulajad said aru, et poiss teadis teksti peast, aga viisakusest ei teinud sellest väljagi. Poisi lähtine pea sai lugemaõppimisel koguni komistuskiviks. Kui Peeter läks kooli, siis tundis ta ainult mõnda tähte, kirjutada ei osanud ta neist ühtegi.

Koolis oli ta algul arglik. Aga eks oli teisigi niisuguseid. Tasapisi kohaneti üksteisega, sirguti pikemaks ja saadi targemaks. Esimestes klassides aitas teda ema. Tunnistustel olid viied ja Taubed igati rahul. Hiljem ei muutnud ema enam aidata — teadmistest jäi puudu ja ega aegagi ülearu olnud. Peeter õppis ise, spikerdas ja laveeris ning vedas ennast kõva kolmemehena klassist klassi. Poja tõttu olid koolitalved poolikud ja õpetajad vähem nõudlikud.

Aeg oli karm. Kõigest oli puudus — vabadusest, kindlustundest, vaimu- ja ihutoidust. Vana Taube ajas puskarit. See tuli tal klaar ja kange. Ostjaid ja joojaid leidis külluses. Inimesed tahtsid põgeneda okupatsioonija masendavast argipäevast, olgu või ainult mõneks tunniks.

Puskarit proovisid koolipoisidki. Peeter oli väga rahul, kui sai vanemaid koolivendi varustada ja nendega koos kaupa proovida. Ta ei joonud ennast purju, aga järgmisel päeval oli uhke tunne lasta klassis oma hingeõhku nuusutada.

«Proovi, ega mul enam lõhna pole?»

«Pole sul mingit lõhna!»

«Ma võtsin igaks juhuks hambapulbri kaasa,» pilgutas Peeter paremat silma ja raputas piparmündilõhnalist kriidipulbrit keelele.

Kõlenguid korraldasid mõnikord ka Peetri klassi poisid omavahel. Põhjusi selleks leidis, piisas näiteks ölle valmistamisest mõne poisi vanematekodus. Peeter oli alati oodatud kaaslane, sest ta tõi kangemat jookavat, mida rüübatigi nii salaja kui ka avalikult, olenevalt võõrustajate vanemate asjassesuhtumisest. Juhtus sedagi, et Peeter

jõudis koju hilja ja kergelt joobnuna. Ema pahandas, aga mitte eriti.

«Ta mul juba suur poiss, omal aru peas. Ega ta ennast täis ei kaani,» lohutas end ema.

Puskari eest sai Peeter tihti vastutasuks tubakat või lahjasid, kuid ilusaid saksa sigarette. Tubakapuudus äratas huvi suitsetamise vastu. Ta luges seda ka mehelikkuse tunnuseks. Ega suits talle algul istunudki, aga ta tahtis õppida suitsurõngaid puhuma. Üks sõjapõgenikega alavisse ilmunud poiss valdas seda kunsti täiuslikult. Peeter harjutas peegli ees mitu nädalat, suu oli viha ja pea käis ringi, aga lõpuks hakkasid rõngad tulema. See oli kunsttükk, mida teised ei osanud. Peeter lausa vajas midagi, et teistest erineda.

Kooliajal oli hetki, mil Peetrit valdas alaväärsustunne. Ta sai aru, et vaevab ennast tühiste asjade pärast, aga ikkagi... Ta leidis, et tal puuduvad paljud oskused, millega teised poisid võisid hiilata. Ta ei osanud ujuda, sest isa polnud lubanud tal jõe äärde mängima minna. Tal puudus musikaalsus, ta ei laulnud ega mänginud ühtegi pilli.

«Minu lemmikpill on raadio, seda mängin ma juba päris hästi,» kuulutas ta valjuhäälselt, kui kitarrist või akordionist juttu tuli.

Ta ei osanud tantsida, sest ema ei õpetanud ja sõja-aegses koolis ei lubatud tantsukursusi korraldada. Tüdrukuid ta veidi pelgas, sest jäi nende hulgas enda arvates kidakeelseks, eriti võrreldes teravmeelsustega, mida loopisid teised poisid. Ta kartis, et temast pole isegi õiget anekdoodirääkijat, et tema suust kõlavad ka kõige paremad lood tuimad ja igavad. Tüdrukuid võõristas ta kaua, polnud ta ju nendega lapsepõlves kokku puutunud. Tegelikult huvitasid tütarlapsed teda üliväga. Öhtuti enne magamajäämist unistas ta tihti klassi ja kooli kaunitaridest. Aga pealehakkamisest jäi puudu.

Kui Peeter lõpetas keskkooli, oli sõja lõpust juba aasta möödas. Elu oli omandanud rahuaegse ilme. Küpsustunistus avas talle kõik teed.

Vana Heinrich Taube soovitas arstiks õppida: «See on amet, mis annab leiba igal pool ja iga valitsuse ajal. Pea meeles, poiss, tervise eest annab inimene kas või kogu oma varanduse!»

Peeter ei vaielnud vastu.

Alkoholiga tutvumise algus on uurijatele juba ammu suure huvi pakkunud. On vaieldamatult tõestatud, et alkoholi tarvitamise harjumuse tekkimises etendab erakordselt olulist osa lapse ja nooruki vahetu ümbruse mõju. Just sellest oleneb tema positiivne või negatiivne suhtumine alkoholi. Kui laps kasvab perekonnas, kus üks vanematest (tavaliselt isa) põeb alkoholismi algstaadiumi, kuid on veel säilitanud mõjuvõimu ja autoriteedi, siis on üsna tõenäoline, et ka lapsel kujuneb positiivne häälestatus alkoholi suhtes. Ta hakkab varakult tarvitama alkohoolset jooki ja temast võib kiiresti saada alkohoolik.

Inglise teadlased C. Alexander ja E. Campbell avaldasid 1966. aastal andmed 1410 alaealise uurimise kohta. Ilmnes, et nende hulgas, kelle vanemad mõistavad joomise hukka ja kelle sõbrad ei joo, esineb alkoholitarvitajatest 12% . Kui aga vanemad ei ole alkoholi tarvitamise vastu ja nooruki kaks lähemat sõpra aeg-ajalt joovad, siis on vastav näitaja 7,4 korda suurem — 89% . Samas uurimuses leidub veel teine tähelepanuväärne fakt: kord nädalas joob 8% alaealistest, kes ei tarvita alkoholi koos vanemate või mõne sõbraga, ja 43% nendest, kes istuvad seltskonnas koos isa-ema või sõpradega. Selgemat tõestust ümbritsete mõjust lapsele on raske tuua.

Vägijookidega liialdajad ja alkohoolikud ei kuku taevast. Nad kõik on kunagi võtnud oma esimese napsi. On äärmiselt halb, kui selle on juba lapseas valanud isa või ema. Inimene tilk on nii mõnigi kord andnud alguse kärestikulisele kohisevale jõe, milles on hõlbus hukkuda. Mida kauem suudame lapses säilitada ükskõiksust või vastikust alkohoolsete jookide vastu, seda parem on see tema tulevastele ja tulevikule.

Meile juba tuntud psühhiaatri E. Kraepelini seisukoht, et alkohoolikud tulevad eeskätt inimestest, kes hakkavad alkoholi tarvitama enne 20. eluaastat, kehtib ka tänapäeval. Paljudes maades tehtud uurimised on ikka ja jälle tõestanud, et mida nooremas eas inimene sõbruneb veini ja viinaga, seda suuremaks vaenlaseks see võib talle saada. Veenvaid statistilisi andmeid leidub selle kohta näiteks A. Portnovi ja I. Pjatnitskaja 1971. aastal ilmunud raamatus «Alkoholismi kliinik». Ligikaudu 80% psühhoneuroloogiadispenseris või -kliinikus ravil viibinud alkohoolikutest oli hakanud alkoholi tarvitama enne 20. eluaas-

tat, 16—18% — 20.—25. eluaasta vahel ja 1,5—3,7% 26.—30. eluaastal. Veel vanemasse ikka langev alkoholi tarvitamise algus andis hoopis tühise protsendi haigeid.

Kuidas mõista väljendit «alkoholi tarvitamise algus»? Loomulikult ei ole selleks esimene lapsele pakutud klaasitäis veini, millele järgneb pikk, mõnikord võib-olla aastaid vältav vaheaeg, enne kui juuakse järgmine naps. Kui kõneldakse alkoholi tarvitamise algusest, siis mõeldakse selle all ikkagi enam-vähem süstemaatilise joomise algust. Raske on siin täpset piiri tõmmata, kuid üks on selge — mida enesestmõistetavamad tunduvad lapsele alkoholi tarvitamise traditsioonid, seda märkamatumalt jõuab ta noorukina järjekindla joomiseni. Ta omandab harjumuse, mis võib teda hukutada.

Otsides alkohoolikute lapsepõlvest asjaolusid, mis võisid soodustada selle traagilise kuluga tõve tekkimist nooruki või täiskasvanueas, on paljud uurijad erilist tähelepanu pööranud haigete isiksuse kujunemisele. Tavad ja keskkond ei kujunda üksnes kasvava inimese suhtumist alkohoolsetesse jookidesse, vaid mõjutavad paratamatult ka tema isiksuse arenemist. Isiksuse iseärasused omakorda võivad muuta indiviidi rohkem või vähem vastuvõtlikuks alkoholi negatiivsele toimele.

Kõige selle üle võib vaielda, kuid suur osa alkoholismi uurijaid väidab, et enne haigestumist esineb alkohoolikutel mitmesuguseid isiksuse hälbeid, mille juured ulatuvad lapsepõlve. Tulevase alkohooliku isiksust vaadeldakse kui ebatäiuslikku, mida iseloomustab puudulik sotsiaalne kohanemisvõime ja teiste isikutega kontakti loomise raskepärasus. Isiksuse hälvete põhjusi nähakse kasvatus puudujääkides. Väär kasvatus, s. t. liigne rangus või ülemäärane hellitamine, jätab jäljed kogu eluks. Mõlemal juhul arenevad halvasti kohanevad isiksused, kellel hõlpsasti tekib nii väliseid kui ka sisemisi konflikte, mille lahendamine nõuab üle jõu käivat pinget.

Liigne hellitamine on võib-olla isegi halvem kui karistus, kirjutab A. Portnov (1971). Nooruk, kelles on juurdunud tarbijamentaliteet, kellest on kujunenud pretensioonikas isiksus, nõuab kogu aeg oma mõnude rahuldumist, kuid täiskasvanute reaalne maailm takistab seda. Ta hämmeldub ja satub sisimas raevu. Ta tahaks kõrvaldada kõik takistused oma soovide täitumise teelt, kuid tajub seejuures, et viga peitub ka temas endas. Sõltuvuse ja alaväärtuslikkuse tunnetamine võib avalduda mitme-

tegustega normist kõrvalekaldumistes, mis seisnevad peamiselt liialdustes, sealhulgas ka alkoholiga liialdamises. (Muide, alkoholismi asemel võivad esineda ka teised narkomaanialligid, seks, liigsöömine ja isegi keelepeks!) Nii- või sellesuguses situatsioonis alkohol rahustab ja rahuldab kihu. Ilmselt peitub tõetera tuntud narkoloogi R. Knighti (1937) väites, et alkoholi tarvitamine on sümptomaatiline katse lahendada emotsionaalset konflikti. Muidugi on see ette ebaõnnestumisele määratud katse.

Ala-aaliste ja alkoholi vahekorras on veel üks oluline külg. Lapsed on mürgainete suhtes kuni 20 korda tundlikumad kui täiskasvanud. Ka alkohol on lastele ohtlikum. Peamiselt on see tingitud mürgainete kahjutustamise süsteemi väljakujunemast. Peale selle soodustab alkoholi toimet ka noore organismi suhteliselt suurem vee-sisaldus. Meditsiinilises kirjanduses leidub arvukalt näiteid selle kohta, et tühised alkoholiannused võivad lastel esile kutsuda raskeid mürgitusi. Imikule aga võib elu-ohtlikuks osutuda isegi piiritusekompress. Nii- või sellesugused asjaolud manitsevad ettevaatusele iga lapsevanemat. Lastele alkoholi andmise ohtlikkus ei seisne seega mitte ainult võimalikes ebasoovitavates kaugtagajärgedes, vaid ka vaimse ja kehalise tervise otsese kahjustumise võimaluses.

Peeter luges veel kord läbi Sinclair Lewisi «Doktor Arrowsmithi» ja «Peatänava» ning viis sisseastumisavalduse arstiteaduskonda. Sisse ta ei saanud, konkurss oli liiga tugev. Koos klassivend Ilmar Ellepiga, kes tema saatust jägas, jäi ta end kodust kaasa võetud puskarist purju. Hommikul aga viisid nad paberid keemiateaduskonda, kus oli jäänud vabu kohti. Sel päeval tehti puskarivarudele lõpp peale.

Peeter Taubest sai tudeng. Vana Taube ei osanud keemiast midagi arvata. Peaasi, et poiss käis suurkoolis. Sellega uhkustas ta surmani, mis maovähi tagajärjel saabus enne aasta möödumist.

Bõjajärgses ülikoolis polnud kerge. Peeter süüvis tudengielu kõigi selle rõõmude ja muredga. Teise kursuse lõpul valmistas Peeter emale üllatuse, kirjutades, et ta on abiellunud. Maie oli tulevane agronoom. Ta käitus elukogenuna, kuid oli tegelikult süütu, lihtsameelne ja usaldava loomuga neiu. Peeter ise oli sama naiivne, kuid temagi mängis elameest. Ülikoolilinnas püüdis ta seda

joont hoida lausa kramplikult. Tema julgus ja pealehakkamine tulid tihti viinast ja puskarist.

Peeter ja Maie rääkisid armastusest. Kas seda tegelikult oli, selle üle nad sügavamalt ei juurelnud. Ühes asjas oli Maie kindel — ta oli rase. Peetri ema nuttis mitu peatait. Tema ainuke võsuke oli nüüd võorastes kätes...

Peeter ei murdnud eriti pead oma elukäigu üle. Talle oli meeltnööda teadmine, et ta on esimene abielluja oma kursuselt. See kõditas tema eneseuhkust. Aga uhkusesse oli peidetud ka omanikutunnet, sest Maie sale ja rinnakas figuur, sirge rüht ning kaunis kõnnak püüdsid sageli meeste pilke.

Möödus vaevalt pool aastat ja nad olid juba kolmekesi. Peeter kostitas külalisi mustalt turult hangitud hallikasogase samagonniga ja oli üldiselt rahul. Väike Anne oli esimene laps Peetri kursusel.

«Lastel on hea, kui vanemad on noored,» rääkis Peeter elutargalt.

Maie vedas vapralt kahte koormat.

Nende kooselu kulges eriliste vapustusteta. Nad harjusid teineteisega. Noortel läheb see hõlpsasti. Ootamatu sündmus oli Peetri ema hukkumine: märjul käies sattus ta sõjast jäänud miini otsa. Nüüd sai Peeter aru, et oli oma ema armastanud. Matuste korraldamise ajal oli ta peaaegu nädal aega alkoholiuimas. Ta ei joonud korraga palju, kuid selle eest pidevalt.

Peeter sai alevimaja eest mõne rubla üüriraha. Peamiselt toetas neid Maie isa. Elati tagasihoidlikult, kuid kruusi õlut sai Peeter ikka osta ja sünnipäeva- ning pühadelaud kaeti korralikult. Viin oli odav. Pummeldamisi tuli ette üsna tihti. Kursusekaaslaste hulgas oli eakamaid rindelt tulnud mehi ja need armastasid aeg-ajalt napsitada. Põhjust leiti alati. Ja ega seda põhjust nii väga otsitudki! Päris purju jõi Peeter ennast harva, tänaval ei tuigerdanud ta kunagi. Maie silmis jäi joomine joomiseks ja aeg-ajalt oli Peetri noomimiseks põhjust rohkem kui küllalt.

Suvepraktika ajal, kui Peeter oli tehases ja Maie kodukolhoosis, tundis tulevane keemik end vabamana. Nii mõnelgi hommikul kirus ta valutavat otsaesist.

«Taube, tule pead parandama!» hõikas teda reaktorite osakonna meister.

«Ei istu see vedelik praegu!» Peeter heitis tõrjuvalt käega. «Küll ma üle elan ja ära kannatan!»

«Mis sul viga. Noor terve mees. Aga mina, näed, ei kannata enam võtta.» Meister hakkas astuma lao suunas, kus Peetri teada asusid ka piiritusevarud.

Pärast tööd sattus ta koos paari inseneriga ühel ajal tehase pääslasse. Koos mindi sööma. Võeti söögi alla, vahela ja kõrvale.

«Kui viina ei toodetaks, siis sureks küll igavuse kätte,» ütles tehnoloog Ants Kruusin ja tellis uued pudelid.

«Aga mis seal vahet — nüüd sured viina kätte,» lausis vahetuseinsener Rein Agedi.

«Ei selle kätte nii kergesti sure! Põdema võib ta küll panna. Plaani täitmisest ei maksa rääkidagi, vähemalt tehnilisest plaanitäitmisest mitte.»

«Kuidas siis nii?» küsis Peeter.

«Oleks sa pärast viimast palgapäeva teises tsehhis käinud, siis sa ei küsiks. Viieteistkümnest mehest olid kohal vähem kui pool ja neistki kolm põõnasid magada. Nagu laibad, laeti veega täidetud pooleliitrilise pudeli näitamine ei aidanud. Lõuna paiku alles saime töö täie hooga käima.»

Nii jorutati südaööni. Kõik olid poissmehed, kes alaliselt, kes ajutiselt, ja keegi neid kodus ei oodanud. Peeter istus, jõi ja kuulas peamiselt teiste juttu. Niikuinii polnud tal kuhugi minna ega midagi teha.

Peeter kirjutas Maiele ja tütrele mitu korda, kuid vastavõtmisi ta ei maininud. Ka tehases talle kombineeritud töötasu märkis ta poole väiksemana. Ta ei võinud ju lubada, et teised peaaegu kogu aeg teda kostitavad!

Menetluspraktika lõbusad päevad said Peetri arvates liiga ruttu otsa.

Viimase kursuse kevadel pörkas Taubede pere kokku tööise probleemiga. Lõpetajate kõhalemääramise komisjonil polnud midagi selle vastu, et suunata mees ja naine ühte kohta, aga ... niisugust kohta ei leidunud. Peeter lõpetas tublilt ja talle tehti ettepanek asuda keemikuna tööle ühte suurde pealinna tehasesse. Palk kõrgem kui keemiaõpetajal, ametialase tõusu perspektiivid... Agrotehnikat Maiele aga polnud linnas mingit kohta. Õigupoolest andis Peeter oma nõusoleku enne, kui ta Maiega asja oli arutanud.

Maie suunati mõnekümne kilomeetri kaugusele kolhoosikeskusesse, kus ta sai päris korraliku korteri. Peetrit leidis Maie ema sirmitaguse voodikoha tuttava vanaime juures läbikäidavas toas. Peeter oli sellega väga rahul.

Peeter Taube nautis vabadust. Mõnus oli tänavail lonkida, kiirustamata klaas või teine vermutit juua, inimesi vaadelda. Ta võis teha, mida tahtis, minna, kuhu soovis. Tal polnud igapäevaseid kohustusi kodu ega perekonna ees. Peeter mõtles küll Maiele ja tütrele, kuid muret ta nende pärast ei tundnud, erilist tungivat igatsust ka mitte. Uue töökoha ja suure linna elurütm haaras ta endasse. Ta oli noor diplomeeritud eriteadlane. Tulevikuga. Väheldane tutvuskond pidi saama ja saigi sellest kõigest teada. Kuid ta ei rääkinud kellelegi, et Maie ootab teist beebit...

Inimene armastab nähtusi kindlatesse lahtritesse paigutada. Nii on ka alkoholi tarvitamisega. Seda pole lihtne teha, sest võimalusi ja variante, kui palju, kui sageli ja mida inimene joob, esineb üpris rohkesti. Ka pole veel välja kujunenud ühtset terminoloogiat, sest peaaegu iga uuriija on küsimusele lähenenud oma vaatevinklist ja oma tähelepanekute alusel.

Võib kujutleda pikka treppi, mille kõige ülemisel astmel on täiskarsklased ja kõige alumisel psüühiliselt ning füüsiliselt invaliidistunud kroonilised alkohoolikud. See trepp on kogu ulatuses täidetud inimestega, neid on igal astmel. Kas nad astuvad üles- või allapoole, see oleneb paljudest asjaoludest.

Täiskarsklasi leidub täiskasvanute hulgas suhteliselt vähe, aga neid on. Ühed ei ole kunagi alkohoolseid jooke proovinud, teised on neist loobunud haiguse tõttu või mõnel muul põhjusel.

Valdav osa inimesi tarvitab alkoholi harva. See toimub ikka seoses mingi konkreetse sündmusega, mida on kombeks tähistada. Seni on ühiskond arvestanud neid põhjusti ega mõista mõõdukaid alkoholitarbijaid hukka.

Niisuguse juhujoomise hulka võib arvata ka alkoholi tarvitamise külmetuse korral. Külmarohuna on alkohol petlik, sest näilisele soojustundele vaatamata kaotab organism alkoholi mõjul laienenud nahaveresoonte kaudu rohkesti soojust ja keha jahtumine koguni kiireneb. Ka muudel puhkudel ei ole alkohoolsetest jookidest ravimina nimetamisväärt kasu. Ühtegi bakterit ega viirust nad organismis ei hävita. Arstimate tootmisel on etanoolil peamiselt abiaine tähtsus. Alkoholi omapead ravimine võib kaasa tuua kurbi, teinekord isegi kurioosseid tagajärgi.

Näiteks E. Lavretskaja (1959) kirjutab, et 80 uuritud alkohooliku hulgas leidis kolm, kes ise pidasid oma joomise põhjuseks alkoholi, mida nad pruukisid kui ravimit ravinud bronhiaalastma vastu.

Osa inimesi tarvitab väikseid alkoholiannuseid süstemaatiliselt. Nad asuvad eelmistest paar trepiastet allpool. Niisuguse võeti mõni naps söögi alla. Seda peeti tervisele kasutlikuks. Eeldati, et alkohol äratab isu, soodustab toidu seedimist ja omastamist. Paljude silmis oli ja on niisugune tava jõukuse ja heaolu tunnuseks. Nüüd ärkab selles all võtmise komme ellu peamiselt siis, kui lauas on kutselised. Ja soodne pole see hoopiski. H. Mansurov (1974) väidab, et alkohol sekkub aktiivselt seedimisse, pidurdades või soodustades teatavate ainete imendumist. Näiteks takistab ta väga vajaliku vitamiini — foolhappe tungimist verre. Sellest vitamiinist aga oleneb rakkude uuendamise organismis.

Viimastel aastakümnetel on märksa rohkem levinud väikeste alkoholiannuste süstemaatilise tarvitamise uuemad vormid, mis pärinevad ilmselt sõjajärgsest perioodist, mil alkohol oli odav ja igal pool hõlpsasti kättesaadav. Pärast tööd, aga mõnikord ka lõunavaheajal või isegi tööajal astutakse läbi alla- või veinibaarist. Mõnel pool on kombeks pärast lõunavaheajal nii-öelda väsimuse peletamiseks mitme pudeli klappida. Paljudel on tavaks istuda õhtupoolikult või õhtuti kohvikus konjakiklaasi ja kohvitassi juurde. Need kõik on nii tavalised ja harjumuspärased alkoholi tarvitamise vormid, et nendes nagu ei osatagi näha raske ja hukatusliku haiguse võimalikke eelmärke.

Juhujoomisele ja väikeste alkoholiannuste süstemaatilisele tarvitamisele järgneb A. Portnovi ja J. Pjatnitskaja (1971) klassifikatsiooni järgi suurte alkoholiannuste süstemaatiline tarvitamine. Sel puhul võib kõnelda alkoholi kuritarvitamisest.

Kes on Peeter Taube? Tundub, et sel perioodil võib teda kvalifitseerida mõõdukaks joojaks, s.t. parajuslaseks, kes laseb kangetel jookidel hea maitsta, kuid ei kuritarvita neid. Aga näib, et ta on lähenemas piirile, kus mõõdujoome hakkab nõrgenema.

Mida mõista mõõduka või normaalse alkoholitarvitamisena? Küsimus on raske. Mõõdunud sajandi teaduslikus kirjanduses vastust ei leidu. Meie sajandi esimesel poolel nähti tavalise inimese ja alkohooliku joomise vahel ainult kvantitatiivset erinevust — joodik joob rohkem.

1950-ndatel aastatel püüti leida täpset piirjoont normaalse ja liigtarvitamise vahel. Lähtuti protsendist, mida moodustavad alkoholiga saadud kalorid toidu üldkalorsusest. Näiteks J. Marconi (1959) arvas, et piiriks on ligikaudu 20%. Kes joob vähem, see ei haigestu alkoholismi. J. Marconi järgi inimene, kelle päevane toit annab 3000 kcal, võib tarvitada alkoholi koguses, mis annab 600 kcal energiat.

Ilmselt ei ole siiski võimalik otsustada ainult ühe näitaja alusel. Ka alkoholi tarvitamise sagedus ei ütle midagi: parajuslane võib rüübata klaasikese veini iga päev, alkohoolik aga joob kuus perioodiliselt viis päeva järjest.

Parajusluse hindamisel tuleb aluseks võtta mitu näitajat. Üsna õnnestunud on Moskva meediku G. Entini (1970) koostatud parajusluse tunnuste loetelu.

1. Alkohoolseid jooke tarvitatakse harva, keskmiselt mitte sagedamini kui kord kuus, nende annused aga on väikesed ega kutsu esile kuigivõrd märgatavat joovet.

2. Piiritusjookide mõõdukas tarvitamisel säilib täielikult kontroll joodava alkoholikoguse üle, ei esine motoorikahäireid ja jooja hindab kriitiliselt oma käitumist ning situatsiooni.

3. Parajuslane ei algata alkoholi tarvitamist. Ta väldib nüisuguseid olukordi ja joob ainult sellepärast, et maksta lõivu traditsioonidele. Kui ta teiste mõjul joobki ennast purju, siis tekib tal mürgitus, mille nähtudeks muuhulgas on ka oksendamine ja sellele järgnev vastikus alkoholi vastu.

3. PEATÜKK

Tehase laboratooriumis, mille koosseisu Peeter määrati, oli sõbralik kollektiiv. Kolleegid meeldisid talle ja ta kohanes kiiresti. Peetrile usaldati keerulisi töid ja ta sai nendega edukalt hakkama.

Mõne kuu pärast lähetati Peeter koos ühe eakama inseneriga uusi analüüsimeetodeid omandama ja tehnoloogiat täiustamiseks kogemusi saama. Ülesanded olid vastutusrikkad, ühtaegu Peetrile suurt huvi pakkuvad ning õpetlikud. Ta kasutas ära iga võimaluse oma teadmiste ringi laiendamiseks. Tööstuslinn, kus ta varem polnud käinud, erines suuresti nii tema uuest kodulinnast kui ka ülikoolilinnast. Muljeid sadas kuhjaga. Mis on keemia-õpetaja amet minu töö kõrval, mõtles Peeter. Aastast aastasse ühe ja sama kordamine! Peeter muutus iseteadvamaks ja enesekindlamaks. Tulevik paistis varjudeta. Ta mõlgutas mõtteid aspirantuuri astumisest.

Peeter elas uude miljöösse sisse nii põhjalikult, et perekond kippus ununema. Möödus nädal, enne kui ta Maie aadressil esimese kirja posti pani. See oli mõnerealine. Peetril polnud aega pikemalt kirjutada, sest ta pidi Irene ja selle toakaaslasega teatrisse tõttama. Esimese kirja viibimist vabandas ta pingelise tööga, mis ei jätma magamise aegagi.

Irene, optimistliku ellusuhtumisega vallaline raamatupidaja, elas Peetriga ühes võõrastemajas. Seal nad tutvusidki. Irene rõõmus meel köitis Peetrit. Maie oli teistsugune — alati tõsine ja asjalik. Ja miski meeldis talle Irenes veel. Mis nimelt, seda poleks Peeter osanud öelda. Irene lobisedes avastas Peeter, et temagi võib olla jutukas ja sõnakas.

Uudne töö ja väike seiklus — Peeter tundis ennast olevat oma sõiduvees. Maie ja last vaatama ta ei sõitnud. Vabandas vajadusega alguses ennast tööl ainult heast küljest näidata. Kirjutama hakkas ta siiski sagedamini. Eriti

pärast seda, kui sai teada, et komanderinguaega pikendada. Ühe korra saatis ta Maiele raha.

Peeter sukeldus tööle. Kuid töö kõrval muutus Peetri mõtete keskpunktiks Irene. Võib-olla oli see noore mehe huvi nägusa naise vastu, võib-olla armumine. Peeter ei vaevunud eneseanalüüsiks. Hea oli elada muretult. Ja Irene ei tõrjunud Peetrit tagasi. Tasapisi lähenesid nad teineteisele ikka rohkem ja rohkem. Ühel laupäevaõhtul, kui Irene toakaaslane oli ära sõitnud, kutsus Peeter Irene jalutama, et pärast koos lõunat süüa. Linn oli sügiseselt hall ja kõle. Inimesi liikus vähe. Nad mõlemad olid veidi kidakeelsed. Kui hakkas vihma tibutama, väristas Irene õlgu ja haaras Peetril kaenla alt kinni.

«Ei maksa sööklasse minna. See on kindlasti purjutajaid puupüsti täis. Võtame midagi poest ja sööme kodus,» ütles ta mehele.

Peeter noogutas. Kodus? Imelik. Irene ütles: «Kodus.» See on ju võõrastemaja, kuhu inimesed tulevad, tutvuvad ja lahkuvad.

Nad tegid sardellid elektripliidil kuumaks ja sõid neid võileivaga. Irene keetis kohvi. Peeter läks oma tuppaküpsisepakki tooma ning segas endale kiiresti kolmveerand klaasi piiritust veega. Jook oli soe ja lääge. Ta jõi vett peale. Lahkudes keeras ta toaukse lukku. Oma tuppak tuli ta tagasi alles hommikul.

Irene komandering lõppes varsti ja ta sõitis ära. Peeter saatis ta rongile. Nad lahkusid naljatades, õrnusteta, edaspidistest kohtumistest rääkimata. Öhtu veetis Peeter restoranis koos paari kohaliku inseneriga. Ta oli enda ja oma eluga rahul.

Komanderingult tagasi jõudnud, sõitis ta kohe Maie ja tüdart vaatama. Väike Anne keksles kogu aeg isa ümber, ega tahtnud kuidagi magama minna. Esialgu Peeter ei tundnud ennast vabalt, kuigi ta oli teel juhusliku sõidukaaslasega tühjendanud pudeli. Ta oli jutukam kui muidu, kiitles oma tehase ja tööga, nagu räägiks ta mitte elukaaslase, vaid lihtsalt tuttava inimesega. Kõik, mida Maie jutustas oma elust ja kolhoosimuredest, jättis mehe külmaks. Ta ei tundnud naist ümbritsevaid inimesi ega suutnud kaasa elada neid ühendavatele muredele. Annega mängides kuulas ta ainult ühe kõrvaga, mida Maie pajatas.

Mugav soe toake, naine, kes teda oli oodanud, käed põse all magav tüdretirts — kõik see mõjus rahustavalt.

Ja Maie oli endiselt kena... Peaaegu polnud märgatagi, et ta last ootab. Maie tõi lauale pudeli veini, mille ta oli ostnud ammu, lootes, et Peeter sõidab neid ka lähetuse ajal vaatama.

Peeter rüüpas veini. Ma olen kodus, mõtles ta. Miks ma ei võiks tulla maale tööle? Koolis ehk leiaksin koha.

Valjusti ta seda mõtet siiski välja ei ütelnud. Silme peest vilksatas mööda vaba ja muretu põli linnas, Irene... Peeter raputas ennast, jõi veini, haaras Maie puusade ümber kinni ja tõmbas sülle nagu vanasti.

Hommikul oli Peetril kahju lahkuda. Tükk aega vaatas ta magavat tüdart. Bussile jõudis ta viimasel hetkel.

Pärast tööpäeva avastas Peeter, et tal pole oma tühjas toas midagi teha. Ta otsustas minna vaatama tädi Ellit, kes töötas «Baikalis» puhvetipidajana. Ajas mõne sõna juttu, jõi klaasi tädi pakutud likööri, kuid tegi seda kõike põhimatult ja rahutult nagu oleks kuhugi kiire.

Tund hiljem helistas ta Irene ukse taga.

Alpi kannid ja veinipudeli ära pannud, lausus naine: «Ma ei uskunud, et sa tuled, kuid salamisi ootasid sind. Kuidas pere elab?»

Ja nii see nüüd hakkaski käima. Maie vaheldus Ireneaga. Viimasega oli Peeter sagedamini koos, sest too oli alati käepärast. Ta veenis ennast, et tema kaksikelu tõttu ei kannata keegi. Vastupidi — ta suutis ju õnnelikuks teha kahte inimest korraga! Aga kolmas, tema ise? Ta ei vaevunud seda endalt küsima. Tal oli hea Maie juures ja veel parem Irene juures. Kui meenus tüdär, siis hakkas algemuses midagi kripeldama. Veinibaaris või «Baikalis» asetus jälle kõik oma kohale liigse valuta. Mis sellest, et Irenele ei meeldinud, kui ta tuli, lõhnad juures. Aga nii oli see peaaegu iga päev. Mõnikord oli Peeter nii joobunud, et ta ei riskinud Irene juurde minnagi.

Kui Maie sünnitas, siis oli Peeter jälle komanderingus. Ja ega ta täpselt teadnudki, millal see peab toimuma. Tema sõidud Maie juurde olid jäänud aiva harvemaks. Ta oli juba mitu päeva linnas, aga ööbis Irene juures nagu üks ilka veel lähetuses. Oma korterisse minnes kuulis ta perenaiselt, et Maie on pojaga juba ammu maale tagasi läinud.

Irenele polnud ta oodatavast maailmakodanikust sõnateatki lausunud. Rahva suud aga kinni ei pane.

«Peeter, soovin sulle õnne poja sündimise puhul,» Irene ütles rahulik. «Sa pead sõitma neid vaatama. Kindlasti

on seal sinu abi vaja.» Irene vaatas mehele otsa kindla pilguga nagu alati.

Ta ei ütle ühtegi etteheitvat ega hukkamõistvat sõna mõtles Peeter. Haruldane naine, saab minust aru. Aga millest ta aru saab? Sellest, et olen paras pörsas?

Peeter jõi «Metropoli» puhveteleti ääres peaaegu terve pudeli benediktiini, ostis teise kaasa ja sõitis maale. Busis tukastades andis sisemine pinge veidi järele.

Hoolimata sellest, et Peeter oli võrdlemisi purjus ei pahandanud Maie temaga. Naist rõõmustas mehe tulek.

Peeter võttis portfelligist kaasatoodud pudeli. Äkki ta taipas, et oleks pidanud tooma ka tordi või vähemalt lilleid... Ta lõi mõttes käega ja otsis kapist klaasi.

Maie ei joonud, ta imetas poega. Naine jutustas, kuidas ta oli poega oodanud ja rõivadki poisi jaoks valmistanud. Ta ei hädaldanud ega nurisenud. Tulevikku puudutas ainult üks tema küsimus: «Millal sa loodad korra terit saada?»

Peeter kehtas õlgu: «Kes seda teab. Seal on minus staažikamaid töötajaid. Neil on eesõigus.»

Peeter tundis väsimust ja tülpimust. Kange liköör ei hakanud pähe, tegi ainult tuimaks ja ükskõikseks. See oli närvipingest, mõtles Peeter.

Ebakindlal sammul läks ta imiku voodi juurde. See oli siis nüüd minu laps... Ei tea, mis talle nimeks panna. Peeter toetus vastu voodivõrku. Vaja pikali visata, muidu ei maga ennast välja...

Hommikul jõi Peeter külma vett. Söögist ta keeldus. «Millal sa jälle saad tulla?» küsis Maie.

«Ei tea praegu. Tulen, kui mahti saan. Tööd on palju. Jätanud naisele veidi raha, sõitis Peeter ära.

Kui õhtupoolikul tehnoloogiaosakonna mehed tegi ettepaneku klaasikese rüübata, niisama vahelduseks, siis oli Peeter kohe nõus. Klaasikesest kujunes mitmetunnine istumine ja Irene juurde jõudis Peeter veidi enne südaööd. Irene ei noominud teda. Ta sai aru, et mees elab üli hingelist kriisi.

Peeter oli Irene olemasolu igati varjata püüdnud. Irene ei käinud kunagi tema pool. Aga kusagilt oli Maie siiski loost kuulda saanud. Ühel heal päeval oli ta linnas. Nüüd klaarisid oma suhteid Peetri juures. Juhuslikult oli Peeter peaaegu kaine.

Maie ei sõlmanud ega ähvardanud. Ta rääkis koos veedetud aastatest ja üleelatud raskustest. Neil on lapsed, nende ilusamad ajad on alles ees.

«Tahad sa selle naise juurde minna?»

«Ma... ei tea, vist jah.»

«Mõtle kui tore tütar sul. Ülikoolis sa vedasid teda isegi eksamitele kaasa. Kuidas sa võid ta maha jätta?»

Peeter ei leidnud ikka veel sõnu. Ta ei saanud naist milleski süüdistada. Ja siis paiskas ta seletamatu trotsi ajel. «Mul on kohustusi Irene ees!»

Maie vaatas talle pärani silmi otsa. Pööras siis pilgu ära ja hakkas aeglaselt pead vangutama. See liigutus tundus Peetrile imelikult ebaloomulikuna. Tal tõmbus suu kuuva.

«Kas te saate lapse?» Küsimus oli ootamatult järsk ja selge.

Peeter tahtis, jälle sellest seletamatust trotsist, vastata jaatavalt, kuid ei teinud seda.

«Ei saa.» Peeter oli kogu aeg seisnud, nüüd hakkas ta edasi-tagasi käima. «Sina, Maie, ei mõista mind kunagi. See on kõik hoopis teistmoodi kui oli meil.»

Maie muigas virilalt. «Toh-oh, või mina äkki enam ei mõista sind! Kas sa ise mõistad ennast? Annad sa endale aru, mida sa teed? Kalts oled sa, Peeter, mitte mees. Ja jooma oled sa ka hakanud. Minu poolest võiksid sa minna kõigi nelja tuule poole, kui sul tõesti kusagil on parem, aga mul on lastest kahju. Isa nime sa küll ei vääri!»

Peeter seisis vaikides. Maie ajas mantli selga ja väljus sõnagi lausumata. Peeter pani sigareti põlema, istus korraks, tõusis, käis edasi-tagasi, pörgates vastu lauda ja toole. Bili väljus ka tema, võttis takso ja sõitis «Baikalisse».

Peeter ei rääkinud Irenele oma kokkupõrkest Maiega. Mõne aja pärast võttis Irene selle teema ise üles.

«Kuule, Peeter, mis meist saab? Maie Taube teab ammu meie suhetest. Sul on kaks last. Nooremat sa pole oieti näinudki! Nad vajavad sind, mine nende juurde. Lepite ära. Aeg parandab kõik haavad.»

Peeter vaikis mornilt. Ta pea valutab eilsest joomisest. Vastumeelselt pidi ta endale tunnistama, et Irene sõnades on palju tõtt. Aga ta oli juba endale sisendanud, et ta alustatud ettevõtmisest ei loobu.

«Ireneke, ma ei saa ilma sinuta elada,» ütles Peeter. «Sina ja Maie Taube... teie pole võrreldavad. Te olete

teine teisest puust. Kui minu ema elaks, siis ta kiidaks mu valiku heaks. Ta ei sallinud Maiet silmaotsaski!»

Peeter sai aru, et ta räägib tühje sõnu. Aga ta ei saanud sinna midagi parata. See tuli iseenesest. Teadvust tagamaadel oli tal juba tükk aega tagasi hakanud pesitsema aimus, et Irene kõrval on tal kergem elu... Päriliselgesõnaliselt ta polnud seda endale küll tunnistanud. Lapsed? Neid ta polnud ammu enam vaatamas käinud, aga nüüd hakkab käima. Ka majanduslikult toetab ta neid edaspidi hoopis rohkem.

«Hea küll, eks ootame ja vaatame,» ütles Irene. Ta nägi mehe otsustusvõimetust. Ta tahtis Peetrile head, aga ei teadnud ka ise, kuidas oleks õigem talitada. Mees olis talle omaseks saanud.

Et ebameeldivat jutuajamist lõpetada, «meenutas» Peeter edasilükkamatut asjaõiendust ja kadus. Esimeses tee leele jäänud kioskist ostis ta klaasitäie valget viina, jõis selle kulinal ära ja palus teise täie veel. Kiosköör vaatas talle imestunult otsa, kuid ei öelnud midagi.

Päevad kulusid. Peeter oli järjekindlalt peaaegu iga öö tühjalt Irene'ga koos, jäädes aeg-ajalt ka ööseks. Lõpuks ta koliski oma väheste asjadega Irene juurde. Naine ei püüdnud vastu. Ehk ta joob siin vähem, lootis Irene endamisi, kuid ta polnud selles päris kindel.

Irene lootused ei täitunud. Peeter hakkas üha sagedamini käima «Baikalis» tädi Ellit ja tema töökaaslaste külaskäimata. Mõnikord ta rüüpas juba enne klaasikese, teine kord läks ta «Baikalist» veel edasi. Ta teadis, et rikub Irene tuju ja raiskab aega ning raha, kuid ei saanud teisiti. See oli äraproovitud võte südametunnistuse ajutiseks uinutamiseks ja mõtete nüristamiseks.

Inimesest, kes alati jääb parajusluse piiridesse, vaevata saab alkohoolikut. Tõsi, leidub neid, kellel alkoholism on tekkinud peaaegu hetkeliselt. Neil kujuneks nagu füsioloogiliseks vajaduseks juua alates esimesest kokkupuutest alkoholiga. Niisugused juhud on erakordselt haruldased. Alkoholismi kui haiguse eelduseks on pikemaajaline alkoholiga liialdamine.

Levinuim ja kergeim alkoholismjaste on alkoholi epi-

soodiline kuritarvitamine. Nii nimetatakse seda rahvushaiguse haiguste klassifikatsioonis. Alkoholi episoodilise kuritarvitamisega on tegemist juhul, kui inimene on aasta jooksul alkoholijoobes olnud vähemalt 12 korda. Seega on end korduvalt purju joov isik potentsiaalne alkohoolik. Alkoholi episoodilisel kuritarvitamisel juuakse harilikult kangeid jooke koguses, mis tingimata kutsuvad esile selgemelise joobe. Pummeldamiste vaheaegadel tavaliselt ei esine tungi alkoholi järele. Tugev alkoholimürgitus võib kaasa oksendamise ja ajutise vastikuse joomise vastu.

Alkoholi episoodilise kuritarvitamise tagajärjel hakkab järk-järgult suurenema alkoholitaluvus, organismi keha okserefleks nõrgeneb. Peab jooma ikka suuremaid ja suuremaid alkoholiannuseid, enne kui vallandub oksendamine. Mõnikord võib juhtuda, et inimene kaotab enesekontrolli ja joob end ülemäära purju. Ka võib juhtuda, et ta ei mäleta lõpuni kõike, mis mõne pummeldamise ajal toimub.

Alkoholi kuritarvitajatel sugeneb hõlpsasti seltskond, kes loeb normaalseks vaba aja veetmist napsiklaasi juurde. Suuri alkoholiannuseid hakatakse tarvitama ikka sagedamini. Vein ja viin annavad kuraasi, läbi joobe roovade prillide näib maailm teistsugusena, muremõtted unustuvad jne. Löögastuse otsimine alkoholist on ukse avamine juba raskemakujulisele alkoholismile.

Alkoholi episoodiline kuritarvitamine on küll alkoholi kergeim aste, kuid sotsiaalsest seisukohast ikkagi ohtlik, sest see põhjustab ühiskondliku korra ja töödistsipliini rikkumist ning soodustab kuritegusid (huligaansus, peksu- ja liikluskuriteod jt.). Alkoholi episoodiline kuritarvitamine on sageli õnnetusjuhtude ja haiguste põhjuseks.

Alkoholi tarvitamise ja alkoholismi leviku ulatust mõjutavad eeskätt sotsiaalsed tegurid, mille hulka kuuluvad riigi alkoholipoliitika, indiviidi ühiskondlik seisund, tema majanduslik olukord, haridus, perekonnaseis, etniline ja religioosne kuuluvus, seltskondlikud tavad. Mida suuremalt ühiskond suhtub joomisse, seda rohkem sugeneb joodikuid ja alkohoolikuid. Alkoholism on peaaegu levinud jaapanlaste, hiinlaste ja juutide hulgas. Peatav osa on ka religiooni nõuetel — muhameedlased ja mormoonid ei tarvita näiteks alkohoolseid jooke üldse.

Oli aeg, mil alkoholi kuritarvitamist peeti vaesuskaasnähuks. Kuid juba möödunud sajandi lõpul tõestasi saksa teadlased, et koos majandusliku heaolu kasvuga hakkab suurenema ka joodikute arv. 1929. aastal väitis ka nõukogude psühhiaater A. Šolomovitš, et maa majanduslik ja kultuuriline areng iseenesest ei taga joomise ega alkoholismi vähenemist, sest olmejoomine on sajandite jooksul tugevasti juurdunud. Majanduslikult arenenud maade kogemused näitavad, et see seaduspärasus kehtib ka tänapäeval. 1960. aastate algupoolel Läänes avaldatud sotsioloogilised uurimused kinnitavad, et urbanisatsioon, haridustaseme ja heaolu kasv toob kaasa alkoholi kuritarvitamise tõusu ja alkoholismijuhtude sagedasemise.

Analüüsides sotsiaalsete tegurite osatähtsust narkomaania, sealhulgas ka alkoholismi arengus, kirjutab välja paistev Kanada narkoloog E. Jellinek (1960), et ühiskonnasurub isiksuse antisotsiaalsed soovid maha otsese keeluse kasvatuse jms. abinõudega. Allasurutud soovid kutsuvad esile pinget, häire- ja alaväärsustunde. Osa pinget kõrvaldamise viise on legaalsed. Ühiskond lubab neid kasutada sest nad pole sotsiaalselt ohtlikud. Näiteks tantsimine pehmendab seksuaalkeelde, sport rahuldab agressiivsust, teater ja kino annavad võimaluse ajutiselt elada teise maailmas, kollektsioneerimine rahuldab omanikukirgust. Kuid kõige paremini, kirjutab E. Jellinek, lõdvendab pinget meie enda õigust mõistva teadvuse mõju nõrgendamine.

Alkohol nõrgendab teadvuse kontrolli ja soodustab lõdvestumist. Suur osa alkoholismiuurijaid vaatleb alkoholsete jookide tarvitamist kui üht abinõu pinget kõrvaldamiseks, hirmu, alaväärsustunde jms. mahasurumiseks. Sisuliselt tähendab see emotsionaalse stressi kõrvaldamist. Muidugi on see primitiivne ja ohtlik tee kergenduse saamiseks. Kui ühiskond ei mõista joomist hukka, siis kasutavad seda inimesed, kes muul teel ei suuda hakkama saada oma sisemise pingega.

Et alkoholi saab tarvitada pinget alandava vahendina sellele viitavad uurimused alkoholi osast katehhoolamiinide ainevahetuses. Alkoholi toime on ajutine. Hakkajem sisemine pinget taastub, kuid joobnu seda ei arvesta. Purjus inimene ei mõtle sellele, et alkohol on suhteliselt ohutu vahend.

Ilmaelt tuleb nõustuda A. Portnovi (1971) seisukohaga, et jooma hakkab eeskätt isiksus, kelle kohanemisvõime on nõrk, või siis isiksus, kelle igapäevane käitumine on ebadekvaatne, kuid kes on sattunud väga keerulisse olukorda. Viimase näiteks on alkoholi tarvitamine sõja ajal, sõjajärgse rindl. Peeter Taubel andis selleks uue tõuke isikliku elu ummikusse jooksmine tema enda süü tõttu.

Mida tähtsikum on isiksus, seda edukamalt indiviid kohaneb ühiskonna nõudmistega, seda tulemusrikkamalt suudab ta kasutada ühiskonna poolt lubatud pinget kõrvaldamise viiside. Niisugused inimesed ei vaja alkoholi kui lõdvestusvahendit.

4. PEATÜKI

Tühjas laboratooriumis oli väga vaikne. Kuuldus ainult vee tilkumist — keegi oli kraani lohakalt kinni keeranud. Peeter istus väikese laua taga ja võttis kokku äsja lõpetatud analüüside tulemusi. Polnud seal midagi huvitavat. Üksluine töö! Ta sirutas selga, ringutas ja vaatas aknast välja.

Paar päeva pole enam tilkagi joonud, mõtles ta sigarette süüdates. Saab ilma läbi küll! Aga pühapäeval oli siiski päris tore — keegi polnud kaine ega liiga täis. Huvitav, kust naised selle viski välja võtsid? Peeter naeratas omaette... Puskar jääb ikka puskariks, laagerda teda tammevaadis või kus tahes! Miks inglased teda lahjendavad? Puhtalt paras võtta. Viskil vist polegi traditsioonilist suupistet? Šašlõkk sobis suurepäraselt. Aga harilik valge viin on ikkagi kõige puhtam jook. Viski pole sellega võrreldavgi!

Peeter tõusis ja läks valamü juurde. Tilkuva vee heli käis talle närvidele. Küllap see tundlikkus on väsimusest, peaaegu terve päev hoolega tööd rabatud. Ta jalgas edasi-tagasi. Ei olnud enam tahtmist tegelda nendest neetud arvutulpadega seal laual. Vaimutöö täna ei istu mõtles ta nurgast nurka sammudes, pole õiget tuju. Juba hommikul oli teda vallanud isemoodi rahutus. Kogu päev oli ta olnud närviline ja kergesti ärrituv.

«Kas te tulite vasaku jalaga voodist välja?» olid laborandid naljatades küsinud.

«Seda vist mitte,» oli ta vastanud, «aga ma nägin unes et degusteerin kõikides liiduvabariikide pealinnades toodetavaid viinasorte. Mõnda polnud ma varem näinudki. Meie omad olid kõige paremad. Ärgates oli tuline kahju et pudelite rivi kadus koos unega.»

Näiliselt lobisedes oli ta tõtt rääkinud. Mitu korda oli tal päeva jooksul tahtmine kas või paar kruusi külma vahutavat õlut juua. Ta oli piilunud etanoolipudelit, kuid see oli tühi. Ja ega ta poleks riskinudki piiritust võtta. Ka

alle pärast vähe pahandusi on olnud! Kõige parem oleks hoidugi jahe viin ja kalamarjaga võileib.

«Püü, kurat, suu võtab vesiseks!» vandus ta valjusti, hõlmas siis oma häälest, vaatas kella ja hakkas pabereid laualt kokku korjama.

Paar tundi on veel tööpäeva lõpuni aega. Aga missel-est, kes mind ikka otsima tuleb, arutles Peeter, lähen olen ühe kõva käraka. Ei tea, kes selle sõna välja mõtles? Peetralik mees pidi see olema, võib-olla mõni sapöör Esi-nesses maailmasõjast.

Vaikselt pani ta laboratooriumi ukse oma selja taga kinni ning tõttas kiirel sammul majast välja. Vastu ei olnud kedagi. Ta ohkas kergendatult. Ilm oli soe, aga Peeter tundis hetkelist külmavärinat. Kas ma hakkas ha-ida jääma või mis see siis on? Ei noh, kohe saame külma-õhtu, lohutas ta ennast. Ta ei mallanud oodata bussi, vaid tõttis takso ja palus end sõidutada «Baikali» ukse ette.

Vaevalt puhveti juurde jõudnud, hüüdis ta juba emalt: «Silvi! Vala kakssada, külm tahab ära võtta!»

«Mis sa jamad, väljas nii tore soe ilm.» Silvi tõstis kassi mehe ette.

Pannud tühja klaasi letile, ohkas Peeter südamest ja ütles siis: «Kalla veel üks täis!»

«Pole sind hulk aega enam näinud. Teed kõvasti tööd?»

«Muidugi tööd. Mis sina siis mõtled? Ega ainult viina joomisest ära ei ela.»

«Meie siin elame küll. Ainult et sellest joomisest, mida valmistavad harrastavad. Seni pole vaja olnud nälga karta. Ja ega seda ohtu vist ei saagi tekkida.»

«Joomiseks neid lahuseid toodetakse. Eks minagi olen jäänud sinu plaani täita.»

Peeter rüüpas aeg-ajalt viina, Silvi kallas talle mine-vaalvett. Ka selle maitset polnud viga.

Peeter jõi klaasi tühjaks, tasus joogi eest ja lahkus. Külmavärinad olid kadunud, väsimusest polnud enam jäl-egi. Targasti tegin, et ei jäänud laboratooriumi kuivama, ütles ta ennast mõttes. Aeglaselt lonkis ta väljaku suu-vas. Peab vist veel natuke võtma, arutas ta omaette.

Mõtte tegi ta teoks väikeses selvekohvikus, kus müüdi õlke peale valge viina. Vaevalt sai ta ennast järjekorda panna, kui keegi koputas talle õlale.

«Vanapoiss, kuidas käsi käib?» kuulis ta Jaani häält.

«Ikka käisest,» vastas Peeter üle õla vaadates. «Pole enam ammu kohtunud.»

«Me liigume eri marsruute mööda. Mina käin süd linnas harva. Ainult asja pärast. Tead sa, võta mulle l... Võta kohe terve nott, mis tast tilgutada. Saba on liiga p... mitmekordseks seismiseks.»

Kui klaasid olid täidetud, taipas Peeter, et oleks pid nud mõne kompveki või midagi söödavat ostma.

Jaan lõi käega: «Ega ma sööma tulnud! Räägi, mida nüüd teha müristad. Kükitad ikka vanal kohal või?»

«Seni olen vastu pidanud.»

«Tead sa, mina oleksin kaubanduses ka vastu pidanu Isegi suurepäraselt oleksin hakkama saanud. Aga teat vad organid, tead isegi, ei austa minu talenti. Nüüd ol kommunaalmajanduses. Ega ma sinna kauaks ei jää. Ka otsib, kus parem, inimene, kus sügavam. Võtame!»

Jaan oli muutumatu. Ikka sama punetav nägu, natu rohmakad liigutused ja lai jutt. Paistis, et ta pole ho piski kaine.

«Mida sa ka muidu teed?» küsis Peeter.

«Muidu? Muidu ma ei tee midagi. Ei, siiski. Nais läksin lahku. Ta armastas mind liiga tihti kodus ke panna. Tead sa, ära tüütas! Ega sa ei tea kusagil mõn vakantset voodipoolt?»

Vestlus jätkus samas vaimus veel tükk aega. Pudël tühjaks. Jaan kiirustas tädiranda, nagu ta ütles, Peet jäi ajalehesappa. Järsku meenus talle tädi Elli.

«Baikal» sumises.

«Küll on siin suitsune,» mõtles värske õhu käest tuln Peeter. Ta teretas šveitserit ja paari ettekandjat, ke nimed kippusid tal segi minema, ning sammus puhvetis

«Tere, tädi Elli!»

«Sina, Peeter! Kuidas elad?»

«Olen kogu aeg tööd rüganud. Jalutasin siit mööda mõtlesin, et astun sisse. Silvi käest kuulsin, et tuled tä korraks tööle.»

«Täitsa tore. Süüa tahad?»

«Aitäh, praegu ei taha,» vastas Peeter.

«Tegin endale viiskümmend grammi piparmünti. S tuul tõmbab kogu aeg, vilu hakkas. Ma kalkan sulle ka

«Ega ma vastu ei ole.»

«Võta serveerimislaualt klaasi.»

Peeter tõi teeklaasi.

«Sulle ma annan benediktiini. Mehed peavad kang maid jookke jooma.»

Peeter seisis puhveti kõrval, silmitses saalis istuvaid inimesi ja rüüpas aeg-ajalt likööri. Saali ja puhveti vahet vaheluvad ettekandjad ei andnud tädi Ellile mahti temaga lahiseda. Peeter ei tundnud igavust. Peas surises mõnu- all, ta naeratas mööduvatele neidudele.

«Kalla mulle natuke juurde.» Peeter tõstis kaalu varju leidetud klaasi tädi Ellile lähemale.

«Napsi koha pealt oled sa tugevaks muutunud. Vanasti sa nii palju ei võtnud. Ja pähe sulle ka ei hakka.»

«Eks see ole treeningu tulemus. Sinagi oled naissoo sindaja kohta tugev. Ma vist pole sind õieti švipsiski äinud.»

«Mina olen lapsest saadik kõrtsi õhku hinganud. Sa u tead, et mu isa oli kõrtsmik? Ma ei saaks tööd tehagi, mul mul sakid peal oleksid. Puhvetis loeb iga gramm ja aa kopikas. Ole hea poiss, aita mul paar pudelit lahti cha. Sellel partiil on korgid nii kõvasti kinni, et kuidagi i jõua välja sikutada!»

Peeter sai pudeli ja sügavate keermetega korgivinna.

«Tänu nüüdisaegsele villimistehnikale läheb korgitsat võrdlemisi harva tarvis, ainult paremate jookide pudelite avamisel. Mul on hüpotees, et see oli esimene spiraalikuju- line tööriist, mille inimaju välja nuputas. Võib-olla leiu- as selle esimene mees, kes pidi korgitud pudeli avama.»

Tädi Elli muigas irooniliselt: «Vajalik tööriist küll, aga pudeli avamisel suundub see spiraal alati allapoole. Ja aamas suunas võib ta inimese kaasa viia. Näen seda siin kõrtsis päevast päeva. Ehtne allakäiguspiraal. Keerad tihti korgitsat ja mööda selle keermeid libised lõpuks ka ise pudelisse. Sealt välja rabelda on raske.»

«Mis sellest! Korgid tõmmatakse nõorist aasaga välja, aai see siis inimest pudeli põhjast kätte saada pole!»

«Muidugi, aga mõlemad on rikutud ning pooleldi tarvitamiskõlbmatud. Ja mõnikord ei kõlba nad enam üldse kuhugi ega kellelegi.»

«Oled täna moraalitsemise meeleolus. Ise elupõline restoranitöötaja!»

«Just sellepärast on mul õigus nii rääkida. Ma pole napsivõtmise vastu, aga ole selle spiraalse instrumendiga ettevaatlik, mu poiss!»

Peeter tervitas paari keskealist meest, kes olid siin aamasugused püstijalu-joojad nagu tema. Nad tulid, jõid oma klaasitäied ja läksid. Peetrile meeldis «Baikal» mitte üksnes seetõttu, et tädi Elli siin töötas. Ta oli kogenud,

et igal restoranil on oma publik ja siin ta oli haru-
kohanud oma asutuse töötajaid. Talle polnud vaja lii-
datud kuulujutte joomisest...

Silvi jõudis tagasi, vabandas hilinemist ja lasi tä-
Elli minema. Peeter saatis tädi taksopeatusesse ja pöörd-
ise tagasi, sest benediktiiniklaas polnud veel tühi.

«Kuidas te võite niisugust sodi paljalt juua?» See
väike blond Leili, kes oli alles hiljaaegu «Baikalisse» il-
nud. «Alkohoolikud joovad niimoodi! Ma toon vähema-
tassi kohvigi.»

Leili pani kohvitassi puhvetiletile ja tegi kniksu.

«Palun. Tellisin omal algatusel teile omleti. Singig
Seisate siin söömata pool päeva. Nii ei tohi. Tulete min-
lauda ja sööte!»

Peeter kuulas sõna. Söömine tegi ta loiuks. Ta taht-
värsket õhku hingama minna, aga sellest ei tulnud midagi
välja. Ukse taga trügis korratu järjekord sissesoovijai-
Peeter pöördus puhveti juurde tagasi. Ta jõi lonkshaavu
benediktiini, vaatas, kuidas Silvi tšekke kokku võttis
vahetas aeg-ajalt mõne sõna ettekandjatega.

Aeg veeres, kesköö lähenes, restoran hakkas tühj-
nema. Varsti jäidki ainult omainimesed. Ühes lauas istu-
sid orkestrandid, teises ilmselt restoranirahva tuttava
aga võib-olla ka naistele vastu tulnud abikaasad.

«Tulge, Peeter, istuge meie lauda!» Ljuba viipa-
käega. Naised olid klappinud pudeli ja ootasid taksot,
koju sõita. Siis tuli keegi Ljuba tuttav ja naised hakkas-
nuruma, et mehed telliksid šampanjat. Polnud midagi
parata. Peeter oli ettekandjate käest varem lühiajalise
laenu saanud või võlgu joonud. Täna olid kõik kindlasti
märganud, et tal on raha. Ja ega tal endalgi polnud midagi
šampanja vastu.

Kihisev jääkülm jook hakkas kiiresti pähe. Pärast
teist korgipaugatust Ljuba juba demonstreeris, kui kõrgele
ulatuvad tema uued sukkpüksid. Leili haaras Peeteri
kaenla alt ega lasknud enam lahti. Peeter vaatas rahul-
olevalt ringi. Orkestri kitarrist tinistas oma pilli. Keegi
polnud veel palju, rahakopikas oli taskus ja joonud oli
just parasjagu...

Takso saabus. Peeter võttis Silvilt veel ühe veini
pudeli, pistis selle taskusse ja ronis koos naistega autosse.

Tühjadel tänavatel sai kiiresti sõita. Kui auto läbi
järsu kurvi, vajus Leili Peetri vastu ja jäigi sellesse asen-

usse. Silvi ja Ljuba koju toimetanud, tasus Peeter Leili
ka ees arve.

«Kas sa koju ei kavatsegi sõita,» küsis Leili.

«Ma pean ju sinu koju saatma. Mine tea, mis võib juh-
uda,» ütles Peeter ja võttis Leilil kaenla alt kinni.

Leilil oli tuba korteris, mis kuulus pensionäridest
vanapaarile.

Naine ei jõudnud veel ust sulgeda, kui Peeter ta embu-
selle haaras.

Leili vaatas otsa mehele, keda ta õigupoolest ei tund-
nudki. «Lepime kokku, et me ei sori teineteise eraelus. Ma
aitan sulle, et mind üldse ei huvita eilne ega homme päev!
Ma arvu ma olen enesega rahul ja muud pole mulle vaja.
Minu kord niisuguseks loodud. Ma ei küsi sinult midagi,
sina oled olen kuulnud, kus sa töötad, et sa oled abielus ja
sõnda edasi. Lepime kokku, et me sellest kõigest ei räägi.
Mina ei räägi? Minevikule ja tulevikule mõtlemine toob inimesele
ainult muresid ja kortse. Mina neid ei taha!» Ta vaikis
veidi aega, jõi veini ja lisas äkki: «Eks mu närvid ole läbi.
Restoran on ju hullumaja!»

Peeter embas naist. Ta oli veidi hämmeldunud. Leili
ramplikult bravuurikas ägedus kõlas õõnsalt. Naine ilm-
selt põletas elu, mis kunagi oli teda kõrvetanud. Nagu
sõnaks elule kätte maksta...

Leili keetis kohvi ja tõi konjakit. Veini olid nad juba
joonud, see oli nagu iseenesest otsa saanud.

Peeter tõstis konjakiklaasi Leili huultele.

«Ma olen juba küllalt purjus,» naeratas naine ja kus-
utas tule.

Leili äratas Peetri varakult: «Tõuse ruttu, enne kui
vanad liikuma hakkavad!»

Vile minutiga oli Peeter riides. Uksel ta seisatas kor-
raks nagu tahaks midagi öelda, kuid Leili lükkas ta tasa-
keelt üle läve. Šnepperlukk plöksatas. Kumbki ei soovi-
nud head nägemist. Nad ei öelnud üldse midagi.

Peeter läks vaikselt mööda treppi allapoole. Pea oli
hüües, suus oli vastik maitse. Varsti algab tööpäev. Raske
päev. Poistel on ehk piiritust... Irene...

*Tungiv vajadus juua on alkoholismi esimesi põhitun-
nuseid. Alkoholitung võib ilmnedä mitmeti. Esialgu aval-
dub see soovis jätkata juba alustatud joomist. Hiljem
tekib ületamatu kihk viina järele ka täiesti kainena —*

inimene tahab juua, läheb ja joobki. Eriti tugevasti ilmneb alkoholitung pohmeluse ajal. Alkoholik hakkab uuesti jooma nii sellepärast, et ta eile jõi, kui ka selle pärast, et ta täna pole veel joonud.

See oli ilmselt põhjus, miks Peeter töölt jalga laski. Sama asjaolu tõttu sattus ta juhuslikult jälle kokku Jaaniga. Nad on erineva iseloomu ja käitumislaidiga mehed, kuid sellele vaatamata üpris sarnased alkoholiga liialdajad.

Alkoholitung kujuneb ja areneb järk-järgult. Selle tugevus sõltub haiguse raskusest. Alguses alkoholik suudab veel mingil määral võidelda oma kihu vastu. Ta suudab periooditi olla ilma viinata. Haiguse süvenedes osutub see üha raskemaks ja raskemaks. Kõik alkoholiku mõtted on pidevalt koondunud viinale, need ei jää temas kunagi maha, ei tööl ega kodus. Kogu aeg ta arutleb endamisest, kus ja millal saab jälle juua. Mõte viinast saadakse alkoholikut isegi unes.

Tung alkoholi järele on sarnane narkomaanide tungiga narkootikumide järele. Tuntud nõukogude alkoholismi uurija I. Streltšuki (1966) andmetel formeerub alkoholiküllalt sagedal kuritarvitamisel haiguslik tung viina järele noorukitel ja naistel 1—3, täiskasvanutena joomist alustanud meestel 3—10 aasta jooksul.

Kaugele arenenud haigusjuhul tekib alkoholitung kramplik ja ületamatu soovina, mille vastu inimene on täiesti võimetu. Ta haarab inimese täielikult. Alkoholitungi võib võrrelda pikaajalise nälja või januga — inimene teeb ükskõik mida, et oma kihu rahuldada. Selle kõrva jäävad varju kõik muud huvid, taotlused, soovid, püüdlused, perekond, töö jne. Alkoholitung sunnib inimese loobuma söömisest, et säästa kopikaid viina jaoks. Selle tungi ajal müüakse maha kõik, mis on müüdiv. Inimene laostub.

Alkoholitungi bioloogiline olemus ei ole veel päris selge. Oletatakse, et siin etendab tähtsat osa glükoosi ainevahetuse rikkumine. Glükoos on ajurakkudele vajalik toitaine. Alkoholikute ajukude omastab glükoosi äärmiselt raskelt. Omastamata glükoos jääb suures koguses verre. See viib segadusse toitainete tarvitamist reguleerivad närvikeskused ja loob neis mulje organismi küllastumisest glükoosiga, samal ajal aga aju nälgib. Tera-
vas energiapuuduses võib närvikude kasutada temass küllaga saabuvat kaloriterikast alkoholi. Nii lülitubki vii-

mane ainevahetusse ja muutub alkoholiku aju tüüpreaktsioonide vajalikuks koostisosaks.

Teine alkoholismi varane tunnus on enesekontrolli kadumine joomisel. Alkoholik kaotab võime otsustada, kui palju, kus ja millal ta joob. Kui terve inimene teab, millist alkoholikogust ta võib endale lubada, siis alkoholik joob end igal juhul purju. Ta vajab joovet. Joodava alkoholikoguse reguleerimise võime kadumine ilmneb enamasti pärast alkoholitungi tekkimist, A. Portnovi ja I. Pjatnitskaja (1971) arvamusel kohaselt tihti 2.—3. haigusaastal. Ülemaailmse Tervishoiu Organisatsiooni ekspertide arvates areneb koos enesekontrolli kadumisega ka võimetus elada laia elu.

Enesekontrolli minetab alkoholik joomise ajal, ta ei saa ennast pidurdada. Tal puudub mõõdutunne. Haiguse algperioodil on mõnel alkoholikul isegi kergem üldse hoiduda joomisest kui kord alustanult piiri pidada. Enesekontrolli kadumist esile kutsuva alkoholihulga määrab haiguse raskus. Kui esialgu enesekontroll kaob alles pärast poolte liitri viina joomist, siis hiljem piisab selleks mõnest napsiklaasist. Väikese alkoholiannuse sattumine organismi kutsub esile vajaduse juua veel rohkem. Alkoholik ei küllastu viinast. Ta õhutab kaasajoojaid ikka sagedamini ja sagedamini klaasi tõstma või pudelit ringi laskma. Esimene lonks võib tekitada alkoholinälja, mis tugevneb seni, kuni haige raske joobe tõttu pole füüsiliselt enam suuteline edasi jooma.

Et enesekontrolli kadumise tõttu joomise laad muutub, seda haige ise ei märka. Ta kinnitab veendunult, et suudab piiri pidada ja õigel ajal joomise lõpetada. Rasket joovet aga seletab ta olukorraga, milles ei saanud jätta joomata. Motiveeringuid, nii usutavaid kui ka fantastilisi, leidub külluses. Ta vajab neid sisemiseks eneseõigustuseks ja kaaskondsetele põhjenduseks.

Parajuslane suhtub tugeva enesekriitikaga sellesse, kus, millal ja kellega joob. Alkoholismi algstaadiumis niisugune enesekontrollivõime säilib. Haige suudab hinnata kohta ja olukorda, ta peab silmas, kas joomine on lubatud või lubamatu. Ta on võimeline esialgu vältima joomist enne vastutusrikkaid ametialaseid kohtumisi, enne avalikke esinemisi jms. Haiguse alguses võib alkoholik hoiduda joomast täiesti tundmatus seltskonnas või ka vähe tuntud töökaaslastega, sest ta teab, et paar napsi võivad ta tõugata tugeva purjutamiseni, mis teda komp-

romiteeriks. Iga alkohoolik püüab esialgu varjata oma joomist.

Ainult madala intelligentsi- ja kultuuritasemega inimestel kaob situatsioonikontroll väga kiiresti. Tavaliselt see enesekontrollivorm haihtub esimest korda mõnede pikema joomaperioodi vältel. Sellele aitavad kaasa ületamatatu alkoholitungi ja mõnikord ka teadmine juba kadunud reputatsioonist. Kui inimene joob mõõdutundetult, siis kõneleb see veenvalt tugeva alkoholitungi formeerumisest, situatsioonikontrolli hääbumine aga on juba isiksuse degradeerumise tunnus.

Kolmas alkoholismi tunnus on alkoholi taluvuse ehk tolerantsuse muutumine. Haiguse alguses tolerantsus suureneb. Joomisega harjunud inimene talub suuremaid alkoholiannuseid kui inimene, kes harva joob. Peeter Taubel on see alkoholitungi kõrval eriti silmatorkavalt väljakujunenud sümptoom. Ka tema juhuseks Jaan on ilmselt staažikas alkoholi kuritarvitaja.

Inimese elu jooksul muutub alkoholi talumisvõime kindlalt normaalselt. Keskeas talutakse suuremaid alkoholiannuseid kui nooruses või vanaduses, erinevus võib olla 2–3 kordne. Alkoholismi korral aga suureneb tolerantsus 8–10 korda. See toimub järk-järgult ja esialgu nagu märkamatu. Varsti aga panevad omaksed ning tuttavad ja ka jooja ise tähele, et ta ei jää enam nii hõlpsasti purju kui varem.

Koos taluvuse suurenemisega nõrgeneb okserefleks. Teatavasti on oksendamine kaitserefleks, mille organism lülitab sisse suurest alkoholiannusest tingitud mürgituse ohu tekkimisel. Nii on see mitte üksnes alkoholi, vaid peaaegu kõikide mürgainetega. Kui ülemäärasele alkoholi joomisele oksendamist ei järgne, siis viitab see organismi talitluse muutumisele, kohanemisele alkoholiga.

Väga harva kohtab inimesi, kes liigsele alkoholikogusele üldse ei reageeri oksendamisega. See kõneleb okserefleksi individuaalsest nõrkusest või alkoholivastase kaitsereaktsiooni puudulikkusest. Mõnikord on okserefleksi puudumine erakordse individuaalse tolerantsuse kajastus.

Tolerantsuse suurenemist alkoholi suhtes vaadeldakse kui organismi kohanemisreaktsiooni. See on mittespetsiifiline reaktsioon, mis tekib vastusena iga mürgaine toimele ja juhib tähelepanu sellele, et organismi kaitsemehhanismid on pinge all.

Tolerantsuse suurenemise füüsikalise-keemilistest alustest on veel vähe teada. Oletatakse, et organismis leidub esialgu tundmatuid biokatalüsaatoreid, mis töötavad suurel määral alkoholikoguseid. Närvirakke aga kaitseb nähtavasti nende pärssumine atsetüülkoliini sünteesi nõrgenemise ja gamma-aminovõihappe sünteesi intensiivistumise tagajärjel.

Alkoholi taluvus ei kasva lõpmatuseni. Ühel heal päeval saavutatakse lagi. Seejärel võib mitu aastat juua, ilma et tolerantsus muutuks. Siis aga ütlevad pikka aega ülemäärana pinge all olnud kaitsemehhanismid üles ja tolerantsus hakkab järk-järgult vähenema. See võib langeda isegi madalamale esialgsest füsioloogilisest (normaalsest) tasemest. Ega rahvasuu asjata räägi, et vanad joodikud ei kannata viina ja jäävad purju juba supilusikata.

Peeter Taube öine seiklus näitab alkoholi mõju seksuaalsele suhtlemisele, kuid viitab samal ajal ka tema kõlbeliste tõekspidamiste üha suuremale lõtvumisele.

Veini on nimetatud armunute joogiks, mis teravdab tundeid ja soodustab sugupooltevaheliste kontaktide loomist. Tõepoolest, esialgu alkoholihoove suurendab kesk- ja kõrvalasteemis paiknevate seksuaalkeskuste erutuvust ja aktiivsust. Aga see alkoholi omadus on nagu kahe teraga mõõk, sest etanool uinutab ajukoort ja vabastab kontrolli alt inimese madalamad instinktid. Seetõttu muudab alkohol armastuse kehaliseks ja robustseks, et mitte öelda loomalikuks, jättes selle ilma puhtinimlikest eetilistest ja esteetilisest komponentidest. Nõrgendades eetilisi pidureid, muutes inimese võimetuks kontrollida oma käitumist, tõukab alkohol teda vastutustundetutesse juhuslikeks vahetusteks vastassugupoolega.

Alkoholi kuritarvitamine on sagedaim seksuaalkuritegude põhjus. Tihti on selles süüdi mitte ainult mehed, vaid ka naised, kes alkoholi mõjul kaotavad enesekontrolli ja naiseliku väarikustunde.

Alkoholi kuritarvitamise sagedaks tagajärjeks on suguelundite talitluse muutumine. Esimestel alkoholiga haldamise aastatel ja alkoholismi algstaadiumis kõnelevad peaaegu kõik alkohoolikud sugutungi ja potentsi märkimisväärselt tugevnemisest. Seda põhjustab arvatavasti peaaegu hüpotaalamuse piirkonna ärritumine etanooli mõjul.

Aastatega aga olukord muutub. Suurel osal haigetest

hakkavad sugutung ja potents nõrgenema ning võivad alkoholismi kesk- ja lõppstaadiumis täielikult kustuda. Näiteks J. Žukov (1970) leidis 580 alkohooliku (peamiselt haiguse keskstaadiumis) uurimisel, et neist 58,3%-l esines sugufunktsiooni häireid: 27,6%-l pohmeluse ajal, 30,7%-l ka pärast pikemat kainusperioodi. Pohmeluse ajal registreeriti kõige sagedamini sugutungi nõrgenemist ja sugupuudulikkust erektsiooni. Haigetel, kes üle aasta polnud alkoholi tarvitanud, olid esikohal puudulik erektsioon ja enneaegne ejakulatsioon.

Sugutungi ja potentsi muutused arenevad tihti laineliselt. Esialgu tekivad nad ainult pohmeluse perioodil, mõne aja pärast mööduda, hiljem aga jäävad püsima ikka kauemaks ja kauemaks ning lõpuks enam ei kaogi inimene invaliidistub.

5. PEATÜKK

Mõnikord juhtus, et kõvemale joomisele järgnenud hommikul ei suutnud Peeter meenutada kõike, mis eelmisel öhtul toimus. Ta ei mäletanud, palju oli joonud, mida oli rääkinud, aga juhtus isegi seda, et tal polnud meele, kellega kohtus, kus käis või kuidas koju jõudis. Mõnes suhtus ta sellesse huumoriga: «Eile sai nii palju joetud, et ei mäletagi, mida sai võetud!»

Ajapikku hakkas see asi Peetrit siiski häirima. Ta mõtles asjaosaliste jutust tagantjärele kaudselt teada saada, kuidas öhtu möödus. Paar korda küsis ta ka otse: «Ega ma lollusi ei teinud?» Vastused rahuldasid teda. Enamasti oli ta käitunud korrektselt, naiste suhtes küll pealetükkivalt, kuid kätele voli andmata. Räägiti, et ta jutt oli sageli sündsuse piiril kõikuvate pikantsete väljenditega vürtsitatud. Aga tüli ta ilmselt ei norinud, ei sõnade ega tegudega.

«Vaikne joodik,» iseloomustasid teda vähesed tuttavad, kes tal olid.

Peetris kujunes veendumus, et ta ka purujoobnuna suudab ennast alati valitseda ja kõrvalseisjaile hea mulje jätta. See usk pakkus talle rahuldust ja koidas enesekindlust. Ta oli küllalt sageli näinud joobnud mehi, kes armakalt tülitasid nii oma kui ka vastassoo esindajaid. Mõnede tüüpidele oli alalõpmata kokkupuuteid miitsuga.

Peeter leidis, et ta on tõepoolest intelligentne inimene, kui isegi viin ei suuda teda loomastada.

Aga üks juhtum röövis Peetri hingerahu tükiks ajaks. Reede õhtupoolikul olid nad tööl kolmekesi vaikselt tähtjendanud pooleliitri viinapudeli. Pärast käidi veel veinibaaris, siis läks igaüks oma kanti. Peeter lonkis metsama ja silmitses vaateaknaid, kuid liikus, ise seda märkamata, ikka lähemale ja lähemale «Baikalile». Restorani ukse kohale jõudnud, ei kõhelnud ta sisse astumast.

Ühes nurgalauas märkas Peeter tuttavat ekspedii-
rit Viktor Kaaritsat, kes istus koos naisega. Ka Peet-
er paluti lauda. Viktor oli mõni aeg tagasi viinastunult ras-
ke liiklusõnnetuse üle elanud ja tükk aega neuroloogiaha-
las lamanud. Söödi, lobiseti ja tühjendati mõned klaasid.

«Tohtrid keelasid mu vanamehele viina ära, aga n-
see tilgake ikka teeb,» rääkis Viktori naine. «Ta mul al-
köva võtja olnud.»

Viktor tegi ettepaneku sõita külla naiseõele, kellel o-
valmimas individuaalelamu. Peeter neid inimesi ei tun-
nud, aga sellel polnud tähtsust. Viktori sugulane näit-
oma uut maja ja kostitas koduõllega. Kui majapereme-
Arno töölt tuli, siis istuti lauda ja tõsteti klaasid, nü-
juba valge viinaga, ilusa kodukolde rajajate terviseks.

Kell oli vähemalt paar tundi üle südaöö, kui Viktor
hakkas segamini joodud õllest ja viinast paha. Ta pan-
tulevasse lastetuppa kušetile puhkama. Veidi aja pära-
nägi Peeter, et Viktor ajas ennast üles, istus natuke asem-
serval ja tuli siis teiste juurde suurde tuppa. Ta ei sea-
nud ennast laua taha, vaid hakkas üksisilmi majaper-
meest jälgides ja omaette pomisedes edasi-tagasi kõndima.
Järsku riietus ta lahti ja heitis põrandale oma rõivaste-
pannes pea tooli alla. Naised käskisid Viktorit uue-
kušetile minna, kuid ta vaatas neid äraoleva pilguga e-
pannud soovitusi miskikski. Ta jäeti rahule.

«Olgu põrandal, kui tahab, ega tal külm hakka,» ar-
v Arno ja viskas õemehele vana kasuka peale.

Ka Peeter oli parasjagu purjus ja väsinud ning teat-
poole kolme paiku, et sõidab koju. Majas polekski kõigi-
magamiskohti leidunud. Ta tänas pererahvast ja jätt-
hüvasti.

Järgmisel hommikul helises Peetri laual telefon.

«Räägib rajooni miilitsaosakonna uurimisjaoskonn-
ülem vanemleitnant Lepiste. Palun teid kell kuuste-
ilmuda uurimisjaoskonda.»

«Kas tohib teada, milles on küsimus?»

«Kohapeal kuulete.»

Peetri süda hakkas taguma, nahk tõmbus niiskeks, põ-
ved hakkasid võbisema. Närviliselt püüdis ta meelde tulla
tada viimase aja sündmusi... Ei, oma teada polnud
midagi valgustkartvat teinud. Aga kes neid miilitsa-
teab! Või on keegi juhuslikest tuttavatest teda millesse
mässanud? Kurat teab, on igal pool hulgutud, kõike
mäletagi!

Kaastöötajatele ei lausunud ta miilitsast sõnagi. Ka
õnnele jättis ta targu teatamata, et korralvalveorganid
võivad vastu huvi tunnevad. Pool päeva, mis tal tuli oodata,
õnnele ajurakkudesse nii tugevasti, et ta seda päriselt
algi ei unustanud. Mõtted olid hajali, tööst ei tulnud
midagi välja. Peeter teadis, et korralik sõõm veega segatud
õlut, veel parem paar teeklaasitäit portveini mõjuksid
rahustavalt ja tasakaalustavalt. Aga ta ei sõandanud juua.
Õnnele miilitsasse viinalõhn juures... Tema kasuks see ei
õnneleka. Tuleb vastu pidada!

Vanemleitnant palus teda istuda. Peeter oli pingul
õnnele vibu.

«Jutustage, palun, kõik, mida te mäletate eilsest õhtu-
õnnele ja õhtust. Tuletage meelde ka näiliselt kõige
õnnelehtusumad pisiseigad.»

«Milleks on see vajalik?»

«Seoses ühe tapmise asjaolude uurimisega.»

Peeter tundis verd tarretuvat. Mul on ju eilne õhtu
õnnele kult meeles! Isegi kella järgi on kõik mälus! Tap-
õnnele... Ta hakkas jutustama.

Vanemleitnant kuulas vaikides ja esitas siis paar küsi-
õnnele. Peetri seletused näisid teda rahuldavat.

«Ülen teile, milles on küsimus. Viktor Kaarits
õnnele tappis Arno Sagadiku. Uurimine jätkub, sest kõik asja-
õnnele pole veel selged. Täna! Kui vaja, kutsume teid
õnnele.»

Hiljem kuulis Peeter sündmuste käigust lähemalt Kaa-
õnnele abikaasa käest. Viktor olevat rääkinud, et tema ei
õnnele mäleta tapmisest midagi. Olevat ainult näinud õudset
õnnele. Talle kippunud kallale mitu meest, kes tahtnud
õnnele teda kätkestada. Kaarits õelnud, et kui tõendid on tema
õnnele vastu, ju ta siis tõepoolest tappis oma õemehe. Miks? Ei
õnnele tea, mitte ei tea, ei mäleta...

Peetri hingerahu oli häiritud. Ei mäleta... Mina ka
õnnele vahet ei mäleta! Ta püüdis ennast lohutada, kuid kaht-
õnnele luseus jäi närima. Aga see ussike andis endast märku
õnnele õnnele siis, kui ta oli kaine.

Tükk aega hiljem sai Peeter teada, et alkoholi tarvi-
õnnele tamisest põhjustatud patoloogilise joobe tõttu olevat psüh-
õnnele haatrid tunnistanud Viktor Kaaritsa süüdimatuks. Kroo-
õnnele nillise alkohoolikuna suunatud ta ravi- ja tööprofülaktoo-
õnnele riimi aundravile.

Et üks alkoholismi tunnuseid on joobeseisundis esinevad mäluhäired, seda pandi tähele juba käesoleva sajandi alguses. Nüüd on amnestilised ehk mälukaotusega joobed paljude uurijate poolt tunnustatud alkoholismisümptom.

Tõsi, oimetuks joomisest tingitud mälulüüki esineb tervetel inimestel. Üks või kaks purjutamist, mille lõpp ei mäleta, tuleb nii mõnigi kord läbi teha noortel inimestel, kes otsimise ja eksimise kaudu, kogemuste varjupaikade (ise sellele mõtlemata) kindlaks teha oma alkoholitaluvust.

Esialgu kaob alkoholikul võime meenutada üksiku joomingu detaile ja episoodide. Mõnikord täheldatakse seda juba haiguse algstaadiumis. Amneesiaid — ajaliselt piiratud ulatuslikumaid mälulüüki registreeritakse enamasti siis, kui alkoholitung on välja kujunenud. Alguses süveneb mälukaotus maksimaalse alkoholiannuse joomisel haiged räägivad mälu katkemisest joobe haripunktil. Tõsise süvenemisel, ajukahjustuste tugevnemisel põhjustab mälulüügi ikka väiksem ja väiksem alkoholiannus ning alkoholik suudab meenutada ainult joomisele eelnenud perioodi ja joomise algust.

Arusaadavalt ei teki mälulüügid kõigil alkoholikutel standardskeemi järgi. Inimestel, kelle kesknärvisüsteemi talitlust iseloomustavad tugevad pidurdus- ja nõrgad erutusprotsessid, tekivad mälukaotusega joobed hõlpsamini ning kujunevad kiiresti süstemaatiliselt esinevateks nähtusteks.

Huvitav on tähelepanek, et kainenena alkoholikud enamasti ei unusta ebameeldivusi. Isegi vastupidi — negatiivseid emotsioone põhjustavad faktid fikseeruvad neil kindlalt. Joobes aga on olukord vastupidine — mälu kustuvad just eelmise õhtu purjutamisega kaasnenud ebameeldivad sündmused.

Mälulüükkade tekkimine ei ole aju talitluslik häire. See kõneleb tõsisematest muutustest ajus. Ka ei ole mälulüügid tingitud alkoholi mõjul tekkivast narkoosist (ägeda mürgitusest), nagu tervet inimesel, kes joob teadvust kadumiseni. Perioodil, mida alkoholik teisel päeval või ka hiljem ei suuda meenutada, orienteerub ta tegeliku olukorras suurepäraselt, kõik organismi elulised funktsioonid on praktiliselt normis. Alkoholik võib käituda

enamasti korrektselt, kuid ise ta seda ei mäleta. Ja see teadlikkus rõhub teda. Nii oli ka Peeter Taubega.

Viktor Kaaritsal tekkinud patoloogiline alkoholijoove ei arene abstraktselt kulgev psühhooos, mis võib kesta mõnest aastast mõne tunni. Termin on ebaõnnestunud. Sõna "patoloogiline" tähendab «haiguslik». Igasugune alkoholiannus on olemuselt haiguslik seisund, kirjutab I. Streletsuk (1968), sest tegemist on mürgitusega.

Patoloogilise alkoholijoobe tekkimisel ei ole erilist tähtsust joodud alkoholikogusel ega kvaliteedil. See võib põhjustada isegi väikese alkoholiannuse sissevõtmisel. Paljud psühhiaatrid arvates on patoloogilise joobe tekkimist põhjustavaks pinnaseks kunagi juhtunud ajuvigastused, ajuverevõrkude kahjustused, aju veresoonte kahjustused, ajukahjustused neuroosid, psühhopaatia, kaugele arenenud alkoholism jne. Peale selle võivad patoloogilise joobe tekkimisele kaasa aidata liigvõimetus, unetus, tugevad meelehäired (erutus, hirm, raev, armukadedus), kliimaks, väsimus, mürgituste või nakkushaiguste järelnähud jne.

Patoloogiline joove algab enamasti ootamatult, ilma et oleks eelnevat mäletada. Mõnikord eelneb lühike uni. Peamised tunnused on raskekujuline teadvuse hämardumine ja orientatsioonivõime häirumine. Haigestunud tekivad hirmu-, ärevuse-, tühjuse- või müratsushood. Hirm võib olla arutu, põhjendatu või tingitud ka millegi kartusest. Meeleolu kõrvalekalded, s.t. eufooria puudub. Sageli täheldatakse illusioone, nägemis- ja kuulmishallutsinatsioone (sõim, hirmu, ärevuse kujutlusi). Halge kujutleb, et on mingid inimesed, kes ründavad teda, jätavad teda, süüdistavad teda, süüdistavad teda kuritegudes jne. Ta võib pidada oma sõpru ja kolleegideks vaenlasteks, hakkab ennast nende eest kaitsma, ründab neid ja võib nii tõsiseid ühiskonnatahtlikke tegusid sooritada. Patoloogilises joobes inimene ei tasta käiku mitte üksnes raevukad ja solvavad sõnad, vaid ka rünnakud, noa, kirve, tulirelva. Läheduses viibijaid ründades võib ta äärmise kergusega ületada igasuguseid piiranguid. Ühiskonnaohtlikud teod, mida sooritatakse patoloogilises joobes, hämmastavad tihti metsikuse ja julmusega. Mõnikord võivad haiged hirmu mõjul ennast vigastada. Liigutuste koordinatsioonihäireid neil ei esine. Patoloogiline joove lõpeb harilikult sügava unega. Enamasti ei mäleta, mis ta tegi või mis temaga juhtus.

«Mis, kurat, ma nüüd teen?» vandus Peeter, seistes tühjaneval jaamaperroonil.

Möödud eideke jäi seisma ja vaatas teda kohtlase piiguga. Peeter lisas igaks juhuks veel paar kõvemat vandesõna ja ütles: «Ära läks, kurat võtaks! Maha jäin!»

«Rongist räägid või?» Musta pearätiku alt piilus tumedad terased silmad. Kui Peeter noogutas, siis eidek viipas madala halli hoone suunas: «Miilits on seal, min kanna ette.»

Peeter tänas, kuid läks mitte miilitsamaja, vaid valis restorani suunas, kust ta just praegu jooksga ootunud. Rämpsevõitu matsakas ettekandja, kes oli teda teenindanud, muigas: «Kas juba tagasiteel?»

Peeter oli lubanud enne tagasisõitu teda tingimata üle otsida. «Ma ei saa ära sõita. Teie pärast, kullake, pean siin jääma. Kallake, palun, kiiresti sada grammi!»

Naine kallas, Peeter jõi.

Miilitsas läks kõik lihtsalt. Peetril olid sõidudokumendid taskus. Lähimas sõlmjaamas lubati tema varanatuk rongilt maha võtta. Ärgu järgmisest rongist enam maha jäägu! See pole küll ekspress, aga kohvrile tuleb järel sõita.

«Noh, kas võeti arvele?» naeratas matsakas ettekandja kui Peeter tagasi tuli.

«Ilma igasuguste raskusteta!» Peeter märkas, et naine oli soengut korrastanud ja huulevärvi värskendanud. Vist oli puhtam põllgi ette siginenud.

Saal oli tühi ja matsakal ettekandjal polnud tööd. Ta istus Peetri lauda.

«Kuidas ma teid hüüda tohin?» küsis Peeter ja valas ka naisele viina.

«Õelge lihtsalt — Evi.»

«Elate siinkandis juba kaua?»

«Oh ei! Aga linna ma tunnen. Minu vahetus lõpeb peatselt. Kui soovite, siis näitan teile meie vaatamisväärsusi.»

Peeter oli sellest mõttest vaimustatud. Aega oli ta pool päeva. Nad jõid koos veel klaasi veini. Evi silmad hakkasid läikima. Peeter oli eluga rahul. Tühja sest kohvrast, mis ilma temata edasi sõitis!

Varsti Evi tuligi ja nad väljusid suviselt kuuma linna õhtusele tänavale. Peetri enesetunne oli hea. Ta ise nimetas seda «sametiseks joobeks». See oli parim joove...

Varsti seisatusid nad uue viiekorruselise ühiselamu ees.

«Teil on veel aega. Ehk astute sisse? Kuulame plaate. Ma keedan teed.»

«Aitäh! Kui ma teid ei sega. Jaamas oleks igav. Aga ma ei saa tühjade kätega külla tulla. Võtame siit vastast poest ühe pudeli.»

Üksmeelselt asuti pudelit tühjendama.

Evi kurtis tükk aega, kui raske on mahajäetud naise elu. Ei ühtegi hellitavat sõna, ei kedagi, kes vahel paitaks...

Peeter ärkas kuivanud kurguga. Väljas oli pime, ainult tänavalaternad vilkusid tuule käes. Majas valitses vaikus. Peeter jõi ära pudeli põhja jäänud viina ja rüüpas külma teed peale. Heitis uuesti voodisse ja vajus raskesse unne.

Hommikul jõudis Peeter vaevu-vaevu rongile. Kui kohvrit kätte andev miilitsatöötaja küsis nime ja dokumente, siis meenus talle, et Evi polnud üldse tundnud huvi tema nime, töö ega elu vastu. Imelik!

Restoranvagunis arvet tasudes avastas ta, et rahatasus on ainult paar rublalist. Rublaliste servad olid ilusasti rühma, kuid nende taga ei olnud mitte viieliste pakk, vaid kokkukeeratud ajalehetükk...

Sihtkohta jõudes oli Peetri esimene mure raha laenata. Kogu saabus ta viie päeva pärast. Ta oli kaine ja näljane.

Õhtupoolikul Peeter pikutas kušetil ja luges. Käis WC-s ja luges edasi. Natukese aja pärast ajas pakitsus teda jälle välja. Kui see juhtus kolmandat ja neljandat korda, siis hakkas ta muret tundma. Mida see tähendab? Einnast kontrollides ta nägi, et uriini asemel tuleb ainult mõni tilk imelikku valkjaskollast niitidena venivat vedelikku. Nüüd ta enam ei kahelnud — see võis olla ainult tripper!

Õhtul voodis, kui Irene püüdis talle läheneda, oli Peeter kimbatuses. Ta pomises midagi väsimusest ja kõhuvalust ning pööras naisele selja. Irene imestas, kuid ei osanud mehe käitumise kohta midagi arvata.

Hommikul läks Peeter varakult tööle. Ta oli veelgi kinnitust saanud oma kahtlustele. Naha- ja suguhaiguste dispanserisse ta ei julgenud minna. Kus selle häbi ots! Kaastöötajad irvitaksid mitu aastat tagantjärele... Napsivenna kuulsus on talle juba külge kleepunud, küllap naistestki räägitakse, nüüd see ka veel!

Tööpäev möödus närviliselt. Peeter helistas mitmel numbril ja läks varakult ära. Teda nõustus aitama tuttav velsker, kellega ta oli mõne korra napsi võtnud.

Peeter ei unustanud juhtunut niipea. Ta luges läbimatu suguhaigusi käsitlevat kirjutist ning ta hingele jäi mure, et vanemas eas võib oodata kusiti kitsenemist ja muid komplikatsioone.

Ja Evi! Kuidas on temaga lood? Peeter kaldus arvama, et naine ise ei teadnudki oma haigusest. Aga võib-olla ka teadis... Ptüi, no küll on maailmas sõnnikut! Hea, et süüfilist ei saanud!

Mõni kuu hiljem sõitis ta läbi samast linnast. Küsis restoranist Evit. Öeldi, et sellenimelist pole neil kunagi töötanud... Kus asus ühiselamu, seda Peeter ei mäletanud.

Ühiskondlikud pahed — alkoholi kuritarvitamine, seksuaalne lodevus ja suguhaigused, iga liiki kuritegevus püüvad visalt eelkõige tänu sellele, et nad üksteist toetavad.

Eranditult kõigi maade statistika kõneleb sellest, et nakatumine suguhaigustesse toimub rõhuval enamikul juhtudest alkoholi joobes. Alkohol suurendab kesknärvisüsteemis paiknevate seksuaalkeskuste erutuvust ja püüab nende ajuosade tegevust, mis hoiavad vaos madalaid instinkte. Inimene kaotab enesekontrolli ja tagajäreks on mõtlematud seksuaalsuhted, juhuslikud kontaktid, mida hiljem enamasti kahetsetakse (suguhaigused soovimatu rasestumine). Alkohol on olulisemaid suguhaiguste levikut soodustavaid tegureid.

Peeter Taube puhul oli tegemist tüüpilise ahelreaktsiooniga. Napsitamise pärast jäi ta rongist maha, purjus päi läks ta kaasa tundmatuga, sai tõve, mis kuulub erilise kontrolli alla, ja lasi ennast poolpaljaks varastada.

Pole kahtlust, et alkoholi liigtarvitamine on kaasaja valdavama enamiku kuritegude toimepanemise konkreetseks põhjuseks või nende toimepanemist soodustavaks tingimuseks. Kuritegevuse ärahoidmine ei ole võimalik ilma otsese võitluseta joomise vastu.

E. Raal kirjutas brošüüris «Alkohol ja kuritegevus» (1965), et enamikul juhtudel võib seost alkoholi ja kuriteo toimepanemise vahel selgesti märgata. Mõnikord võib see seos olla aga üpris varjatud ning ilmnedas alles põhjalikul tutvumisel teo kõigi asjaolude ja süüdlase isiksusega. Kõige selgemalt avaldub seos alkoholismi ja kuriteo vahel siis, kui viimane on toime pandud joobeseisundis. Seda

esineb tihti huligaansuse, tapmise, kehavigastuse, miilitöötaajale vastuhakkamise ja liikluseeskirjade rikkumise puhul. Alkoholi liigtarvitamine on harilikult nende kuritegude joobeseisundis toimepanemise vahetuks põhjuseks.

Sageli põhjustab alkoholi kuritarvitamine ka varguste, omastamise ja muude varavastaste kuritegude toimepanemist: süüdlane riisub alkohoolseid jooke, samuti muud vara, selleks et hankida vahendeid kas alkoholi ostmiseks, alkohoolsete jookide varasema tarvitamise tõttu tekkinud puudujääkide katmiseks vms.

Esineb ka juhtumeid, et tahtlus kuriteo toimepanemiseks (näiteks kättemaksu motiivil tapmiseks) tekib küll kalnes olekus, kuid kavatsuse realiseerimiseks ei jätku kurjategijal julgust. Seda ammutab ta siis viinapudelist. Sellistel juhtudel on alkoholi tarvitamine kahtlemata kuriteo toimepanemist soodustavaks asjaoluks.

Alkoholismi ja kuritegevuse vaheline seos ei väljendu ainult kuritegude sooritamises joobnud olekus. Alkoholi süstemaatiline kuritarvitamine mõjutab sügavalt inimese üldist moraalsel palet, ahendab vaimseid huvisid ja nüristab tundeelu. Joomise tagajärjel kujunevad isiksuse muutused soodustavad kuritegude toimepanemist.

Alkoholi tarvitamine võib kaasa aidata kuritegude toimepanemisele ka sel juhul, kui kurjategija ise on küll kalne, kuid kuriteo sooritamisel kasutab ära kannatanu vlijibimist ebakalnes olekus. Nii tehti tühjaks ka Peeter Taube rahatasku.

Alkoholi tarvitamine põhjustab või soodustab mitmesuguseid kuritegusid. Kõige sagedamini viib see aga huligaansusteni. See võib avalduda teiste kodanike põhjuseta üllitamis, nende kehalise puutumatuse rikkumises, avalike kohtade rüüstamises, mürgeldamises, korratuste tekitamises, rahurikkumises jne.

Sugugi alati ei pane huligaansusi toime isikud, kes tarvitavad alkoholi süstemaatiliselt või suures koguses. Mõnikord piisab, eriti alaealiste juures, mõnest pitsist, et rikkuda avalikku korda või panna toime isegi rasket huligaansust. Vahel näib nagu uskumatuna, et isik, keda üldiselt tuntakse korraliku inimesena, võib äkki joobeseisundis jämedalt rikkuda sotsialistliku ühiselu reegleid. Ometi selliseid juhtumeid esineb.

Kohtupraktika kinnitab, et enamik isikuvastaseid kuritegusid — tahtlikke tapmisi, terviserikkega kehavigastusi,

vägistamisi jne. pannakse toime alkoholijoobes. Ka võib väita, et umbes kaks kolmandikku sotsialistliku ja kodaniku isikliku vara vargusi leiab aset seoses alkoholi kuritarvitamisega.

Erakordne on alkoholi tähtsus liiklusohutuse seisukohalt. Kõige tähtsam on see, et mitte ilmselt joobnud autojuhid pole niivõrd ohtlikud endale ja teistele liiklejatele, kui just kerges joobes, ülemeelikus tujus autojuhid. Kerges joobes inimene ei pea ennast joobnuks ja usub, et ta võib kiiremini ja täpsemini sõita. Arusaadavalt võivad tõsiseid liiklusõnnetusi põhjustada ka keskmises või raskest joobes juhid, kui neil õnnestub rooli taha sattuda. Inimesel, kellel alkoholi kuritarvitamine on haigus, pole õigust saada autojuhiluba.

6. PEATÜKK

Tehase elu kulges kindlas rütmis nagu iga ettevõtte elu. Oli argi- ja pidupäevi. Kontorirahva ja laboratooriumipersonali hulgas oli ilmne noorte ülekaal. Lausa napsivendi nende hulgas ei leidunud, kuid täiskarsklasi ka polnud. Endel ja Rein näiteks armastasid mõnikord pärast tööd juua klaasikese või kaks, palgapäevadel ka rohkem. Peeter sõbrunes nendega kiiresti. Pidudel ilma viinata muidugi läbi ei saadud. Pealegi oli niisugusteks puhkudeks võimalik aegsasti «kokku hoida» piiritust. («Sisemised ressursid,» irvitas Endel.)

Kord näärypeol, kus joodi, tantsiti ja tunti ennast vabalt, tuli Peetri kõrvale laohoidja Ina. Ta oli teadupoolt vallaline ja armastas liikuda kohvikutes. Peale selle tunti teda agara koosviibimiste ja muude ühisürituste organiseerijana.

«Peeter, miks te nukrutsete?» Ina pani käe mehe õlale. «Kas te pole kunagi tantsinud?»

«Ei, isegi purjus peaga mitte,» vastas Peeter.

«Olete kummaline mees...» Ina vaatas teda naeratahes. «Sööge siis midagi. Näete, missugused hõrgutised laual on.»

«Soovitage parem juua. Süüa saab koduski.»

Ina nihutas oma tooli Peetrile lähemale: «Enesestmõistagi joome. Teie olete niisugune tüüp, kes vajab meelelahutust. Muidu lähete oma pipettide ja bürettide juures päris hallitama. Töö ja kodu, töö ja kodu — kes siis oma noort elu niimoodi raisata tohib!»

Peeter vaatas naist. Selle silmad olid veidi udused, põsed punetasid, soeng oli segamini läinud. Ta istus hoolelt poosis, kõrgelt paljastatud jalg põlvele visatud.

Nad lobisesid veel veidi, siis hakkasid ka kõige kauemaks jäänud pidulised kärarikkalt lahkuma.

«Aidake meil koristada,» ütles Ina Peetrile. «Mehi on vähe, ainult varustusosakonna juhataja lubas meid aidata.»

Ruumi harimine ja nõude pesemine koos klaasitõstmisega võttis hulk aega. Naised otsustasid, et nad ei hakka läbi öise linna koju minema. Hädapärast võis ka kontoriruumides magada.

Mehed jorutasid veel veidi aega, rüübates kodukootud kanget likööri.

«Ei tea, kus siin veel magamiskoha leiaks? Ei viit enam minema hakata,» sõnas Peeter.

Varustusülem arvas, et Ina on kindlasti oma väikeses ruumis, teised nähtavasti punanurgas, kus on lai diivan ja tugitoolid.

«Sina mine laboratooriumi. Ma annan sulle madratsi ja teki. Hommikul too tagasi.»

Peeter läks piki pimedat koridori. Laohoidja toa möödudes vajutas ta naljaviluks uksele. Uks oli lahti. Vastasseinas valendas midagi. Peeter astus kivist lähemale. Ina liigutas end. Peeter istus aseme servale.

«Mis ööhulgust siin mängitakse?» kostis Ina vaikne hääl. «Ei lasta tööinimestel puhata!»

«Ma tuln vaatama... ega teil külm ei ole...»

Nii tutvusid Peeter ja Ina teineteisega lähemalt. Nende mõningal määral juhuslikku laadi suhtlemine kestis pikemat aega, kuni naine mujale tööle läks. Ta varustas Peeterit pidevalt piiritusega. Naisel tekkis varsti kahtlus, et seal ongi peamine tegur, mis Peeterit aeg-ajalt tema juurde ajab, aga ta ei jätnud seda püüdnud kasutamata. Irene saanud vist kunagi sellest vahekorra teada, sest väljaspool teha Peeter ja Ina peaaegu ei kohtunudki. Need rahuldasiid lukustatud laoruumid...

Irenele tegi tõsist muret, et viimasel ajal tuli Peeter harva kainenena koju. Oimetuks ta ennast enamasti ei joonud, aga normaalne ta ka ei olnud. Irene ei suutnud enam taluda mehe joobnud nägu, viinalehka, mõttetut porisemist või vaikimist.

Kord, kui Peeter soojas köögis istus ja higi pühkides lüüri kuuma suppi söi, küsis ta mehe käest: «Kas sa Maiele ja lastele raha saatsid?»

«Ei, veel ei saatnud.»

«Miks sa venitad, ega sa sellest ei pääse. Või pole sa juba ammu enam saatnud?»

«Mis sa pärid! Olen küll saatnud,» vastas Peeter. Ted ärritas naise nõudlik toon. Ja ärritas ka see, et naine aimas tõtt — pool aastat polnud ta lastele kopikatki andnud. Raha lihtsalt ei jätkunud...

«Ma pole sinu käest postikviitungeid nõudnud. Sul peaks endal südametunnistus olema. Või oled sellegi juba raha joonud?»

«Ah, mine oma jutuga, kuhu tahad. Mina olen alati aumees olnud. Ja selleks ma jään isegi jommis peaga!»

«Aga nüüd ütle mulle, millal sa oma joomise lõpetad?»

«Irene on nähtavasti must päev,» mõtles Peeter. «Mis ta minu kallal norib?!»

«Minu joomine pole kõneväärtki. Mis ma parata saan, kui pakutakse. Kõik joovad. Ma ei saa teiste hulgas valget varesse jääda. Sa oled imelik! Isegi külmarohu pärast oled hakanud minu kallal naaksuma!»

«Külmarohtu jood sa mitte külma, vaid rohu enda pärast. Kas sa siis ei taipa, et sul on juba viinaviga külma? Pea sind töögi pahandused ei oota. Sinu tööluuse pole veel kirja pandud, aga võib-olla on sedagi tehtud. Kui sa töötaksid kohas, kus peab minuti pealt väljas olema ja inimesi teenindama, siis oleksid sa juba ammu vahele jäänud ja hundipassi saanud!»

«Ma ei jäägi nii täis, et ei saaks tööd teha. Tead sa ka, palju ma viina kannatan?»

«Ei tea, ega tahagi teada! Põhja lähed oma viinakannatamisega. Õigeid sõpru sul polegi, ainult joomasõbrad. Ja siis see tädi Elli! Selle juures sa tilgud alalõpmata ja tema sind kostitamata ei jäta. Eks sa sellepärast seal käid. Võta ometi mõistus pähe. Sa oled täiskasvanud inimene!»

Irene vaikis, nagu oleks ta rääkimisest väsinud. Ja kas ongi mõtet rääkida? Mis on sellest jutust kasu? Irene istus käed risti süles, näoilme tülinud.

«Sinuga on võimatu elada,» jätkas ta siiski. «Teatris me enam ei käi ja kui lähemegi, siis sa jooksed juba enne esimese vaatuse lõppu puhvetisse. Randa on sinuga häbi minna — seisad ainult õlle- või veinisabas, pudeli peidad liivasse. Kinos jäid viimati norinal magama. Ühtegi asja pole sa enam koju muretsenud. Sul ei jätku raha isegi rõivaste ostmiseks! Minu palk on ju väiksem kui sinu oma. Kuhu me nii jõuame, Peeter?»

Peeter läks ilmetu näoga esikusse. Mantlitaskust otsis ta asuniku, jõi selle vannitoas tühjaks ja pistis tühja pudeli vanni alla.

Irene istus ikka veel köögis ja nuuksus tasakesi. Värisemise kätega püüdis ta sigaretti süüdata.

«Peeter, mõtle ometi endale,» alustas ta uuesti. Kunagi

tahtsid sa aspirantuuri minna, edasi õppida. Aga raamat sa kätte võtnud ei ole...»

«Mis kuradi kamandaja sina oled?» katkestas te Peeter. «Kust sa selle võtad, et ma olen edasiõppimise plaanid maha matnud? Mida tead sina õppimisest või aspirantuurist! Ise said vaevu tehnikumiga hakkama. Ära tule minuga õiendama! Õpin laboratooriumis. Pärast nädala pärast nuuskan eksamid ära ja asi vask! Mis hädaldad!»

«Ei sellest tule midagi välja. Sul on ka otse töölt tule les lõhnad juures. On teil seal kinnine kõrts või? Aspirantuurimõtte oled sa tegelikult maha matnud. Ise sa see endale ei tunnista, aga see ei muuda asja... Ja kuidas sellest kõigest omal ajal unistasime!...» Irene nuusatas jälle ja võttis näo käte vahele.

Peetril hakkas viinast palav. Äkki ta tõusis, põlvitas naise ette ja pani pea ta sülle.

«Ära nüüd enam nuta, Irenekene! Usu, kõik läheb hästi. Sa näed tonti seal, kus seda ei ole. Ja tädi Elli vaatama ma enam ei lähe, ta on haige.»

«Ära puutu mind! Ma ei saa sinu viinahaisus hingata. Naine vabastas ennast Peetri haardest ja läks tuppa.»

Peeter jäi istuma ja suitsetama. Irene on mõnikord ikkagi hea naine, mõtles ta. Me peaksime koos kuhugi minema, klaasikese jooma...

Irene ennustused näisid täide minevat. Ühel päeval sattus koridoris suitsetav Peeter vastamisi tehase partei algorganisatsiooni sekretäri, eaka hallipäise inseneriga, kellel oli tehaserahva seas kõigutamatu autoriteet.

«Tere, Taube, kuidas läheb? Ma olen mitu korda sinu mõelnud. Tule ajame juttu.»

Peeter järgnes talle. Minul pole küll midagi rääkida, mõtles ta tõrksalt.

«Ole hea, võta istet. Mul on üks mure, mida tahaks koos sinuga arutada. Õigupoolest puudutab see otseselt sind... Kolleegid pole sinu eluviisiga rahul. Miks sa eilse töölt puudusid?» Partorg toksis pliiatsiga vastu lauda ja vaatas Peetrile otse silma.

«Ma olin haige. Vist toidumürgitus. Ei hakanud arsti kutsuma. Arvasin, et läheb üle ja tulen tööle.»

«Mhjaa... Võib-olla räägid sa õigust, kuid ma kahtlen selles. Oled ülemäära sõbrunenud viinapudeliga. Sa oled varemgi tulemata jätnud, teatamata, kus sa oled.»

«Viina pärast pole seda küll juhtunud. Ega mina ei võta rohkem kui teised.»

«Võib-olla. Aga sa oled ka laboratooriumis töö ajal alnud vindine. Pole seegi saladus, et sa laboratooriumi piiritust oled mittesihipäraselt kasutanud, nagu öeldakse. Sinu lähemad kaastöölised püüavad seda varjata, aga ega neila kotis ei hoia.»

«Piirituse suhtes on minu südametunnistus absoluutselt puhas.»

«Võib-olla, kõik võib olla. Ega sa päris purjuspäi pole sinu ringi käinud. Aga sellestki saab aru, kui sa eelmisel päeval joonud oled. Sa teed ära, mis vaja, kuid on näha, et sa pole täiesti vormis.» Partorg süütas sigareti ja jätkas.

«Me panime sinule suuri lootusi. Sa tundusid perspektiivse spetsialistina. Näis, et me võime sind peatselt alutada. Aga nüüd tundub, et sa ise tahad meile pettumust valmistada. Ma tahaks loota, et see on ajutine nähtus... Kuid fakt jääb faktiks — sinu tööasjad kipuvad laokile jääma. Kvalifikatsiooni tõstmise oled sa täiesti unarusse jätnud. Millal sa ennast käsile võtad?... Pere- ja tööasjad on sul ka segamini. Tee needki korda.»

«Need, jah, tuleb küll korda teha. Ja eks seegi on õige küll, et viin pole abimees. Ma parandan ennast. Luban seda teile.»

Peeter läks laboratooriumi, käis seal mõne sammu edasi-tagasi ja astus siis kapi juurde. Seljaga teiste poole vaadates kallast ta väikese kolvi piiritust täis, pistis selle kaitsekusse, hoidis käega kinni, et see ümber ei läheks, ja suundus käimlasse. Täna ei kutsu mind enam keegi välja, arutles ta endamisi. On kindel, et nii laboratooriumi juhataja kui ka direktor teavad meie vestlusest... Varselt segatud piiritus oli leige ja lõhnas kummi järele...

On vaieldamatu, et inimese muutumist alkoholi kuritarvitajaks ja alkohoolikuks soodustab teda ümbritsev alkohoolne kliima. Ilma alkoholita alkoholismi ei teki. Peeter Taube haiguse kujunemisele aitasid kahtlemata kaasa nii alkoholi kerge kättesaadavus kui ka inimesed, kes klaasi tema poole tõukasid.

Alkohoolikud ei kuuluta valju häälega oma joomingutest. Neist teevad nad juttu ainult omasuguste ringkonnas (ja ka seal mitte alati). Kui töökollektiivis valitseb

normaalne suhtumine alkoholi tarvitamisse, siis püüab alkohoolikud oma joomist igati varjata. See võib esialgu õnnestuda, kuid varem või hiljem nad reedavad enna.

Uhegi üksiktunnuse järgi ei saa alkoholismi algust fikseerida. Seetõttu on püütud leida selleks sobivaid tunnuste rühmi. Toome selle kohta näite M. Maxwelli (1960) tööst. Autor esitab 44 tunnust, mille alusel tööstustas võib otsustada, kas inimene on alkohoolik või mitte. M. Maxwelli arvates kõnelevad alkoholismist tööliste näilised vilisus, punetavad ja paistetunud silmad, tursunud nägu, kramplik töölaad, lohakus, vali kõne, austusepuudus kolleegide suhtes, negativism ja hämmastus, kui tehakse märkus joomise kohta, püüd kõnelda teatavast kaugusest raskused esemete käeshoidmisel, hilinemised ning tööpuudused (muide, sageduselt 24. kohal!) jne. Arvesse on võetud isegi telefoniga kõnelemise laad ja veel muudki näitajaid.

Teine Lääne teadlane R. Bates (1946) soovitab alkoholismi kahtlustada järgmistel juhtudel: tursunud silmad, üleliigne suitsetamine, käte värisemine, räpasus, ebastabiilne töötamine või töötamine alla oma võimete ning hariduse, lahutused, õnnetusjuhtumid, millest teatatakse alles tundide või päevade möödumisel, tätoveeringud, töötus jne.

Mõlema kõnealuse uurija tähelepanekud on õiged. Need on küllaldased, et kahtlustada alkoholismi, kuid vähesed selleks, et haigust diagnoosida. Viimane on hoopis tüsiskum ja jäägu psühhiaatrite hooleks.

Peeter Taube juures torkavad kõige muu kõrval silma ka isiksuse allakäigu tunnused. Alkoholism toob kaasa inimese iseloomu muutumise. Tema emotsionaalse reageerimise laad hakkab üha enam ja enam erineb haiguse-eelsest reageerimislaadist. Alkohooliku reageerimise ühele või teisele sündmusele on raske ette näha. Talle omane käitumise motiivide ebapüsivus: ühele ja samale olukorrale võib ta reageerida erinevalt. Alkohooliku käitumist mõjutavad juhuslikud tegurid. Joomise põhjuse võib ta esile tuua näiteks täiesti vastandlikke motiive.

Alkoholi kummardaja elulaadile on omane passiivsus. See avaldub isiksuse arengu seiskumises. Kogu aeg jaguneb eluks hädavajaliku töö ja joomise vahel. Kõik muu jääb tagaplaanile. Haige võõrdub endistest sõpradest, tuttavatest, sest nendega läbikäimiseks pole tal huvi ega vajadust (muidugi juhul, kui need pole alkohoolikud). Vaba aega täitnud huvialane tegevus tundub nüüd üha

arusaena ja väsitavana. Ta ei suuda millegagi kaua tegelda, kaotab kergesti huvi, muutub kannatamatuks ja ärrituvaks. Vaimne ja sotsiaalne areng lakkab. Alkoholi võrku langenu loobub õppimisest, enese erialasest täiendamisest ja oma sotsiaalse seisundi parandamisest, püüdes niisuguste püüdluste mõttetuses ja otstarbetuses veenda ka kodakondseid ning ironiseerides õelalt nende inimeste üle, kelle elulaad on tema omale vastandlik.

Alkohoolikul tuleb varem või hiljem hakata võitlema (kuigi ta pole selleks võimeline) oma senistegi sotsiaalsete saavutuste säilitamise eest. Oma tegude õigustamiseks püüab ta tõestada, et kõik ta ebaõnnestumised on tingitud välistest olukordadest või et ta käitumine vastab nende ringkondade normidele, kus ta liigub. Kui ta kriitikameel on veel alles, siis otsib ta abi valetamisest. Nii püüab ta säilitada välist kesta, mis tõestaks, et midagi pole muutunud, temaga on kõik korras.

Alkoholi kuritarvitamise mõjul muutuvad oluliselt inimese tahteomadused. Teda iseloomustab püsivus, järjekindlus, distsiplineerimatus ja kergesti mõjutatavus. Alkohoolik on pidurdamatu ja kannatamatu, ta ei ole võimeline pikemaajaliseks tahtepingutuseks.

Tahtejõuetus ongi määravamaid alkohooliku isiksuse defekte. Tema psüühika pole terviklik, puudub teadvuse ja tegevuse ühtsus, ta ei suuda oma tegusid allutada püsivale sihile. Ta ei suuda maha suruda teda hetkel valdavalt emotsiooni. Juba 1930. aastatel viidati, et alkohooliku ja lapse psüühika on paljus sarnane, kusjuures eriti avaldub see tahte- ja tundeelus: mõjutatavuses, järjekindlusetuses, labiilsuses, afektide kontrollimatuses, kalduvuses ootamatuteks sammudeks jne.

A. Portnov ja I. Pjatnitskaja (1971) kirjutavad, et alkohooliku iseloomu muutused on nii bioloogilist kui ka sotsiaalset laadi. Alkohooliku apaatsus on nende arvates tingitud kesknärvisüsteemi orgaanilistest kahjustustest. Tema päritolu on ka asteenilisus — emotsionaalne püsivus, huvide vaheldumine ja järjekindluseta taotluste realiseerimisel, üldse tahte nõrgenemine.

Niisugune iseloomujoon nagu valelikkus formeerub aga peamiselt sotsiaalsete tegurite mõjul. Oma languse tunnetamine ja ümbritsejate hukkamõist kutsub esile psühholoogiliselt mõistetava kompensatsioonipüüdluse. Haige mõtleb välja käitumist vabandavaid asjaolusid, et vältida vastutust oma tegude eest. Ta püüab luua muljet

enda täisväärtuslikkusest või veelgi rohkem — ekstraordinäärsusest tõestamaks, et alkohol teda ei hukuta, ei õigustamaks alkoholi tarvitamist. Alkohooliku jutt alkohol soodsast mõjust on samuti katse põgeneda ühiskonna süüdistuste eest.

Muude võrdsete tingimuste korral on valelikkus omanäoline just haigetele, kellel enne alkoholi ohvriks langemist ühiskonnas kõrgem positsioon või kes kuulusid intelligentsi hulka. Kui alkohooliku intellektuaalne tase on tunduvalt langenud, siis ta valetab ka sel juhul, kui kindlasti teab, et kaasvestlejal on objektiivsed andmed, mis kinnitavad tema sõnu.

Alkoholi mõjul sagenevad intellekti muutused avalduvad kõigepealt iselaadses mõttelaiskuses. Haiged püüavad vältida ebaharilikke ülesandeid ja kohustusi, nad katsuvad hoiduda raskustest. Kui nad näitavadki mõningat aktiivsust, siis on ikkagi ilmne, et nad ei kasuta oma võimeid täielikult. Vaimsel tööl väsivad nad ruttu, nende aktiivne tähelepanu on nõrk ja nad keskenduvad suure raskustega. Mõtlemine kipub muutuma stereotüüpseks — see kulgeb peamiselt sissesõidetud rööpade mööda. Niisugust initsiatiivivõimet, loovust ja inertsust on prantsuse teaduslikus kirjanduses iseloomustatud intellektuaalse impotentsusena.

7. PEATÜKK

S

veitser, suur mehemürakas, ulatas Peetrile käe. «Tervitus, noorhärja, tervitus! Kah meie pool liikumas?»

«Teil värav lahti, mis vigasisse marssida! Kuule, vana, lisa minu arvele veel kolm rubla ja protsendid. Homme tulen ja maksan kõik ära.»

«Tööd pole veel olnudki, kust mul see kolmeline!»

«Otsi, otsi, äkki leiad. Ega ma naljapärast küsi, häda on suur!»

Ta sai kolm rubla ja astus pooltühja saali. Silvi istus puhvetileti taga ja igavles.

«Näed sa, valvejoodik juba platsis! Kui sul on siin töötamise periood, siis võib sinu järgi kella seada.»

«Mis sul on head ja odavat?» Peeter silistas taskus kolmerublalist. Esialgseks peaparanduseks jätkub, hiljem tuleb mõni tuttav. Pole veel juhtunud, et päris jooma oleks jäänud!

Silvi kallaski «Starkat». Peeter jõis selle korraga ära. Haine vaatas teda.

«Mina küll ei saa neelamata juua. Kuidas sa seda teed?»

«Eks see nõuab harjutamist. Elu on õpetanud. Kui pudel käib meeste seas ringi, siis peab oskama korraliku mõnu võtta. Kalla mulle veel natuke!» Peeter ulatas oma kolmelise, mis kadus puhvetisahtlisse. Taskusse jäid kopikad.

«Kui sa juba siin seisad, siis ma lippan korraks kööki ja teen klaase. Vaata, et keegi midagi ise ei võta!»

Silvi kadus köögiukse taha. Peeter heitis luurava pilgu saali. Restorani personali polnud silmapiiril näha. Puhvetilähedases lauas istusid noorukid, kes tulid pärast Peeterit. Mõned poolikud pudelid olid puhvetiletil. Peeter haaras esimese. Selles oli valge vein. Väriseva käega kallistas ta oma klaasi täis. Jõi, ajas kurku, läkastas. Kiire pilk selja taha — kedagi ei olnud näha. Ta täitis uuesti oma klaasi. Ääreni. Seekord konjakipudelist, mille sisu oli

«Starkaga» ühte värvi. Ikka veel ei olnud omainim näha. Peeter võttis koristamata laualt limonaadiklaasi. Selle põhja jäänud joogitilka välja valamata valas ta selle veini täis. Kuhu see panna? Ta astus sammu koristamata laua poole. Otsustas siis ümber ja tõstis klaasi suule. Veel valgus suunurkadest mööda lõuga alla kaelale. Kui ta jõudis lauani, oli klaas tühi. Kolm kiiret sammu taga. Ükskõikse näoga otsis Peeter nüüd põuetaskust ninariikikut ja sigarette. Kõogiuksele ilmus kelner ja kohe tema järel Silvi. Ei tea, kas ta saab aru?

Peeter rüüpas oma klaasi tühjaks ja läks kiirel sammul restoranist välja.

«Said sa peaparandust?» hõikas šveitsler talle järel.

Peeter ei teinud kuulmagi. Ka mul asi, ei saa nüüd peaparandust! Ma teadsin, et avaneb mingi võimalus, mõtles ta üleolevalt muiates.

Tänav oli rahvarohke. Peeter laveeris inimeste vahel ja kaalus, kuhu sammud seada. Kogu ta ei tahtnud minna. Oleks kümneline või vähemalt viieline taskus.

Keegi tõmbas Peetrit küünarnukist.

«Kas pead ennast uhkeks, et ei taha enam tunda?»

Hääl oli tuttav. Peeter pöördus tülitaja poole.

«Ole lahke! Seitse aastat pole kohanud!» Peeter vaatas Antsule ja Ilmarile kordamööda otsa ning sirutas käsi. «Terekest! Mis te siin meie linna Broadwayl kolate?»

«Ajasime autoostu ja muid asju. Nüüd tahtsime veeretada ja jalgu puhata. Äkki näeme — klassivend Peeter Taube läheb, tähtis nägu peas.» Antsu enda nägu kättel elurõõmus naeratus.

«Lähme istume jah,» haaras Peeter sõnasabast kinni. «Kohtumise peame ära märkima. Vaatame kõigepealt nurga taha veinibaari. Peame seal nõu, kuhu edasi minna.»

Baarileti ääres veini tellides kobas Peeter oma tasku ja ehmus: «Oh sa pagan! Mul polegi tengelpunga kaasas. Unustasin, et välja tulles pistsin ainult bussiraha taskusse.»

«Pole viga,» lohutas Ilmar, «küll meie maksame.»

Veini juures vaagis Peeter, kuhu nad võiksid sõita minna. «Sellisel kellaajal on kõik kohad juba rahvarohke täis.»

«Seda me kogesime isegi. Sina kui linnamees aita klassivennad hädast välja,» ütles Ants.

«Kuhu neid viia?» mõtles Peeter. ««Baikalis» oleks hea aga sinna ei või nagu näidata, vähemalt täna mitte.»

«Teate, poisid, vaatame «Saluuti». Kui seal on mulle tuttav vana Leopold ukseks, siis on sissepääs garanteeritud.»

Nad said laua keset saali ja tellisid valget viina ning tugeva õhtusöögi. Pärast esimest napsi asusid Ants ja Ilmar täie energiaga toidu kallale. Peeter ütles, et tal pole isu.

«Ma äsja kodus sõin. Tervis ka na imelik, kõik kondid valutavad, nagu oleks tuul läbi tõmmanud. Ühe käraka võtaks küll veel, tervise huvides.»

Klaasid tõusid ja langesid. Jutt elavnes, meestele meenus koolipõlv, kunagi koos veedetud aastad. Peeter suurt ei küsinud, ei ühiste tuttavate ega ka Antsu ja Ilmari eluajaga kohta. Ta nohistas omaette ja lisas ainult harva ka mõnelt poolt mõne kommentaari.

«Mis teil seal alevis ka juua on — peedivett?»

«Ära räägi, meie kohvik-sööklas on jookide valik suurem kui siin.»

«Eks meil ole ka paremaid kohti. Kui siin valmis saame, siis lähme ja vaatame, milline üks õige restoran välja näeb.»

«Piisab sellestki, mis siin leidub.»

«Viletsad mehed olete. Tulete linna ja ei vaata ringi. Rahast on kahju või? Minu kadunud ema ütles ikka, et linnas käies peab kogu aeg ringi vaatama.»

Ants ja Ilmar vestlesid omavahel ega pööranud enam Peetrile tähelepanu. Peeter täitis klaase ja kuulis, et jutt on autokummidest. Ta ajas silmad punge ja tonksas laual Antsu jalaga.

«Mammonakummardajad olete, vaat mis... Nemad käivad autot ostmas, neil on majad... Väikekodanlikud jäti- sed! Ja mina pean niisugustega ühes lauas istuma! Mind ajab oksele, kui ma teid vaatan!»

«Kuule, Peeter, nüüd aitab! Jood meie raha eest ja söi- mad ka veel. Kui sa ei taha meiega koos olla, siis lase jalga. Mida rutem, seda parem!»

Peeter pomises midagi arusaamatut ja nihkus lauast eemale. Äkki haaras oma klaasi, kummutas selle põhjani ja hakkas väljapääsu poole minema. Ta käis ülearu sirgelt ja ta kõnnak oli veidi ebakindel.

Klassivennad vaatasid Peetrile järele. Ühe seinäärse laua juures, kus istusid noor mees ja naine, potsatas ta toolile. Oli näha, kuidas ta kätega veheldes midagi õiendas ja naise kleidivarrukast kinni haaras. Muusika segas

sõnade kuulumist. Naine tõusis ja läks ära. Ka noormees tõusis püsti ja väljus. Peeter upitas laual seisva karavini suule ja hakkas siis läkastama. Noormees tuli tagasi koos vana Leopoldiga, kes Peetri välja viis.

Ei läinud palju aega mööda, kui Peeter oli Antsu Ilmari juures tagasi. Need vaatasid talle pahaselt otsa.

«Kas sul, Peeter, pole aeg koju minna?» küsis Ilmari.

«Ei mõtlegi! Ma teile veel näitan! Ässitate vana Leopoldi minu kallale! Kas see on tänu minu kulu ja vaevast eest!» Ta sirutas käe viinakarahvini järele, kuid Ilmari tõstis selle laua teise serva. Ants andis käega märku uksele ilmunud administraatorile... Rohkem nad sellist õhtut Peetrit enam ei näinud.

Tugevasti tuikudes loovis Peeter bussipeatuses. Keskköeelne buss oli pooltühi. Raskelt laskus ta istmele. Tema kõrvale jäänud naine tõusis ja läks ettepoole.

«Ma sulle ütlen, Ants...» pomises Peeter omaette. Ta rinnale vajunud pea võnkus ühes taktis bussi kõikumisega. «Ma ütlen, et sa...» Kodutänavale keeraval kurvil pidi ta istmelt maha vajuma. Kaks noorukit lükkasid üksteist irvitades bussiuksest välja.

Alkoholi mõju tervele inimesele on üldtuntud. Keskmise raskusega joobe korral tekib kõrgenenud meeleolu (eufooria), lobisemistung ja pidurdamatu käitumine, millele järgneb liigutuste loidus ja lõpuks unisus.

Alkoholiga harjumisel aga hakkab joobe laad järk-järgult muutuma. Ainult joobe algul võib leida nii-öelda füsioloogilisele joobele omaseid tunnuseid. Keskmise raskusega joobe korral on joobnud alkohooliku emotsionaalne foon hoopis teistlaadne. See on pahatahtlik-õelne haige võib muutuda agressiivseks ja siis ootamatult pisarateni hõrdameelseks. Loiduse asemel ilmneb motoorne pidurdamatus, soov kuhugi minna ja midagi teha. Tavalisele joobele omased kergekaalulised heitlikud mõtted asenduvad tihti üheainsa kinnismõttega. Purjus alkohoolik võib kogu õhtu rääkida ühte ja sedasama või laulda ühte laulu. Emotsionaalne häälestatus on enamasti depressiivne: alkohoolik meenutab kogu aeg talle tehtud ülekohut, teda tabanud häbi ja solvamisi, tal on vaja kedagi ähvardada, kellelegi kätte maksta. Magama jääb ta alles pärast maksimaalse alkoholikoguse joomist.

Loomulikult oleneb alkohooliku käitumine tema isiklikest eelsoostest, kuid enamasti kirjeldatud nähud süvenevad koos haiguse arenemisega.

Et alkohoolikut valitseb halb meeleolu, siis pole sugugi juhuslik, et mõned uurijad nimetavad alkoholismi surmava haiguseks. Alkohoolikute hulgas esineb kolm korda rohkem enesetapmisi kui samast soost ja sama vanade mittealkohoolikute hulgas. Alkohoolikute tüüpiline enesetapmisvõte on poomine. Enesetapmise ajendiks pole mitte süütunne enda, perekonna või ühiskonna ees, vaid emotsionaalse sfääri muutumine. Tihti on enesetapmine impulsiivne pooldemonstratiivne samm. Sagedamini lõpetatakse elu enesetapmisega haiguse lõppstaadiumis, mil kriitika võime on tihti hoopis nürinenud. I. Streletsuk (1966) väidab, et alkohoolikute enesetapmised kõnelevad sotsiaalse ja bioloogilise dominandi (töö, enesesäilitamine) kustumisest haiguse jooksul.

Kõigil alkohoolikuil esinevad isuhäired. Tervel inimesel suurendab alkohol isu, sest ta stimuleerib maomahla eritumist ja vähendab vere suhkrusisaldust. Alkoholi kuritarvitamine põhjustab ajus paiknevate isukeskuste liigerrutust, mis haiguse algstaadiumis kutsub esile isu suurenemise. Haigel võib näljatunne tekkida isegi öösel. Peatselt hakkab enamik alkohoolikuid eelistama terava- maitsetelisi, soolaseid ja vürtsitatud toite. A. Portnovi (1971) arvamus kohaselt peegeldab see organismis tekkinud ainevahetusnihkeid. Kurgi- või kapsasoolvee joomine ei alta pohmeluse vastu, kuid tasakaalustab ainevahetust.

Haiguse arenemisel hakkab alkoholi tarvitamine isu maha suruma. Esialgu kaotab alkohoolik isu joomaperioodil. Mõni päev pärast selle lõppemist tavaline isu taastub või isegi suureneb. Joomise jätkamine aga toob kaasa pideva isutuse, s. t. haige ei takka süüa ka kaine peaga. Kui alkoholivaba periood on pikem (remissiooniperiood), siis sel ajal haige isutuse all ei kannata.

Alkohoolikute isutuse põhjused ei ole veel päris lõplikult selged. Alkoholi küllaltki suurel kalorsusel ei näi tähtsust olevat, sest enne haiguse kujunemist vägijoogid ei vähenda isu. Viina või konjakit tuntakse ikkagi isu-, mitte isutusvahendina. Alkohol ei kuulu saleduskuuridieetidesse! Kahtlemata kahjustab alkoholi kuritarvitamine magu, kuid peale selle näib isutus olevat ka närvi- regulatsiooni häirete peegelduseks, sest isuhäired esinevad ka alkohoolikutel, kelle seedeelundid on veel korras.

On väidetud, et isutuse kiire ilmnemine kõneleb alkoholismi pahaloomulisest kulust. A. Portnovi (1971) arvates aga oleks õigem väita, et alkoholismi pahaloomuline kul kiirendab isutuse tekkimist.

Alkohoolsete jookide kuritarvitajat hakkavad varem või hiljem piinama unehäired. Esialgu on nad samasugused nagu närvilistel inimestel. Hiljem muutuvad iseloomulikuks ainult alkohoolikutele. Alkohoolik ei saa uinuda ilma küllaldase narkootikumianuseta. Ta jääb magama ainult joobnuna. Haige ärkab öö jooksul korduvalt ja hommikul lähevad ta silmad lahti väga varakult. Näisugune uni ei kosuta ega anna reipust. Tihti ärkab alkohoolik öösel hirmu- ja ärevustundega. Ta mõtted on depressiivse värvinguga. Joomise perioodil ilmuvad õudsed unenäod: tagaajamised, kukkumised, kallaletungid. Unenägudes on alkohooliku elu alalõpmata ohus. Mitte kunagi ei näe ta meeldivaid unenägusid.

Ka joomise vaheaegadel esinevad neil eeskätt hirmu unenäod. Seejuures ei näe alkohoolikud unes alkohoolseid jooke ega joomist sagedamini kui terved inimesed. Küll aga esinevad nende unenägudes sagedamini mitmesugused toidud, vesi, pudelid, napsiklaasid. Nad näevad unes mehi sagedamini kui naisi. Seksuaalse sisuga unenägusid esineb alkohoolikutel harva.

Kõiki kirjeldatud muutusi, lisaks suurenenud seksuaalse aktiivsuse asendumine impotentsusega, millest on juttu eespool, ühendab eesti alkoholismiuurija H. Värvi (1970) üheks alkoholinarcomaania diagnostiliseks kriteeriumiks, mida ta nimetab paradoksaalseks reaktsiooniks. Alkoholismi korral alkoholi toime muutub vastupidiseks tema n.-ö. füsioloogilisele toimele.

Peaaegu kõik alkoholi toime paradoksaalsuse nähtused esinevad ka Peeter Taubel, kellest võib nüüd kõnelda kui täiesti väljakujunenud alkohoolikust. Sellele viitavad ka tema psüühilise ja sotsiaalse degradeerumise tunnused. Tegemist on juba haiguse teise raskusastmega — harjumusliku alkoholismiga.

Peeter ärkas higisena. Kogu lühikese pinnalise une oli ta maadelnud suurte lõugade ja hammastega kärnkonna sarnaste koletistega, kes tahtsid tema jalgu närida. Võisid need hoopis ürgaegsed linnud? Peas oli tohutu raskus kõrvades kumises ja kohises. Ta kartis pead liigutada

Silmad olid kinni kleepunud. Rähmased, mõtles Peeter ja hakkas neid kätega hõõruda. Sõrmede all olid lõdvad kotid laud. Otsmikul oli väga valus korbane koht. Võib-olla löin ennast kusagil ära? Peeter pingutas võõrana tunduvat aju, aga ei suutnud meenutada, kus ja kuidas.

Keha tundus tinaraskena. Ta ajas ennast vaevaliselt istukile ja sirutas jahedale põrandale jalad, mis olid paksumad ja tuimad nagu puupakud. Tal olid sokid jalas.

Peetri pea käis ringi, kurku kõrvetas janu, keel oli paks, mõru ja kleepuv. Ta ajas ennast jalule, otsis kuue taskust sigaretid ja pani ühe põlema. Suits ajas teda lakastama. Peeter teadis täpselt, mis nüüd järgneb... Ta tõmberdas vannituppa. Kõhahoo lõpus hakkas ta öökima. Midagi ei tulnud. Ta jõi kamaluga külma vett, ajas näpu kurku ja oksendas. Soe ja limane vesi paiskus suust nagu koskest. Magu kiskus uuesti krampi...

Peeter öökis tükk aega, hoides ühe käega kõhtu, teisega sigaretti, mis hakkas näppe kõrvetama. Kogu jõudu kokku võttes lõpetas ta tühja mao kurnamise ja pühkis nina peoga puhtaks. Kell oli alles kuus.

Kui nüüd leiaks midagi! Ta teadis, et kodus pole ühtegi pudelit, kuid ikkagi otsis ta läbi riidekappi pandud mantlite taskud, vaatas kummisäärikutesse, kontrollis äädikapudeleid — ehk on ta mõnda neist viina valanud. Ei midagi!

Kuulatades, kas naine magab, hiilis ta magamistuppa, haaras tasakesi tualettlaualt kõlbi vee pudeli, läks kiki-varvul kööki tagasi ja hakkas pudeli sisu klaasi tilgutama. Käsi värises, vedelik ei tahtnud kitsast avast välja tulla. Lõpuks ometi oli pudel tühi. Ta lisas vett. Klaasi tekkis piimjas vedelik. Peetri magu kiskus jälle krampi, süda peksles, nahk tõmbus uuesti märjaks. Ta öökis paar korda kraanikausi kohal, hingas siis sügavalt sisse ja neelas klaasi sisu alla. Kogu keha raputas kramplik võbin.

Nüüd rõivastus ta kiiresti, haaras portfelli ja lipsas uksest välja. Kui majauks ta selja taga sulgus, hingas ta kergendatult. Sain tulema, mõtles ta.

See oli kolmas päev, mil ta niimoodi kodust põgenes. Kas Irene teab, et ta pole kaks päeva tööle jõudnud? On teda taga otsitud? Kurat neendega!

Järsku meenus Peetrile midagi väga olulist. Ta läks muru servale ja luges laternapostist viis sammu vasakule. Seal oli väheldane kivi, mille varjus pidi peidus olema poolik viinapudel. Peeter vaatas ringi, kobas käega. Pude-

lit ei olnud! Kuidas siis nii? Ta mõõtis kauguse uuesti. Peab olema! Või pistsin selle kuhugi mujale? Võimalik. Oli juhtunud, et jommispäi peidetud raha või pudeli asukoht tuli talle meelde alles järgmise purjutamise ajal. Aga täna oli Peetri enesetunne niivõrd räbal, et ta loobus edasisest otsimisest. Pea ei jaganud midagi...

Kell oli veel väga vähe. Joodavat ei saanud kusagilt. «Saaks paarsada grammi, siis võiks täna veel tööle minna. Helistan neile igal juhul, midagi eilse ja üleilse kohta ikka kokku luiskan,» arutles Peeter.

Kõhe oli minna bussipeatuse poole. Peetrile tundus, et kõik teda vaatavad. Tuleks buss ometi rutem, saaks siit minema! Süda läks jälle pahaks, kuid ta suutis hoiduda öökimisest. Buss sõitis ette, mees ronis peale. Ta ei riskinud ühelegi inimesele otsa vaadata.

Järsku kostis tema eest kile naisehää: «Miks peab mõni inimene hommikul küüslauku sööma? Kogu bussi haiseb! Muudkui lakuvad ja lehkavad!»

Hääle omanik, tüse salkus juustega naine vaatas löriseva koera võiduka pilguga ringi. Peeter sai aru, et öeldu käis tema kohta. Paksul naisel oli ilmselt kogemusi. Järgmises peatuses põgenes mees bussist.

Peeter kobas taskutes. Raha?? Ta leidis peotäie kollaseid kopikaid. Selge! Kui eile jäigi mõni rubla alles, siis võttis Irene need ära. Äkki ta seisatas ja muigas virilalt, toetus seljaga vastu aeda, lükkas kinga jalast ning tõmbas sokist välja kümnerublalise. Väriseva käega pani ta rahapaberi rinnataskusse.

Peeter peatas esimese rohelise tulega takso ja istus juhi kõrvale.

«Kuhu?» küsis juht, vaadates Peetrile otsa pilguga, mis rääkis selget keelt, et ta mõistis mehe olukorda. Peetrit vihastas see pilk, kuid ta ei tohtinud midagi öelda.

«Sõidame südalinna poole.» Peeter nihutas ennast rahutult. Ta selg oli hakanud valutama, suu oli ikka vastikult kuiv.

«Ega ei tea, kas kusagilt saaks ühe pooleliitrise?» pöördus ta taksojuhi poole.

«Minul küll ei ole,» vangutas juht pead. «Aga oota, sõidame Reha tänavale. Seal vaatame.»

Nad leidsid mehe, kelle käest Peeter kahekordse hinna eest ostis pudeli jahimehenapsi. Ta tundis, et on päästetud.

Peeter tasus sõidu eest ja läks rohekaspruuni sisuga pudelit käes hoides esimese ettejuhtuva elamu trepikotta. Hammastega kiskus ta ära alumiiniumist korgi. Selle serv loikas talle huulde. Vere maitse ajas jälle öökima. Ta sülitas, tõstis siis pudeli suu juurde ja jõi, jõi suurte lonksudega ning kiiresti neelates, nagu kartes, et keegi pudeli ära võtab...

Värisevate kätega keeras ta ajalehest tropi pudelisuule ja pani siis pudeli ettevaatlikult portfelli, et see ümber ei läheks. Trepiastmel konutades pani ta sigareti põlema ja hakkas ootama, millal jook mõjub.

Ta ei saanud kaua istuda. Tööle ruttavad inimesed peletasid ta trepiotsalt minema.

«Juba hommikul vara tõllerdavad siin igasugused kaabakad. Küll on ikka kord. Vaja miilits kutsuda!» kuulis ta mehehäält.

«Kaabakad!» pomises Peeter omaette. «Ise oled kaabakas!»

Ta sammus majast kaugemale. Viin mõjus aeglaselt, kuid enesetunne pisut siiski paranes. Ta puges ettevaatlikult kuulatades veel ühe maja uksest sisse ja võttis jälle paar suutäit. See mõjus nii palju, et ta otsustas bussile minna ja tööle sõita.

Bussist maha tulles meenus Peetrile, et ta polnud teist hommikut habet ajanud ega nägu pesnud. Ta vaatas oma rüüpeid käsi, vangutas pead ja vantsis laste liivakasti juurde. Nii vara polnud seal kedagi. Pannud portfelli ornalt maha, istus ta katkisele pingile, koukis taskust peegli ja hakkas oma nägu uurima. Parema oimu kohal punetas verine koorik, aga muidu polnud väga vigagi. Hüljega niisutatud taskurätiga püüdis ta ennast pisut harida.

«Võtan veel ühe suutäie, siis hakkam liiguma,» ütles ta valjusti, lüües peopesaga vastu reit. Ta rüüpas suutäie, siis teise. Pean veidi kosuma, otsustas ta mõttes. Paar noort ema tuli beebivankritega. Reflektoorselt sirutas Peeter kätt ja õngitses portfelist raamatu. Ta oli selle üleile, palgapäeval ostnud. Heledakaaneline väljaanne oli võidunud, osa lehti kokku kleepunud. («Liköör, mis muud.») Ta lõi raamatu lahti ja proovis lugeda. Tähed virvendasid silmade ees, laud olid tina täis ja kippusid vajuma...

Kui Peeter lõdisedes ärkas, siis oli selge, et täna pole enam mõtet tööle minna. Pool päeva oli juba läbi ja tema enesetunne sama kehv kui hommikul. Hirmunult piilus ta

ringi. Kui liivakasti juures keegi ka käis, siis praegu iga-
tahes oli ta jälle üksinda. Lahtivajunud portfelist vaatas
talle vastu ajalehenutsakuga pudel. Peeter jõi selle tüh-
jaks, tõusis veidi aja pärast ja hakkas siis aeglaselt süda-
linna suunas astuma. Poed olid lahti ja tal oli taskus täp-
selt ühe rohelise sildiga pudeli raha...

Heal lapsel olevat palju nimesid. Mõnikord juhtub
seda ka negatiivsete nähtustega. Abstinentsi sündroom,
pohmelus, kaater, kassiahastus — see on üks oluline alko-
holismi tunnus, mille kirjeldust kohtab juba möödunud
sajandi esimesel veerandil ilmunud teaduslikus kirjandu-
ses. See ei ole tavalisele joobele, s.o. ägedale alkoholi-
mürgitusele järgnev kassiahastus, vaid narkomaania
sümptoom. Moskva arst K. Bril-Kramer kirjutas juba
1819. aastal, et abstinentsi sündroom võib olla nii ränk,
et mõnel juhul lõpeb hullumeelsuse või koguni surmaga.

Harilikult iseloomustab hommikust pohmelust eba-
meeldiv ja raske enesetunne, iiveldus, oksendamine, kal-
duvus meelepetete tekkimisele, jäsemete värisemine ja
väljakannatamatu alkoholitung. A. Portnov ja I. Pjatnits-
kaja (1917) kirjeldavad abstinentsi sündroomi tunnustena
järgmisi nähte: psüühiline ebamugavustunne, higistamine,
silmaavade laienemine, isutus, värisemine ja tõmblemine,
reflekside elavnemine, südamepekslemine, vererõhu kõr-
genemine, näo punetamine, oksendamine, kõhulahtisus,
hirmutunne, epileptilised krambid, äge psühhoos (deli-
rium).

Abstinentsi sündroom kujuneb järk-järgult. Alkoholi
episoodilisel kuritarvitamisel avaldub ta suhteliselt nõr-
galt ja ilmneb ainult pärast suuri alkoholiannuseid. Mõõ-
dukad doosid seda esile ei kutsu. Selles staadiumis on või-
malik rusuvast enesetundest vabaneda stimuleerivate
vahendite abil (külm dušš, kange kohv või tee). Enamasti
suudab haige «peaparandamisega» oodata tööpäeva lõpuni.

Alkoholismi teise raskusastme — harjumusliku alko-
holismi puhul ei sõltu abstinentsi sündroomi ilmnemine
enam joodud alkoholi hulgast ja ainult uus küllaldane
alkoholiannus muudab inimese mingil määral töövõime-
seks. Nii oli see ilmselt ka Peeter Taubega, kellel jäi tööle-
minemata alkoholismile omase isiksusemuutuse — tahte-
jõuetuse tõttu.

Alkoholismi kolmanda astme — kroonilise alkoholismi

korral esinevad kõik võimalikud abstinentsi sündroomi
nähtud, kusjuures iseloomulikud on just tugevad neuro-
psüühilised häired.

Abstinentsi sündroomi vältus oleneb mitte niivõrd sel-
lele eelnenud alkoholimürgituse tugevusest, kui just sünd-
roomi enda «vanusest». Mida pikemat aega on haige poh-
meluse all kannatanud, seda intensiivsemaks ja kestva-
maks see kujuneb. Alguses vältab pohmelus 1—3 päeva,
kroonilise alkoholismi lõppstaadiumis aga 3—4 nädalat.

Seni ei ole veel kõiki rahuldavat vastust küsimusele,
mis tingib alkohoolikul abstinentsi sündroomi tekkimise.
On mitmeid arvamusi. Osa uurijaid oletab põhjuse peitu-
vat kroonilisest alkoholimürgitusest tingitud ainevahetus-
häiretes — vere suhkrusisalduse languses, kaaliumi
peetumises, alkoholi lagunemise vaheprodukti atseetalde-
hüüdi kuhjumises organismis jne. Teised arvavad, et abs-
tinentsi sündroom on reaktsioon stressile, mille kutsu-
b esile harjumusliku narkootikumi ärajäämine. Kolmandad
lelavad, et abstinentsi sündroom on iselaadne reaktsioon,
mille käigus organism püüab oma sisemiste ressursidega
säilitada alkoholi toimel sünenenud seisundit. Et aga alko-
hol jääb saamata, siis see organismi seisundi imitatsioon
osutub mõttetuks ja tulemuseks on talitluste häirumine.
Nii häirub ilma määrata masina pöörlevate detailide töö.

Pole kahtlust, et abstinentsi sündroom on seda raskem,
mida rohkem on häiritud alkohooliku ainevahetus. I. Sõ-
tinski (1974) arvates näib olulist osa etendavat erutus-
mediaator atsetüülkoliin. Alkohol takistab tema moodus-
tumist. Organism reageerib sellele atsetüülkoliini retsep-
torite arvu suurendamisega närvirakkudes. Kui aga orga-
nismis alkoholi pole, moodustub atsetüülkoliin takistama-
tult ja närvirakud saavad tugevalt üleläävise ärrituse. Hai-
gel tekib omapärane pingeseisund. Ja alles atsetüülkoliini
eritumist pidurdav viinasuutäis toob haigele kergendust.

8. PEATÜKK

Oli varane hommikupoolik. Direktori kabinetis valitses hauavaikus.

«Taube, kus te olite need kolm päeva?»

Peeter istus tõntsi ilmega. Ta pähe ei tulnud ühtegi asjalikku mõtet. Kukal valutas, magu kiskus krampi, suu kuivas. Hommikul uimase peaga välja mõeldud seletus oli ilmselt lapsik. Aga mida siis vastata?

«Ma sõitsin maale... Laps jäi seal haigeks... Ma ei saanud tagasi tulla...»

«Kas te ei saanud helistada või telegrammi saata?»

«Niisugust võimalust... ei olnud. Telefonid olid rikkis...»

«Ärge keerutage. Teid nähti linnas. Ja teil on praegugi viinalõhn juures. Näost on näha, et te pole jõudnud ennast välja magada.»

Direktori hääl kõlas kurjakuulutavalt. Peeter istus liikumatult ja põrnitses kirjutuslaual lebavaid pabereid.

«See pole teil esimene niisugune juhtum,» jätkas direktor. «Teiega on rääkinud laboratooriumijuhataja, partorg, ametiühingukomitee esimees, töökaaslased. Kõik nad on teie pärast vaeva näinud... Nad on suhtunud teisse heasoovlikult, on lootnud, et te ennast parandate.»

Telefonihelin katkestas kõneluse. Paari minuti pärast direktor jätkas.

«Te olete jätnud laokile oma töö. On kujunenud olukord, et laborandid teevad keemiku tööd! Tuleb välja, et teid polegi vaja! ... Hiljuti oli nõupidamine, kus teie kaasettekanne jäi ära, sest olite teadmata kadunud! Jõite! ... Igal asjal on piir. Me ei saa teid enam usaldada.»

«Lõpetaks ta ometi rutem!» mõtles Peeter. «Saaks siit minema. Laboratooriumi ma täna enam ei lähe... Üks asunik kuluks ära... Siis saaksin mõtlema hakata...»

«Kirjutage, palun, seletuskiri. Praegu kohe!» Direktor tõusis püsti. Peeter lahkus sõnalausumata ruumist.

Laboratooriumis istus ta laua taha ja alustas kirjutamist ikka ja jälle uuesti. Käsi värises niivõrd tugevasti,

et paberilepandu oli vaevalt loetav. Ajus vasardas mõte vallandamisest...

Peeter Taubele avaldati vali noomitus. Käskkiri riputati teadete tahvlile. Talle toodud ära kirja viskas Peeter prügikasti. Siis läks ta Ina juurde...

Sel öhtul jõudis ta koju võrdlemisi kainena.

«Mis sinuga tööl tehti?» küsis Irene.

«Ei midagi,» vastas Peeter. Hommikupooliku sündmused olid kaotanud oma teravuse.

Hommikul oli Peetril päris korralik pohmelus, kuid ta pidas vapralt vastu. Alles öhtu eel läks ta jälle Inat vaatama. Sülelused teda ei huvitanud ja pärast klaasikese joomist läks ta kohe minema.

Peeter piinles veel kolm päeva, enne kui ta enese tunne hakkas normaliseeruma. Irenel hakkas temast vahepeal isegi hale... Järgmine nädal möödus rahulikult. Irene lootis, et ehk nüüd ometi tuleb joomises pikem vaheaeg. Mitu korda oli ta mõelnud, et läheks mehest lahku. Aga kuhu on Peetril minna. Mitte kuhugi! Maie oli lasknud Peetrilt alimendid välja mõista. Peeter ise kohtus ei käinud. Asi otsustati tema juuresolekuta. Kolmandik palka vähem... Ehk piirab seegi joomist...

Ühel öhtupoolikul istus Peeter laboratooriumis ja tegi näo, nagu oleks ta tõsiselt ametis analüüsi tulemuste vormistamisega. Äkki välgatas idee, mis üllatas oma lihtsusega. Ta imestas, et varem polnud sellele tulnud... Maja! Alevimaja tuleb maha müüa, ja kiiremas korras...

Peeter tõusis sisemisest ärevusest aetuna püsti, tormas uksest välja, pani sigareti põlema ja tõttas siis jooksupalu Inat otsima. Ta leidis naise laost, kus see valmistus inventuuriks, et uuele laohoidjale materjale üle anda.

«Inake, kallid! Täna on nii tähtis päev, et lihtsalt peab klaasikese jooma. On sul siin käepärast?»

«Mis siis juhtus?» küsis Ina.

«Mul tuli idee, haruldane idee. Nüüd alles hakkame elama! Mul on hirmus kahju, et sa meilt ära lähed. Kui ma oma idee realiseerin, siis jutustan sulle kõik. Ja siis ostame sulle midagi ilusat ja kallist!»

Ina vaatas teda nagu last ja naeratas: «Vaata, et sa oma ideega vahele ei jää. Vaevalt see su analüüsi puudutab. Palju ma sulle kalkan? Ära ennast väga täis võta, ma tahan sinuga jumalaga jätta.»

Peeter müüs alevimaja maha. Temast polnud ärimeest ja ta sai selle eest ainult summa, mis vastas kindlustus-

organite ametlikule hinnangule. Sellele vaatamata kasvas Peetri iseteadvus järsult. Pärast paari konjakiklaasi jalgas ta käed seljal mööda linna ja silmitses vaateaknaid hoopis teise pilguga kui varem. Uus ülikond, mantel, raadio, külgorviga mootorratas... Kõiki neid asju oleks ta võinud endale osta... Igaühel pole niisugust võimalust.

Peeter võis rahaga laiutada ja seda ta ka tegi. Kogu «Baikali» personal sai tunda, et Peetril on jõukust. Ta ise püüdis juua mõõdukalt, et hommikuti enam-vähem töövõimeline olla. Mõnikord see õnnestus, mõnikord mitte... Rahavarud aga kahanesisid kiiresti.

Irenel polnud maja müümisest aimugi.

«Ei tea, miks alevist pole selle kvartali rahakaart tulnud?» küsis ta kord Peetrilt.

Summa polnud suur, kuid majapidamises siiski arvestatav.

«Jah... Ei...» kohmetus Peeter. «Nad maksid mulle kahe kvartali üüri korraga sularahas. Mul jäi see tööjuurde.»

Irene imestas, kuid rohkem ta ei pärinud. Peeter hoidis osa raha hoiukassas ja tõi järgmisel päeval üürisumma koju. Irenele tundus kogu see lugu väga kahtlasena ja ta helistas maale. Kõik sai paugupealt selgeks... Nüüd oli siis teada, kust Peeter pummeldamiseks raha võttis! Irene kirus ennast, et ta seda varem polnud taibanud. Ta oli puruvihane ja ähvardas minna partorgi juurde, kui Peeter ei too järelejäänud väheseid rublasid koju. Peetril ei olnud teist väljapääsu kui käia koos Irenega hoiukassas.

Kõige piinarikkamad olid nädalalõpud. Irene ei tahtnud, et Peeter kodust ära läheb, aga ta ei tahtnud olla ka tema seltskonnas. Peeter tuli peaaegu alati joobnuna. Kodus jäi ta pikkamööda veelgi rohkem purju. Oli selge, et ta joob juurde. Irenelt nõudis suurt leidlikkust, et avastada Peetri peidetud pudeleid. Enamasti tühjendas ta nad köögivalamusse.

Kui Irene oli kõik Peetri joogivarud ära hävitanud, siis käis mees varsti ringi nagu vihane härg. Mõnikord ta sõimas ja anus naist vaheldumisi.

«Sa oled sündinud loll! Kuidas sa ei taipa, et ma ei saa joomist järsku pooleli jätta. Ma pean seda tegema tasapisi, võtma iga päev natuke vähem, kuni ülemineku periood lõpeb.»

Esialgu Irene uskus seda juttu, hiljem mitte. Ja siis juhtus, et mees laskis käed käiku. Irene oli alandusest ahastuse äärel...

Peeter tõi harva koju kogu palgaraha. Osa võttis ta enne ära ja jättis laboratooriumi või peitis ühele haljatalale mulla sisse. Kodust oleks Irene kõik üles leidnud! «Baikalist» hoidus ta eemale. Tavaliselt ostis ta pärast tööd mõnest poest pudeli odavat veini, istus kuhugi nurgatagusesse kohta, kus inimesi ei liikunud või käisid ainult napsivennad, ja rüüpas vaikselt omaette. Nii võis ta olla tundide kaupa. Vahetevahel ta jäi tukkuma. Ärgates rüüpas jälle ja kujutles elu Pariisis, Londonis või New Yorgis, kuhu teda oli saadetud keemiatehastega tutvuma...

Sageli meenus talle Ina ja selle piiritus. See naine oli ilmapiirilt kadunud. Ilmselt oli ta Peetris lõplikult petetunud.

Õhtuks ajas Peeter ennast harilikult koju. Kui Irene oleks lubanud, siis ta olekski ainult kodus joonud, vahest ainult juhuslike kostitajate leidmiseks välja läinud.

Joobnuna koju jõudes istus ta harilikult kööki ja hakkas peaaegu alati Irene kallal norima, süüdistades naist raha raiskamises ja teiste meestega ringilaskmises ning pidades pikki epistleid naise eluülesannetest mehe kõrval.

Peeter ei joonud kogu aeg. Kainetel perioodidel said nad Irenega päris hästi läbi. Naine lootis siis iga kord, et ehk nüüd, nüüd ometi läheb elu normaalseks. Õhtuti istusid nad televiisori ees. Irene tegi käsitööd ja luges. Peeter ei viitsinud midagi teha. Ta ei toonud koju kaasa erialast kirjandust ega tööl pooleli jäänud kirjatöid. Ta ei aidanud ka Irenet, kui see oma raamatupidamise-asjadega ajahätta juhtus jääma. Ta portfellis polnud peaaegu midagi, kuid ilma selleta ta naljalt välja ei läinud. Kord leidis Irene sellest terava otsaga spiraalse pudeliavaja ja peotäie plastmasskorke...

Ühel ööl vastu esmaspäeva, kui Peeter oli jälle olnud kaks päeva kadunud, jättis Irene ta ukse taha. Peeter märatses. Ta prõmmis tükk aega jalaga vastu ust. Naaber-korterid vaikisid delikaatselt. Lõpuks mees väsis, istus trepile ja jäi tukkuma. Varsti vajus ta poolküljeli trepiastmetele, ärkas ebamugavast asendist ja läks tuikudes minema. Lähimas pargis heitis ta põõsa alla pikali.

Kui Peeter ärkas, oli päike kaste tema rõivastelt juba kuivatanud. Hommik oli ammu käes. Teda piinasid janu,

peavalu ja põiepakitsus. Käte värisemist ei pannud ta tähele enne, kui asjale läks. Poolvaljult pomisedes sõimas ta Irenet nõiaaks ja saatis teda igasugustesse kohtadesse... Akki oli naisel keegi külas?... Ta vandus ropult ja hakkas turu poole minema.

Turuplats oli tühi, kõik kioskid kinni.

«Neetud! Esmaspäev!» vandus Peeter valjusti.

Edasi! Raudteejaama!... Jaamas oli apteegikiosk avatud. Peeter ostis mõne kopika eest eeterpalderjani, läks WC-sse ja kulistas pisikeste pudelite sisu kurgust alla. Tühjad pudelikesed viskas ta prügikasti teiste samasuguste juurde...

Koju jõudis ta südaöösel. Ta oli jälle tugevasti joobnud. Irene laskis ta sisse.

Peeter vähkres kogu öö poolunes, ta rabeles ja rääkis valjusti. Irenel ei tulnud üldse und. Alles vastu hommikut suigatas ta veidikeseks.

Hommikul meenus Peetrile Endli tark õpetus: «Üks kõik, mis ka on, igal juhul tule tööle!»

Ta ei rääkinud Irenega ühtegi sõna, ajas habeme, pesi ja läks uksest välja. Irene ridikülist oli ta leidnud mõne rubla. Turule... Seekord olid veiniga hangeldajad kohal...

Telefoniputkast helistas ta tööle ja teatas, et tuleb varsti. Ärgu keegi muretsegu...

«Kas pärast kümnet?» küsis laborant.

Peetris kihvatas midagi: «Jah, öelge, et ma tegelen pohmelli likvideerimisega. Kui lõpetan, siis tulen!»

Ta rabas kõigest jõust telefonitoru ja jättis selle siis rippu. Putka ukse lõi ta jalaga kinni.

Peeter ilmus tööle punetava tursunud näo ja kilavate silmadega. Laboratooriumile lähenedes tekkis tal millegi pärast aimus, et see päev ei lõpe hästi. Teda selle majaga siduvad niidid olid juba liiga pingule tõmmatud...

Ta ei eksinud. Laboratooriumijuhataja kutsus ta kohe enda juurde.

«Direktsioonile ja ka mulle isiklikult näib, et meie koostöö ei taha kuidagi sobida. Põhjused peaksid olema teile selged. Direktor asub seisukohal, et teid tuleks päevapealt vallandada. Suure vaevaga õnnestus mul läbi suruda ettepanek, et teie ise kirjutate avalduse ja lahkute omal soovil. Rohkem ma teie heaks teha ei saa. Kaks nädalat jääb teil aega uue töökoha otsimiseks.»

Irenele rääkis Peeter keemiatehasest lahkumisest alles siis, kui ta oli leidnud tagasihoidliku koha laboratooriumis, kus tehti veeanalüüse.

«Mida sina siis ootasid? Kas sa arvasid, et võid endale lubada kõike mida tahad? Täna õnne, et nii läks. Tööraamat on seni puhas. Kui kauaks? Olgu see sulle õpetuseks!»

«Ega mind keegi lahti lasknud. Ma ütlesin sulle, et tulin ise ära. Uues kohas on palju huvitavam. Ikkagi kahe jalaga keset elu!»

«Keset elu! Sa peaksid kõrvalt vaatama seda elu, mille keskel sa oled. Sa pole kunagi tundnud õiget huvi töö ega keemia vastu. Võib-olla ehk siis, kui sa õpingud lõpetasid. Kõrgharidus, tehas, laboratoorium, uued tooted, tulevased patendid, aspirantuuriplaanid... Seda kõike oli sulle vaja ainult välise efekti pärast, kõrtsilauas uhkustamiseks. Sa oled ju täiesti põhjas. Kas nüüd hakkad aru pähe võtma?»

«Ära nääguta! Ise oled süüdi. Kui sinu kõrval saaks rahulikult elada, siis võiks imesid teha.»

«Ma peaksin sind majast välja peksma. Mis elu see on niisuguse joodiku kõrval? Ajud on sul viinast nii läbi imbunud, et ma kahtlen, kas sa veeanalüüsiga hakkama saad. Parem mine kohe pakikandjaks!»

Uues töökohas hoidis Peeter ennast esialgu vapralt veepeal. Töökaaslased olid võõrad ja ta tahtis jätta hea mulje. Irene hoolitses mehe eest ja pani käiku kõik oma naiselikud võlud, et Peetrit kõvemini koduga siduda ja viinast eemal hoida. Mees töötas, et ta on nüüd endast jagu saanud ja kõik muutub jälle heaks. Irene tahtis, aga ei saanud teda uskuda. Ta elas alalises hirmus.

Alkohoolik võib juua mitmeti. Haiguse alguses määrab joomise sageduse sotsiaalne mikrokeskkond, selles valitsevad tavad ja kombed. Enamasti on sel ajal tegemist episoodilise purjutamisega. Haiguse arenedes suur osa alkohoolikuid joob pika aja jooksul periooditi. Joomaperioodid vältavad päevi ja isegi nädalaid. Joomise katkestavad tavaliselt välised põhjused. Esialgu on selleks mure perekondlike pahanduste pärast, hirm töökohta kaotada jms., hiljem aga on kaalukas tähtsus rahapuudusel. Järk-järgult joomaperioodid sagenevad ja pikenevad ning

lõpuks juuakse iga päev. See tähendab, et kätte on jõudnud haiguse apogee.

Omapärane alkoholismivorm on samuti joomaperioodidena esinev dipsomaania. Viimasele iseloomulikud nähud on järsk tujumuutus, halb enesetunne, kärsitus ja unehäired. Äkki tekib võitmatu tung alkoholi järele. Haige hakkab jooma, tarvitades päevas suurte annustena kuni mitu liitrit viina. Kui alkoholi ei ole, joob ta mitmesuguseid surrogaate. Joomaperioodil ei söö dipsomaanid peaaegu midagi. Nad hulguvad ringi, ei tööta, satuvad konfliktidesse. Rahapuuduse puhul joovad maha oma isiklikud asjad, riided, kerjavad raha. Neil areneb tugev füüsiline nõrkus, asteenia ja mitmesugused kehalised häired. Joomine kestab vahel nädalapäevi ja lõpeb järsku.

Seejärel loobub dipsomaan joomisest, tunneb vastikust alkoholi vastu, kahetseb oma eksimust ning astub taas normaalsesse ellu. Ta elab sageli aastaid karskelt, siis aga joomaperiood kordub. Joomaperioodil või pärast selle lõppu teevad nad sageli enesetapukatseid. Dipsomaania esineb väga harva, peamiselt psühhopaatilistel isikutel.

Rahvusvaheline haiguste klassifikatsioon eristab kolme alkoholismiastet: 1) alkoholi episoodiline kuritarvitamine, 2) harjumuslik alkoholism ja 3) krooniline alkoholism.

Harjumuslikku alkoholismi iseloomustavad korduvad mitmepäevased joomaperioodid. Selle staadiumi oli Peeter Taube juba läbinud. Krooniline alkoholism on seisund, mille puhul haigel ilmnevad alkoholinarkomaania nähud ja üha süveneva degradatsiooni tunnused. Viimaseid oli ka Peeter Taubel, aga sellest hiljem.

Peeter Taube jõi üksinda. A. Portnovi (1971) järgi on see tõsine signaal haiguse süvenemisest ja kõneleb olulistest psühholoogilistest ning sotsiaalsetest konfliktidest. Ega asjata väideta vene vanasõnas, et kes joob üksinda, see lööb kokku kuradiga.

Millega seletatakse üksinduses joomist? Paljude uurijate arvates on oluline haige isiksuse muutumine, tema huvideringi ahenemine, hingeline vaesumine, emotsionaalsete ja sotsiaalsete sidemete kadumine. Kui haigel pole algusest peale kujunenud alalist joomaseltskonda, siis hakkab ta kiiremini üksinda jooma. Juhuslikud pudelikaaslased, kellega klapitakse kopikaid, ei tule seltskonnana arvesse. Üsnagi kaalukat osa etendab probleemi materiaalne külg, sest sagenevad pummeldamised muu-

davad joomise peamiseks kuluartikliks perekonna eelarves. Üksinda juues saab neid kulusi vähendada miinimumini.

Mõned uurijad viitavad üksinda joomisega seoses asjaolule, et alkohoolik hakkab alateadvuses tajuma, et ta ei joo nii nagu teised inimesed. Ja tõepoolest, selleks on alust rohkem kui piisavalt — suur alkoholitaluvus, enesekontrolli kadumine, mälukaotusega joobed jne. Kõige selle maskeerimiseks hakkabki haige üksinda jooma.

Alkohooliku degradeerumise all mõistetakse alkoholi kuritarvitamise tagajärjel sugenevaid psüühikamuutusi. Neid on palju: moraalsete tõekspidamiste kadumine, robustsus, taktitus, labased naljad, antisotsiaalne käitumine, kriitikataju nõrgenemine, mäluhäired ja lõpuks haiguse finaalina nõdrameelsus.

Eetilistel tundmustel — ausus, armastus, tänulikkus, kohuse-, võla-, häbi- ja süütunne — on alkohoolikule üsnagi suhteline tähendus. Ta tunnistab neid sõnades, kuid nad ei määra tema käitumist.

Esteetikanormidel pole alkohooliku silmis mingit tähtsust. Nad ei hoolitse enda ega oma rõivastuse eest. Sageli on nad räpased, raseerimata, marrastused näol ja kätel.

Iga alkohoolik degradeerub isemoodi, kuid kõigi tundeelu kaotab püsivuse ja harmoonilisuse. Alkohoolik on tasakaalutu. Ta võib nutta ja haletseda oma perekonda, eriti lapsi, kuid mõne aja pärast käitub nendega jälle jõhkralt, provotseerides tüli igal tühisel põhjusel või koguni ilma põhjusega. Ta võib kõrvalseisjaid hämmastada õelusega, millega süüdistab naist ja lapsi selles, et joob ning peab elama «niisugust elu».

Alkohooliku käitumist reguleerivad emotsioonid tihti rohkem kui tahe ja mõistus, sest viimased ei suuda esimesi kontrollida. Alkohoolik vaesestub nii-öelda soojadest tundmustest. Isikute ring, kelle suhtes ta tunneb sümpaatiat, hoolt ja seotust, kitseneb aastast aastasse ikka rohkem ja rohkem. Alkohooliku tundeelu hakkab valitsema ükskõiksus, mida hõlpsasti asendavad põhjusetult tekkivad negatiivsed emotsioonid.

Alkohoolik käitub äärmiselt ohjeldamatult, küüniliselt ja taktitult, viisakusreegleid arvestamata. Ta on valelik, häbematu ja jultunud. Ta võib varastada, petta ja tüssata, tehes seda sageli igasuguse leidlikkusega äärmiselt primitiivselt. Alkohooliku jaoks on inimlikud suhted kaotanud mõtte ja väärtuse. Tal kaob austus autoriteetide vastu.

Et alkohoolikul puuduvad kindlad veendumused ja vaa-
ted elule, et ta ei hinda oma kohustusi, sest neil pole tema
 jaoks mingit tähendust, siis ei suuda ta ka süstemaatiliselt
 ega järjekindlalt töötada. Alkohoolik ei tunne vastu-
 tust oma tegude eest, töö on talle lihtsalt üks tülikas
 viinaraha hankimise võimalusi.

Tundeelu muutustele järgnevad intellekti muutused.
 Alkohooliku intellektuaalsed võimed hakkavad järk-jär-
 gult nõrgenema. Varem väga laia silmaringiga inimesed
 võivad alkohoolikutena lausa hämmastada oma huvi-
 primitiivsuse, väidete sisutuse ja šabloonsusega. Tundu-
 valt nõrgeneb alkohooliku loominguvõime. Ta ei suuda
 diferentseeritult mõelda. Varasem intellektuaalne tege-
 vus, mis kulges kergesti ja kiiresti, nõuab nüüd hoolikat
 mõtlemist.

Kord-korralt hakkavad kujunema üha tõsisemad mõis-
 tuse defektid. Mõtlemises hakkavad valitsema pinnalised
 assotsiatsioonid, üldistamine toimub raskustega. Alkohoo-
 lik kaotab võime hinnata nähtuste mitmekülgsust, ta ei
 suuda ühte ja sama fakti interpreteerida erinevalt. See
 tõttu on nõrkadel jalgadel mõnikord esitatav väide, et
 alkohoolikul on rikas fantaasia. Alkohooliku fantaasia on
 üpris piiratud ja tegeleb peamiselt tema enda müüti-
 liste võimete ja edusammudega ning muidugi ka joomise
 põhjuste leidmisega.

Intellektuaalsete võimete nõrgenemine avaldub ka
 haige käitumises. Ta ei oska hinnata olukordi ega mõista
 enam distantse enda ja teiste vahel. Suhtlemisest kaob
 diferentseeritus ja takt. Sellest tulebki alkohooliku labane
 familiaarsus ja küünilisus.

Paralleelselt arenevad mäluhäired, mille esimesi tun-
 nuseid (reprodutseerimisvõime nõrgenemine) registreeri-
 takse juba pärast 5—6 aastat kestnud süstemaatilist joo-
 mist.

Väljakujunenud alkohoolne nõdrameelsus aga kõneleb
 aju väga tõsistest orgaanilistest kahjustustest.

Koos isiksuse allakäiguga toimub alkohooliku sotsi-
 aalne degradeerumine. Toome selle kohta väljavõtteid
 H. Väre (1973) artiklist «Alkohol ja isiksus».

«...Kõige varem ja rohkem avalduvad alkoholismi
 tagajärjed perékonnas. Samal ajal võib alkohoolikute käi-
 tumine olla töökaaslaste seas korrektne. Kergemeelselt ja
 muretu suhtuvad nad oma elusse ja perekonda. Muutu-
 des egoistideks, ei tunne nad muret perekonna majandus-

liku olukorra pärast, vaid joovad maha oma teenistuse.
 Hiljem lisandub sellele laenamine, esemete müümine ning
 pole harvad ka kriminaalkuriteod viinaraha hankimise
 eesmärgil. Joobnud olekus muutuvad alkohoolikud kodus
 tiranniks, jämedaks ning agressiivseks. Kõige rohkem
 konfliktseks muutuvad suhted lähedaste inimestega
 (naise, ema jt.)... Kuna süstemaatilisest alkoholi kuri-
 ldamisest sugenevad pidevalt uued konfliktid, siis on
 oma vaheline suhete halvenemine ja külmenemine parata-
 matu.

Alkoholismi süvenedes laieneb alkohooliku ebasot-
 siaalsus ka tööprotsessile. Sagenevad ja pikenevad töö-
 lused, mis viivad töökohtade vahetamiseni. Esialgu vahe-
 tatatakse töökohti, hiljem kaasub ka ametialane degradat-
 sioon. Mida tugevamaks muutub tung alkoholi järele, seda
 rohkem kaob huvi töö tulemuste vastu. Töötatakse edasi,
 kuid ainult viinaraha hankimise eesmärgil.»

9. PEATÜK

Üliõpilasena oli keskmisekasvuline Peeter sa noormees nagu teisedki temaealised.

Pärast ülikooli muutus Peetri kael märgatavalt jämedamaks ja selg laiemaks. Talle püüdis kasvada kõhukegi ette. Häda oli ainult selles, et see kõhuke hakkas viimasel ajal ikka sagedamini valutama.

Keegi laboratooriumist soovitas söögisoodat sisse võtta. Peeter talitas nõuande järgi ja koges, et soodast on kasu.

Mõne aja pärast sai Peeter aru, et olukord halvenes. Tõsi, viinavõtmise ajal oli parem — viin tuimastas. Aga hiljem tulid närvivalu ja nii tugevad kõrvetised, et talle ei aidanud enam ei sooda ega soojenduskott. Kui Peeter püüdis pohmelusest jagu saada, siis lõsutas ta alati kõhu rase tõmbunult kušetil, ägas ja oigas ning hoidis kõhu kahe käega kinni. Lõpuks jäi kõhuvalu püsima ka viimase aja, kui Peeter ei joonud.

«Kaua sa mõtled piinelda? Mine ometi arsti juurde,» rääkis Irene.

Peeter kiitis naise soovitusheaks, kuid ei leidnud mahti selle järgi talitada. Kord segas ajapuudus, teinud kord tuli vahele pikem joomaperiood. Ja kui kõht endale märku ei andnud, mida ajuti ka juhtus, siis polnud mõtet minna...

Lõpuks vedas Irene ta poolvägisi polikliinikusse. Peeter saadeti röntgenikabinetti, seejärel tehti maomahla analüüs. Polnud kahtlust — krooniline maokatarr. Peeter sai hulga soovitusi, eriti dieedi ja režiimi kohta. Ka alustati holi ja tubakat meenutamist...

Irene püüdis arsti juhendeid täita, kuid enamasti ei tulnud sellest midagi välja. Peeter ise oli küll dieedi ja režiimiga igati nõus, aga ta ei saanud sellest kinni pidada, sest igasugused juhuslikud asjaolud segasid: palgapäevade tutvavatega kohtumised, tülilimine Irene'ga, isegi riigipühad ja puhkepäevad.

Siis proovis Irene teda rahvarohkusega ravida, kuid ravimise kõrval need ilmselt ei mõjunud. Irene igatses arvas niimoodi. Peeter omakorda kuulis ühes pooljuhuslikus restoranisestskonnas, et omal ajal raviti maomahavandeid puhta piiritusega. Kõneleja oli ise arst, nii et lorigutt see olla ei saanud. Neelad lonksu piiritust ja siis ruttu vett peale. Peeter kontrollis ka oma nahal seda ravimeetodit, kuigi Irene selle mõttekuses tugevasti kahtles. Piiritusepudeliid toodi koju ja nad tühjenesid kiiresti. Magu aga valutab endistviisi. Mitte kogu aeg, vaid vahetevahel.

Pikapeale pani Peeter tähele, et ta ei või juua kõiki jooki. Naturaalveinid, eriti punased, kiskuvad tal kohe kõhu krampi. Ka õlu ei istunud nii nagu vanasti. Peetari paranduseks joodud õlle oksendas ta enamasti välja. Aga varahommikul polnud muud saada... Kõige paremini mõjus puhas valge viin. See muutus tükiks ajaks Peetri armastatuimaks joogiks. Ka kangetel likööridel polnud viga...

Kord profülaktilisel meditsiinilisel läbivaatusel kurtis Peeter jälle oma häda arstile.

«Kõige õigem on teid uurimiseks ja loomulikult ka ravimiseks haiglasse suunata,» otsustas arst.

Peeter puikles vastu, sest tema jaoks oli haigla võrdne vanglaga: «Kas teisiti kuidagi ei saa?»

«Mõeldav see oleks, aga teile tuleb haiglarežiim kasuks. Uskuge mind, vana terapeut!»

Irene õhutas tagant ja kui teatati, et koht on olemas, läkski Peeter haiglasse. Talle oli see nagu surma- või mõttaminek — ta pummeldas kolm päeva. Äärepealt oleks vastuvõtutoaõde ta tagasi saatnud.

«Miks te joobnuna tulete? Meil pole kainenestusmaja, vaid haigla. Võib-olla on teil pudel kaasaski?»

Muidugi oli kaasas! Mitu pisikest sajabgrammist valget viina... Ühe sai Peeter ümberriietumisel pidžaamataaskusse peita, teisi polnud kuhugi panna.

Esimesel päeval arst teda ei külastanud. Ta magas, ärkas pohmelusega, õhtul aga parandas käimlas pead. Ta kirus ja vandus, igatsedes pudeleid, mida ei õnnestunud palatisse tuua...

Haiglas käis Peetrit vaatamas ainult Irene. Sõpru tal ei olnud, pealiskaudset tutvusringkonda tema saatust ei huvitanud. Ravi ajal ei saanud Peeter joodavat hankida ja Irene nägi teda mitu nädalat kainenena. Oli hetki, mil ta

vaatas meest karmi objektiivsusega nagu võõras kõrva
seisja... Mees oli tüse, kuid hallikaskahvatu lõdva näo
silmanurkades ja suu juures tugevad kortsud, suus vi-
sed hambad. Habet ta ei viitsinud iga päev ajada — mu-
tendaval lõual helkised üksikud hallid karvad. Miks ta nü-
35-aastaselt nii vanana? Irene tajus, et Peeter on õnnel-
inimene...

Raviarst ütles Peetrile haiglast väljakirjutamisel selge-
sõnaliselt, et ta võib teha kõike peale alkoholi tarvitamist.
Keelatud on mitte ainult viin ja vein, vaid ka õlu.

«Pidage meeles, et alkohoolsed joogid viivad teid kõig-
sürgemat ja kiiremat teed hauda. Ma ei naljata! Te ei
võite tunda ennast kehaliselt tervena, kuid see tunne on
petlik. Teie organismi kesklaboratooriumi — maks-
ähvardab avariolukord. Te olete keemik ja peaksite
mõistma, et niisugune keeruline kombinatsioon nagu inimese
keha ei saa läbi ilma hästi töötava laboratooriumita. Te
olete noor mees, teil ei ole moraalselt õigust lagastada oma
tervist. Praegu me saame teid veel aidata, kuid hiljem
võib see osutuda võimatuks. Arvestage seda.»

Peetrile anti kaasa metioniini- ja lipokaiiniretseptid
teda kästi iga päev süüa kohupiima ja vitamiinidražeid.
Irene tõi rohud apteegist ära ja jätkas Peetri ravimist.
Kuigi Peeter keemikuna sai aru ravi põhimõttest, suhtu-
ta ise sellesse täiesti ükskõikseks. Ta näitas koguni aval-
kult üles vastumeelsust Irene hoolitsuse suhtes. Siis tuli
aeg, kus mõnda arstimist polnud saada ja ravi jäigi un-
russe.

Mõni detail arsti soovistest jäi Peetrile siiski meelde.
Kui lauakaaslased tellisid valget viina, siis tema palu-
likööri.

«Maksale on suhkrut vaja!» kommenteeris ta oma
teguviisi. See oli sõnakõlks, maksale ta tegelikult ei mõel-
nudki.

Noormehena Peeter peaaegu ei teadnudki, mis on nohu
või köha. Ega ta nüüdki eriti sageli haige polnud, kuid
ühtegi gripiepideemiat ta vaele ka ei jätnud. Põde-
püstijalu. Profülaktikat tegi viinaga ja ravis ennast
samuti viinaga.

Viimastel aastatel ärritas Irenet Peetri igahommikune
lõõskamine ja sülitamine. Kusagilt oli talle külge haku-
nud rumal komme sülitada köögivalamusse. Irene ei võ-
nud seda kannatada. Nii algas iga päev tülitsemise ja
naaklemisega.

Irene püüdis mehele selgeks teha, et see on suitsu-
meheköha.

«Varsti hakkab su joodikusüda ka streikima, mis sa
siis teed! Sa ju kuulsid, et neljanda korteri peremees, see
suur viinanina, suri südamerabandusse. Varises tänaval
kokku ja elu oligi läbi! Iga kord, kui sa õigel ajal koju
ei tule, mõtlen, et küllap nüüd toovad laiba.»

«Ära aja jama! Minu süda on terve. Pole sel ühtegi
viga leitud.»

«Kui viga leitakse, siis on juba hilja! Mingi viga su
vereringel igatahes on. Vaata kui koledaks on su vasakul
jalal veresooneid läinud — nagu sinised ploomid naha all.
Ja millal sa hambaarsti juurde lähed?»

«Praegu kohe hakkam astuma!»

Peeter tõmbas korteriukse paukudes enda järel kinni.
Irene ohkas ja vaatas kella. Magamaminekuaeg oli käes.
Peab minema voodisse, mõtles Irene, kes teab millal ja
millisena see Peeter tuleb. Ta läks kööki ja kohmitses
seal veidi. Kortoris levis vänge palderjanilõhn.

*Alkoholism on haigus, mille puhul häirub nii vaimne
kui ka kehaline tervis. Kehalise tervise häirumisel on tihti
oluline tähtsus haiguse raskes kulus ja kurvas lõpus. Alko-
holi kuritarvitamine ei põhjusta siseelundites ainult alko-
holismile omaseid muutusi. Kuid seejuures pole ühtegi
elundit ega elundsüsteemi, millele alkohol negatiivset
mõju ei avaldaks.*

*Väljakujunenud alkoholismi korral võib pealiskaudse
pilguga vaatlejale näida, et haige on õitsva välimusega,
lähemal silmitsemisel aga selgub, et ta nägu on kergelt
pundunud ja tursunud. See on eriti märgatav pärast alko-
holiga liialdamist. On vana tõde, et staažikal alkohoolikul
nõonaha kapillaarid laienevad, muutes näo, eriti põsed ja
nina punakaks. (Muide, see pole ainult alkoholismi tun-
nus.) Hiljem omandab nägu sinakaspurpursed, nina lilla-
kashalli värvitooni. Silmade side- ja kõvakesta veresoo-
ned on liigitatunud.*

*Haiguse algupoolel alkohoolikud mõnikord tüsenevad,
tõve süvenedes aga kõhnuvad. Lõpuks võib areneda kur-
tumus, mis sarnaneb morfiini või oopiumi tarvitavatel
narkomaanidel esineva kurnatuse ja kõhnusega.*

Sageli põevad alkohoolikud seedekulgl haigusi. Alkohol ärritab tugevasti mao limaskesta. Äge alkoholimürgitus põhjustab tihti maokatarri, mis peatselt möödub Sage alkoholi tarvitamine aga kutsus esile kroonilisi mao funktsiooni häireid. Viimaste kujunemist soodustab alkohoolikute isutus — joomise ajal nad peaaegu ei söö. Need hakkavad vaevama kõrvetised, röhitised, mõnikord iiveldus, kõhuvalu.

NSV Liidu tuntumaid alkoholismispetsialiste I. Streltšuk (1934) uuris alkohoolikute maomahla ja leidis, et 95% uurituist põdes maokatarri, kusjuures sagedamini esines maomahla ülihappesusega iseloomustuv katarri vorm. Registreeriti ka teisi seedehäireid: 33% haigetest kannatasid kõhukinnisuse, 11% kõhulahtisuse all, 5%-l aga esinesid kõhukinnisus ja -lahtisus vaheldumisi.

Viimasel aastakümnel ilmunud uurimustes on mao- ja kaksteistsõrmiksoole haiguste all kannatavate alkohoolikute protsent tihti näidatud väiksemana (ilmselt diagnoosimismeetodite täpsustumise tõttu), kuid sellele vaatamata leitakse maokatarri ja haavandtõbe alkohoolikutel ligikaudu neli korda sagedamini kui mittealkohoolikutel. Kui seedeelundite haigused ei ole veel raskekujulised, siis nad taandarenevad pikkamisi pärast alkoholi tarvitamise lõpetamist.

Veel hiljuti arvati, et alkoholi kahjulik mõju maksale on tingitud peamiselt puudulikkusest toitumisest. Uuemad uurimised näitavad, et see nii ei ole. Kas alkohoolik sööb korralikult või mitte, igal juhul kahjustab etanool maksa. Puudulik toitumine ainult soodustab maksa haigestumist. Maks haigestub peamiselt seetõttu, et eeskätt seal toimub alkoholi kahjutustamine (oksüdeerimine). Pärast Teise maailmasõda tehtud ulatuslike uurimiste põhjal võib väita, et maks on haige 90%-l alkohoolikutest, 3–4%-l võib leida väga raskekujulisi maksamuutusi.

Arusaadavalt oleneb maksakahjustuse aste tarvitatava alkoholi kogusest ja joomise vältusest. Kõigepealt häirub süsivesikute ja rasva ainevahetus maksarakkudes. Sellega kaasnevad nekrobiootilised ja põletikulised muutused. Järk-järgult areneb krooniline maksapõletik, mille tunnuseks on isutus, iiveldus, valulikkus paremal pool roidekaare all, mõnikord oksendamine. Kui haige täielikult loobub alkoholist ja ravib ennast, siis etanooli mõjul tekkinud maksamuutused taandarenevad ning inimene terveks jääb. Vastupidisel juhul maksarakkude rasvääristus

tugevneb ja nad hukkuvad üksteise järel. Maksakude asendub sidekoega, mis ei saa täita maksakoe ülesandeid. Lõpuks kujuneb välja maksa sidekoestumine ehk maksa-tsirroos. Sel juhul on inimesele antud elada 2–3 aastat. Ta hukkub maksapuudulikkuse tagajärjel.

Alkohol mõjutab ebasoodsalt neerude talitlust. V. Konjatšenko kirjutab raamatus «Alkoholism ja sisehaigused» (1956), et mitte üksnes selgeilmeline alkoholism, vaid isegi harv ja vähene alkoholi tarvitamine raskendab tunduvalt kuseteede haiguste — kroonilise neeru- ja neeruvaagna-põletiku, põiepõletiku, neerukivitõve jt. — kulgu, kutsudes esile ägenemist. Kroonilistel alkoholi kuritarvitajatel leitakse lahingul sageli haiguslike muutustega neerud, mis viitab nende ülekoormatusele.

Eakamatel meestel, kelle eesnääre on suurenenud, võivad just pärast pummeldamist tekkida ootamatud urineerimishäired või koguni äge uriinipeetus, mis vajab kiiret arstiabi.

Juba möödunud sajandi lõpul kujunes seisukoht, et alkoholi kuritarvitamine kahjustab südant ja veresooni. Nüüdisaegsed andmed kõnelevad sellest, et mitmesuguseid südamehaigusi esineb 8–9%-l alkohoolikutest. Südamelihas vääristub sagedamini rasvumise all kannatavatel joomaritel.

Pikka aega on vaieldud selle üle, kas alkoholi kuritarvitamine soodustab vererõhu kõrgenemist või vastupidi — alanemist. Oluline tähtsus näib olevat «alkoholismistaažil» — esialgne madal vererõhk võib hiljem hakata kõrgenema. Tuntud nõukogude terapeudi G. Langi andmetel esineb hüpertooniatõbe 19%-l alkohoolikutest. NSV Liidu Meditsiiniakadeemia Teraapia Instituudi materjalide põhjal on alkohoolikute vererõhk 3–4 korda sagedamini kõrgenenud kui kogu elanikkonnal, kaasa arvatud parajuslased. I. Streltšuki (1966) uurimistulemuste põhjal võib järeldada, et veresoonehaiguste sagedus suureneb koos ea kasvuga: eakamatel alkohoolikutel on neid tunduvalt sagedamini (50–55-aastastest 25%-l, 56–59-aastastest 39%-l). Alkoholismi algstaadiumis aga võib vererõhk olla isegi normaalsest madalam.

Silmapaistva nõukogude patoloogi I. Davõdovski andmetel esineb alkohoolikutel hingamiseldite haigusi 3–4 korda sagedamini kui karsklastel. See on nähtavasti tingitud väljahingatava õhuga eralduva etanooli kahjulikkusest mõjust kopsukoole. Alkoholi ärritav toime hinga-

misteedesse loob soodsa pinna hingamisteede katarride (bronhiidi, trahheiidi, neelupõletiku) kujunemiseks.

1948. aastal publitseeris A. Maisjuk 368 alkohooliku lahkamise tulemused, võrreldes neid mittealkohoolikute lahkamise andmetega. Ilmneb, et kopsuhaiguste tagajärjel suri 58,5% alkohoolikutest ja 38,4% mittealkohoolikutest. A. Maisjuk avaldab arvamust, et etanool kahjustab kopsude elastset sidekude. Selle tagajärjeks on kopsupuhitus ja -kõvastus (kopsuskleroos). Ka kliinilised andmed kõnelevad sellest, et üle 60% alkohoolikutest põeb kopsuemfüseemi, 67%-l esineb bronhilaieendeid jne. Hingamiselundite sagedat haigestumist soodustab rohke suitsetamine.

Alkoholi ja tuberkuloosi vahelisi seoseid on mitmeti hinnatud. Omal ajal oletati, et viina joomine pidurdab tuberkuloosi arengut. On tehtud koguni katseid ravida tuberkuloosihageid alkohoolsete jookidega. Tulemusi see muidugi ei andnud. Nüüd on üha kindlamaks kujunenud veendumus, et alkoholi tarvitamine soodustab tuberkuloosi arenemist.

Alkohol nõrgestab kogu organismi. Eriti kannatavad nakkusevastased kaitsemehhanismid. Loomulikult aitab see kaasa tuberkuloosi tekkimisele ja arengule. 1961. aasta andmetel esines USA Massachusettsi osariigis alkohoolikutel tuberkuloosi 16 korda sagedamini kui kogu elanikkonna hulgas. Prantsusmaa ftisiaatrid väidavad, et alkoholismiprobleemi lahendamiseks ei saa nad tuberkuloosi likvideerida. Näiteks 1957. aastal avaldatud andmete põhjal tuberkuloosisanatooriumidesse tulnud 654 haigest 45% põdes alkoholismi.

Alkoholism ja tuberkuloos on haigused, mis halvendavad ja raskendavad teineteise kulgu. Alkohooliku tuberkuloos allub raskesti ravile. Alkohoolikutest tuberkuloosihagid põevad sagedamini nn. lahtist tuberkuloosi ja on pisikute levitamise mõttes ohtlikumad kui mittealkohoolikud. Kuseteede ja kõhuõõne tuberkuloosi esineb alkohoolikutel 5 korda, raske kuluga miliaarset tuberkuloosi koguni 10 korda sagedamini kui tavalistel inimestel. Need kuivad arvud kõnelevad, et alkoholism suurendab haigestumist tuberkuloosi, raskendab selle kulgu ja soodustab kurva lõpu kiiremat lähenemist.

Alkohol võib kahjustada paljusid sisenõristusnäärmeid. Peamiselt häirub ajuripatsi, kilpnäärme ja neeru-

pealiste koore talitlus, kuid muutusi on leitud ka kõhunäärmes. Sugunäärmetest oli juttu eespool.

Tadžiki NSV Teaduste Akadeemia teadurid näitasid, et alkoholismi korral võivad ilmned ainevahetuse regulatsiooni defektid, mis omakorda võivad ebasoodsalt mõjutada mõne muu haiguse kulgu. Näiteks hemokromatoos — haigus, mis on seotud raua-ainevahetuse häirimisega, tekib sageli pärast aastaid väldanud alkoholmürgitust. Neil juhtudel esineb alkohol raua-ainevahetuse häire provotseerijana.

Osal alkohoolikutel sugenevad juba üpris varakult perifeerse närvisüsteemi kahjustused. Närvitüvede valu-likkust komplemisel täheldatakse enamikul haigetel. Alkohoolikutel tekkivaid närvipõletikke iseloomustab eelkõige tundlikkuse häirumine. Väga kergesti sugenevad nimme-ristluu piirkonna ja kaela närvijuurte põletikud (radikuliidid).

Kesk- ja vanemas eas, aga mõnikord ka noortel alkohoolikutel võib tekkida alkoholipolüneuriit, mille arengut soodustavad külmetused ja nakkushaigused. Alguses esineb haigel ebameeldiv tuimus, sipelgate jooksmise tunne ja valu eelkõige kätes ning jalgades. Närvitüved on komplemisel valulikud, iseäranis jalgades. Liigutused muutuvad järjekindlalt vaevalisemateks, ilmuvad käe- ja jalalihaste halvatused. Kõõlusrefleksid kaovad, lihased muutuvad lõdvaks ja hakkavad kõhetuma. Tunduvalt nõrgenevad valu- ja temperatuuritundlikkus. Jalgu tabab haigus harilikult raskemini kui käsi. Kraniaalnärvid haigestuvad harva. Täielikul loobumisel alkoholist ja otstarbekal ravimisel alkoholipolüneuriit enamasti paraneb. Kui uit- ja diafragmanärvi kahjustumise tagajärjel häiruvad hingamine ja südametegevus, siis võib haigus võtta halva pöörde ning haige elu päästmine valmistab väga suuri raskusi.

10. PEATÜKK

Irene ja Peeter olid juba aastaid koos elanud. Mees polnud enam ammu mõelnud oma eelmise abielu lahutamisele ega praeguse registreerimisele. Tema jaoks polnud sellel mingit tähtsust, neid probleeme tal lihtsalt enam ei olnud. Väga hästi sai ka niisama elada. Eks Irene oli abiellumisest mõnikord juttu teinud, kuid mees jäi passiivseks. Peetrile tundus niisugune ettevõtmine tülikas ja kulukas. Võis arvata, et lahutamine lihtsalt ei toimu. Ja kui see teoks saabki, siis tuleb kindlasti just temal, Peetril, maksta lahutuse registreerimisel korralik summa. Maiel oli ju kaks last...

Lastele Peeter mõnikord mõtles. Enamasti siis, kui ta oli veidi joonud. Purjuspäi ei tulnud lapsed talle üldse meelde. Kainena aga kirus Peeter alimente, mis tema enda arvates niigi tagasihoidlikust palgast maha arvati.

Aga üldiselt Peeter oma lastest puudust ei tundnud. Tal polnud aimugi, kas nad on terved või haiged, kuidas Maie suudab neid toita ja katta. Vaatamas käis ta neid üpris harva, kord või paar aastat. Ja needki käigud kujunesid peamiselt pummeldamisteks. Kordagi ei jõudnud ta kainena laste juurde. Harilikult tegi ta kõvad tropid juba enne väljasõitu. Kui Irene andis raha kingituste jaoks, siis läks see nii mõnigi kord kõrist alla. Viimasel ajal oli Irene ise ostanud Peetri lastele mõne pisi-asja, sest tema arvates oli imelik lasta meest päris tühjade kätega külla sõita.

Ei, lapsi Peeter ilmselt ei vajanud. Ega tema pealiskaudsesse tutvusringkonda kuulujatelgi vist lapsi olnud. Võib-olla, et kellelgi oligi, aga napsilauas neist juttu ei tehtud. Kunagi ammu, siis kui nad veel Irenega kahekesi olid kodus vahel klaasi veini joonud, oli naine maininud, et päris tore oleks olla kolmekesi... Peeter oli arvanud, et sellega peab vist natuke ootama. Nii see jäigi. Alateadvuses Peeter koguni kartis lapsega seoses olevaid kohustusi, muresid ja kulusid. Kellele neid vaja on! Aga praegu polnud tal enam mingeid tulevikuplaane. Kainena elas ta

päevast-päeva üksluist elu ja istus mornitsedes kodus. Kui oli raha, siis ta käis kodus ennast ainult välja magamas.

Ühel öhtul tegid Irene ja Peeter köögis süüa. Mees oli kaine ja nad olid teineteise suhtes leplikult häälestatud. Peetrile tundus, et naisel on midagi südamel.

«Peeter,... meil on vist jälle... mure majas... Mul on juba viis päeva aeg üle läinud.» Irene vaatas Peetri poole iseäraliku pilguga. Peeter mõistis.

«Tõsi? Oled sa absoluutselt kindel?»

«Kindel. Kalender ei valeta,» vastas Irene.

«Nojah...» Peeter pidi seda uudist seedima.

«Mul on aimus, et see võis väga hästi juhtuda tol korral, kui sa olid jälle joobnud ja tulid mulle kallale. Sa olid väga tige... Võib-olla sa... vihaga.»

Peetril oli see juhtum mees. Ta teadis sellest küll rohkem Irene sõnade kui oma mälu järgi. Võib-olla oli naisel õigus. Aga Peeter teadis ka seda, et joobnult temast tihti polnudki õiget meest. Kuidas oli tookord? Ei mäleta!

Irene ei tahtnud Peetrile meenutada, et mees oli talle kallale tulnud põhjendamata armukadedusest.

Irene oli oma mõtlemised juba mõelnud. Ta ei tahtnud kolmandat korda rasedust katkestada. Peale selle pesitsemis temas salajane lootus, et naise rasedus ja lapse sünnid ehk mõjutavad Peetrit vähem jooma. Viimastel päevadel oli ta sellest mõttest kinni haaranud nagu uppuja õlekõrest.

«Me pole küll abielus... aga otsustame siis nii, et... las ta sünnib... Aga ainult sel juhul olen ma nõus seda vaeva läbi tegema ja valu kannatama, kui sa mulle lubad, et sa enam ei joo!»

«Muidugi ei joo! Sellele viinakaanimisele tuleb lõpp teha!»

Irene suudles teda põsele ja probleem oli selleks korraks lahendatud. Naine oli natuke isegi õnnelik. Tema elu oli omandanud otstarbe ja kindla sihi.

Ta ei lausunud sõnagi, kui mees vaikides pani kingad jalga ja uksest väljudes mainis: «Ma lähen sigarette tooma.»

Sigarette oli kodus mitu pakki...

Peeter tuli tagasi hilja, kuid väga purjus ta ei olnud.

«Ju ei juhtunud õigeid kambamehi,» mõtles Irene. «Olgu pealegi, ma ei ütle talle midagi. Täna nagu isemoodi päev... Tulevikus ta enam niimoodi juua ei saa.»

Rasedus Irene enesetunnet suurt ei häirinud. Kõik näis kulgevat normaalselt. Ta loobus suitsetamisest ega maitsnud veini, kui tööl sünnipäevi tähistati. Töökaaslastele ta beebiootusest ei kõnelnud, kuid naised märkasid isegi, et temas on midagi muutunud. Ta hakkas koguni sõbrustama ökonomistiga, kellel oli kolme kuu vanune imik.

Vanemraamatupidaja sünnipäevapeol tutvus Irene tolle lastepsühhiaatrist õetütrega, kes muuhulgas rääkis mõne sõna ka oma eriala muredest. Märkamatult läks jutt alkoholile. Psühhiaater kurtis, et vanemate joomine teeb laste tervisele korvamatut kahju. Suur osa vaimse arengu häiretega lastest pärinevat just alkohoolikute perekondadest. Hea jutustajana kirjeldas ta ilmekalt mõnda oma patsienti ja selle kodus valitsevat olukorda. Naised raputasid päid ja väristasid õlgu: «Jube! Õudne! Küll on ikka mehed! Kas niisugused tohivad isad olla!»

Irene tundis ennast veidi puudutatuna, kuigi vestluskaaslased kindlasti tema olukorrale ei vihjanud. Ta polnud oma koduseid muresid kunagi võõrastele kurtnud. Talle endale aga oli olukord rohkem kui selge... Muidugi, naiste lobisemist ei saa alati puhta kullana võtta. Aga miks oleks too psühhiaater pidanud luiskama? Võib-olla ehk liialdas natuke?

Külaskäigul kuuldu ununes igapäevastes askeldustes. Mõni aeg hiljem, kui ta oli lugenud tulevastele emadele kirjutatud populaarseid arstiteaduslikke brošüüre, hakkas teda vaevama juba tõsine mure.

Peeter oli päris kindlasti joobnud, kui see juhtus. Kainena ta oleks olnud hoolikam. Aga kas see lapsele siiski paha ei teinud? Äkki laps sünnib vigasena või nõrgamõistuslikuna. Oh jumal, mis siis küll saab... Mis saab vaesest lapsest ja temast endast? Kui laps pole terve, siis Peeter ajab surmkindlalt kõik nende olematute meeste süüks, kellega kurameerimises ta naist kahtlustab... Ennast ta juba kindlasti süüdlaseks ei tunnistaks.

Ühel õhtul ta küsis Peetrilt: «Kas sinu isa ka armastas napsitada?»

«Kes seda täpselt teab,» vastas Peeter. «Räägiti, et nooruses oli ta olnud päris äge viinavend. Vanemas eas jõi vähem.»

«Mõtlesin praegu sellele, et joodikute lastest kasvavad väga tihti samuti joodikud. Meie majas ja naabermajaski on niisuguseid perekondi. Äkki on joomatõbi päritav...

Mis sa siis ütled, kui sinu lapsest tuleb samasugune joodik, nagu sa ise oled?»

«Ära aja rumalat juttu! Mis joodik mina olen! Mõnikord võtan koos tuttavatega või siis tervise pärast. Ja siis ka, kui sina oma lollustega mul närvi mustaks ajad. Mida sinu pärandada on?»

Irene ei vastanud. Peeter oli enne isaks saamist juba aastaid joonud... Mure jäi alles.

Irene ette kerkinud küsimus — milline on alkoholi kui mürkaine kaudne mõju järglastele — võib nii mõnelegi isale või emale tõsist peavalu valmistada. Probleem on raskete kyllast, paari sõnaga ei ole võimalik sellele vastata.

Kartus, et alkoholi tarvitamine võib halba mõju avaldada mitte üksnes joojale endale, vaid ka tema järglastele, pärineb kaugest minevikust. See mure kajastub isegi mütoloogias. Roomlaste taevajumalanna, abielu ja sünnituse kaitsja Juno magas kord oma purjus mehe Jupiteriga ning tõi just seetõttu ilmale lombaka tulejumala Vulcanuse. Spartas (9.—8. saj. e. m. a.) oli range karistuse ähvardusel keelatud pulmapäeval tarvitada kangeid jooke. Arstiteaduse isa Hippokrates (460—377 e. m. a.) väitis, et langetõve, idiotismi ja teiste neuropsüühiliste haiguste põhjus on vanemate joomine eostamise päeval. Aristoteles kirjutas, et joomisele andunud naised toovad ilmale lapsi, kes selles suhtes sarnanevad oma emaga. Aga Plutarhose (40—120) lause: «Ebrii ebrois gignut» («Joodikud sünnitavad joodikuid») muutus peaaegu vanasõnaks.

On üldiselt teada, et tulevase lapse tervis oleneb suurel määral nii ema ja isa sugurakkude seisundist kui ka arengutingimustest looteas. Paljud keemilised ühendid võivad kahjustada sugunäärmeid, häirida sugurakkude moodustumist, mõjutada loote arengut, kutsuda esile väärrarenguid ja surnult sündimist. Kuidas on lugu alkoholiga? Kas ka see aitab inimkonnal ebardeid produtseerida?

Kaua püsinud arvamus, et mittealkohoolikust isa äge alkoholijoove eostamise ajal võib põhjustada surnud või nõrgamõistusliku lapse sündi, on praegusel ajal kahtluse alla pandud. Kahjuks on seni uurimata, kuidas mõjub tulevasele lapsele mittealkohoolikust ema joove eostamise ajal. Need küsimused vajavad veel selgitamist.

Alkoholi pikaajalise kuritarvitamise ja kroonilise alkoholismi mõju sugurakkudele on jälgitud peamiselt meestel, sest neil esineb alkoholismi sagedamini. Viimase saja aasta vältel on tehtud sadu uurimisi, mis näitavad, et alkohoolikutel võivad sugunäärmed ja seetõttu ka sugurakkude formeerumine tunduvalt kahjustuda. Neil esineb palju (80—96%) haiguslikult muutunud või küpsemata seemnerakke, mille tagajärjeks on sigimatus. Näiteks Moskva teadlane J. Žukov (1970) leidis 460 meesalkohooliku hulgas 57 sigimatut (12,4%), kusjuures enamikul neist oli häiritud ka suguakti sooritamise võime. Alkohol põhjustab valmivates sugurakkudes ainevahetushäireid ja pidurdab nende arengut. Inimestel tehtud tähelepanekuid kinnitavad loomkatsetega saadud andmed.

Ema alkoholismi mõju sugunäärmetele ja munarakkudele on vähem uuritud, kuid viiteid nende kahjustumisele leidub.

Alkoholi negatiivsest mõjust järglastele kõnelevad paljude uurimistööde tulemused. Juba möödunud sajandi lõpul ja käesoleva sajandi alguses kirjutati, et suur lastesuremus, vaimsete ja kehaliste puuetega laste sündimine on seoses vanemate joomisega.

1914. aastal ilmunud raamatus «Alkoholism ja võitlus sellega» teatab V. Kanel, et joodikute perekondades suri esimestel elukuudel 43,9% ja normaalsetes perekondades 8,2% imikutest, puudulikult arenenud ja haiged olid 38,6% alkohoolikute ja 9,8% mittealkohoolikute lastest. Vaimselt ja füüsiliselt terveid lapsi oli alkohoolikute perekondades 17,5% ja mittejoodikute perekondades 82,0%. Need arvud on niivõrd ilmekad, et ei vaja kommentaare.

Vaatleme hilisemaid uurimusi. Saksa uurija M. Boss kirjutas 1929. aastal, et alkohoolikute perekondades surnib surnult ja enneaegsetena kaks korda rohkem ning sureb varaealistena kolm korda rohkem lapsi kui tervetes perekondades. V. Baccet (1957) tegi kindlaks, et enneaegsete, normaalsest kergemate ja lühemate laste protsent on eriti suur alkohoolikutest emadel. Prantsuse teadlane L. Christiaens (1960) näitas, et 50% arenguhäiretega lastest on alkohoolikute lapsed jne.

Nõukogude õpetlase J. Ekelova-Bogalai (1970) tähelepanekud näitavad, et 20—25%-l nõrgamõistlikest ja 7—10%-l langetõbistest lastest on vanemad alkohoolikud. Sama autori arvates on vanemate alkoholismil eriti suur

osa neuropaatia, neurooside ja psühhopaatia tekkimises. Mainitud tervisehäiretega laste arv moodustab 30—45% psühhoneuroloogiadispanserites arvel olevatest lastest. V. Šostakovitš (1970) uuris perekondliku alkoholismi mõju laste psüühika kujunemisele ja näitas, et 6.—9. eluaastal avaldub see asteenilist laadi seisundites, 10.—14. eluaastal aga isiksuse vääristumises (agressiivsus, õelus, kodust ärajooksmine).

On püütud võrrelda ühe ja sama perekonna lapsi, keda on eostatud enne alkoholi kuritarvitamist ja seejärel alkoholismi eri staadiumides. Neid töid on vähe ja andmed on puudulikud. Kuid olemasolevad faktid viitavad alkoholismi foonil sündinud laste suuremale suremusele ja haigestumusele.

Huvitavad on V. Dulnevi (1971) andmed. Rikkaliku kliinilise uurimismaterjali analüüsimisel jõudis autor meeste suhtes järeldusele, et alkoholi kuritarvitamine 4—5 aasta jooksul toob kaasa järglaste vaimse puudulikkuse, kusjuures nende laste füüsiline areng võib kulgeda rahuldavalt. Lastes vaimse mahajäämuse aste kasvab proportsionaalselt isa alkoholismi kestuse kasvuga.

Kliinilised vaatlused ja loomkatsed näitavad veenvalt, et alkoholi tarvitamine raseduse ajal võib põhjustada surnult sündimist, laste varajast surma, nende füüsilise arengu häireid ja langetõbe. Peale selle võib alkoholi kuritarvitamine raseduse ajal kaasa tuua rasedustoksi-koosi, aborti või enneaegse sünnituse. Lastes psühhofüsioloogiline areng aeglustub ka siis, kui neil ei ole närvisüsteemi defekte.

Samasuguseid fakte toob esile A. Rougeute (1957), kes Prantsusmaal uuris 100 last perekondadest, kus vanemad pikka aega kuritarvitasid alkoholi. Isa kroonilise alkoholismi korral esines enneaegset sünnitust 17%-l, ema alkoholismi korral 31%-l juhtudest. Lastes kasvu pidurdumisel olid protsendid vastavalt 45 ja 86, hüpotroofia esinemisel 37 ja 66. Niisiis — ema alkoholism mõjutab järglasi kaks korda tugevamini kui isa alkoholism.

Naiste alkoholismi üks sage tunnus on veel rinnapiima vähesus: 35,7—42,2% neist ei suuda last rinnaga toita.

Seega on küllaldaselt alust lugeda alkoholi kuritarvitamist pika aja jooksul teguriks, mis avaldab lootele mürgitavat ja võib-olla ka teratogeenset toimet. Ei ole veel teada, kas toimib otseselt alkohol või alkohooliku organismis ainevahetuse käigus tekkivad ained. Raske on vas-

tata ka küsimusele alkoholi mutageense toime kohta. Tugevat mutageenset toimet alkoholil arvatavasti ei ole, sest joovastavaid jooke tarvitatakse igivanast ajast ja sel juhul oleksid nad kaasa toonud liigi *Homo sapiens* väljasuremise. Nõrga mutageense toime suhtes pole veel selgust. Et alkoholi tarvitatakse laialdaselt, siis selle toime järglastele vajab veel uurimist.

Alkoholism on väga keeruline haigus. 1971. aastal USA-s toimunud rahvusvahelise konverentsi, mis arutas selle tõve tekke ja arengu küsimusi, teemaks oli «Sünnipärasus ja kasvatus alkoholismi puhul». Teema valik polnud juhuslik. Paljud uurijad kriipsutavad õigustatult alla alkoholismi kui haiguse omapära, mis teeb äärmiselt raskeks kaasasündinud (pärilike) iseärasuste ja kasvatuse (sotsiaalse keskkonna) mõju piiritlemise selle tõve juhtudel.

Geneetiliste tegurite osatähtsust alkoholismi tekkes ja arengus on uuritud mitmel meetodil. Neist kõige vanem on kliinilis-genealoogiline meetod, mis võimaldab kindlaks teha haiguse esinemist perekonniti. Selle uurimismeetodi varal on selgitatud paljude, nii normaalsete kui ka haiguslike tunnuste pärilikkust inimesel. Ka tänapäeval on kliinilis-genealoogiline meetod inimese geneetikas olulisel kohal.

Möödunud sajandist pärinevates vähestes töödes ja ka mitmetes praeguse sajandi algupoolel ilmunud uurimustes on bioloogilise teguri, s. o. pärilikkuse osatähtsust alkoholismi arengus ilmselt ülehinnatud. Alkohoolikute perekondades leiti kroonilist alkoholismi ligikaudu 50–90%-l juhtudest. Sellest järeldati, et vanemad pärandavad selle raske haiguse lastele. Samal ajal leidis aga uurijaid, kes kahtlesid alkoholismi pärilikkuses. Nad väitsid, et alkohoolikute lapsed muutuvad alkohoolikuteks vanemate elulaadi pikaajalise psühholoogilise mõju tagajärjel. Perekonniti esinevat alkoholismi põhjustavad perekonnaliikmete elutingimused, ühtede ja samade ebasoodsate keskkonnatingimuste mõju.

Oli olemas vahepealne seisukoht. Näiteks F. Rõbakov avaldas 1910. aastal andmed 1974 alkohooliku kohta. Neist 83,5%-l oli sugulaste hulgas alkoholi kuritarvitajaid, 22,1%-l aga omakseid, kellel esines muid neuropsüühilisi häireid. F. Rõbakov oletas, et pärilikul teel antakse edasi eelsoodumusi joomiseks. Edasine oleneb juba keskkonnast, kus laps kasvab ja areneb.

Alkoholismi esinemist perekonniti on uuritud kõige viimase ajani. Tihti on need tööd olnud vägagi ulatuslikud. Näiteks Moskva teadlane A. Katšajev publitseeris 1970. aastal andmed 8961 alkohooliku (7953 mehe ja 1008 naise) vanemate kohta. Isa, ema või mõlemad vanemad olid alkohoolikud 38,4%-l mees- ja 35,5%-l naishaigetest. Eraldi uuriti 4407 alkohoolikut, kellel oli esinenud alkoholpsühhoose. Selgus, et meestest 42,7%-l ja naistest koguni 98,6%-l oli vanemate hulgas alkohoolikuid. Uurimuse autor kirjutab, et jääb mulje, nagu oleks pärilikkusel teatav osa alkoholpsühhooside tekkimises naishaigetel.

Olukorrast selgema pildi saamiseks toome veel mõned andmed värskematest uurimistöödest. I. Streltšuk (1966) selgitas, et 1874 alkohoolikust 71,3%-l kannatas joomatõve all isa ja 10%-l ema. I. Lukomski (1969) nentis, et tema andmetel on 25%-l juhtudest üks vanematest, 12%-l juhtudest mõlemad vanemad alkohoolikud. G. Entin (1972) leidis, et 633 alkohoolikust 240-l (37,9%) oli üks vanematest alkohoolik. S. Paštšenkov uuris 1967.–1971. a. 3300 alkohooliku perekonda ja tegi kindlaks, et neist 30,1%-l oli isa või ema alkohoolik jne. Samasugused on ka välismaalt pärinevad andmed. Näiteks E. Jellinek (1945) uuris 4372 alkohooliku perekonda ja tõestas, et 52%-l juhtudest oli üks vanematest alkohoolik. Ligikaudu samasuguse protsendi toovad ka USA teadlane G. Winokur ja tema kaastöötajad ning teised uurijad.

Vaatamata eespool toodud arvudele eitavad paljud, eriti nõukogude teadlased alkoholismi otsest pärilikkust ja omistavad selle haiguse arengus olulise tähtsuse sotsiaalse mikrokeskkonna negatiivsele mõjule. Kahjuks kliinilis-genealoogilised uurimised ei võimalda eristada bioloogiliste (geneetiliste) ja sotsiaalsete tegurite (keskkonna) mõju alkoholismi tekkes ning arengus.

Selgemini võimaldab pärilike tegurite osatähtsust esile tuua kaksikute uurimine. Mingi haiguse päriliku eelsoodumuse kindlakstegemiseks võrreldakse ühemunaraku- ja kahemunarakukaksikute haigestumist, kusjuures üks indiviid igast paarist peab olema arvel haigena. On loogiline, et haigus, mis on pärilik, esineb sagedamini mõlemal ühemunarakukaksikul, sest need saavad vanematelt võrdse ning identse päriliku programmi. Niisuguste uurimiste puhul on eeldatud, et elukeskkond on kaksikutel ühesugune.

Kaksikute alkoholismi on ulatuslikult uuritud Rootsis ja Soomes. H. Kaij (1960) registreeris Rootsis 174 meessoost kaksikut, kellest vähemalt üks oli arvel mõnes joomisega võitlemise organisatsioonis. Alkoholi kuritarvitajate ühemunarakulistest kaksikvendadest oli joodikuid 54%, kahemunarakulistest kaksikvendadest 28%. Huvi-tava tõsiasi ilmnas, et sotsiaalne ja intellektuaalne degradatsioon oli ühemunarakukaksikute paaridel märksa suurema korrelatsioonistmega kui joomine. Autor avaldab arvamust, et degradatsioon võib-olla polegi alati alkoholismi tagajärg, vaid hoopis pärilik lisand haigusele.

I. Partanen ja tema kaastöölised (1966) uurisid Soomes 902 meessoost 28—37 aasta vanust kaksikut. Uurimus hõlmas valdava osa ajavahemikul 1920—1929 Soomes sündinud kaksikutest. Teadlased ei avastanud erinevusi alkoholismi esinemise sageduses ühe- ja kahemunarakukaksikutel. Kindlat vastust ei andnud ka Rootsis E. Johanson ja T. Nilsoni (1968) korraldatud ankeetküsitlus, mis hõlmas 1500 kaksikute paari, ega J. Loehlini (1971) USA-s tehtud töö, kus kirja teel küsitleti 850 meessoost kaksikut.

Seega kaksikute uurimine ei ole seni veenvalt tõestanud alkoholismi pärilikkust. Et ühemunarakukaksikutest mõlemad on sagedamini alkohoolikud kui kahemunarakukaksikud, võib seletada muuhulgas ka asjaoluga, et kehaliselt ja vaimselt äärmiselt sarnastesse indiviididesse hakavad kõrvalseisjad ka ühesuguselt suhtuma.

Pärilikkuse ja kasvatus (keskkonna) mõju eristamiseks on ilmselt kõige tõhusam võte uurida indiviide, kes on kasvanud lahus oma bioloogilistest sugulastest (vanavannemate, vanemate, õdedest, vendadest jt.). Sellisel viisil on saadud väärtuslikke andmeid vaimuhaiguste pärilikkuse kohta. Kasulaste arengu uurimine aga on seotud küllaltki suurte raskustega. USA õpetlane M. Goodwin kirjutas 1971. aastal, et USA-s ja teistes maades on väga tülikas ligi pääseda lapsendamise tegelevate asutuste registritele ja kartoteekidele. Pealegi on nendel asutustel enamasti vähe andmeid adopteeritud laste tegelike vanemate joomise kohta. USA-s raskendab taolist uurimistööd veel asjaolu, et elanikkond üldiselt ei ole väga paikse eluviisiga ning riiklik registreerimine puudub, mistõttu adopteeritud lapsed ja nende bioloogilisi vanemaid pole sugugi hõlbus leida.

Seetõttu pole imeks panna, et seni on tehtud ainult üks uurimistöö, milles võrreldakse alkohoolikutelt ja mitte-

alkohoolikutelt sündinud lapsi, keda imiku- või väikelapsest alates kasvasid täiesti võõrad inimesed. 1940. aastate algul A. Roe ja B. Burks kogusid andmeid 49 lapsendatud indiviidi kohta vanuses 22—40 aastat. Neist 22-l olid normaalsed vanemad, 27-l alkohoolikud. Võõrasvanematest ükski ei kuritarvitanud alkoholi. Ilmnas, et 70% alkohoolikute ja 64% normaalsete vanemate lastest tarvitasid alkoholi, kuid joodikuid polnud nende hulgas ühtegi. Autorite arvates nad ei leidnud fakte, mis viitaksid alkoholismi pärilikkusele. Kahjuks ei võimalda uuritute väike arv pidada seda väidet täiesti usaldusväärseks.

Praegu toimub analoogiline uurimistöö Washingtoni ülikoolis. Sellest võtavad osa ka Euroopa psühhiaatrid. Seoses skisofreenia uurimisega tehti kindlaks ligikaudu 15 000 kasulast, keda juba varakult hakkasid kasvatama inimesed, kes polnud nende sugulased. Nimekirjade lähemal uurimisel tuli välja, et rohkem kui 200 bioloogilisel lapsevanemal oli diagnoositud kroonilist alkoholismi. Nüüd on lapsed, keda kasvasid võõrad inimesed, juba täiskasvanud. Nende küsitlemine ja uurimine annab kahtlemata huvitavat lisa inimkonna teadmistele kasvatus ja pärilikkuse vahekorra alkoholismi tekkes.

Alkoholismi või selle eelsoodumuse võimaliku pärilikkuse selgitamiseks on viimasel ajal tehtud arvukalt biokeemilisi uurimisi, on selgitatud kromosoomide muutusi alkohoolikutel jms., kuid pärilikkust veenvalt tõestada või eitada pole õnnestunud. Üha sagedamini on uurimistöös hakatud kasutama alkoholismi mudelit katseloomadel. Viimastest saab üsna kergesti joodikuid kasvatada. Osa loomi kiindub ise (vabatahtlikult) alkoholi ja hakkab veele piiritust eelistama. Viimase 15 aasta jooksul on paljudes maailma laboratooriumides tõestatud, et katseloomade eristamine kiindumus alkoholi on geneetiliselt determineeritud. Kõnealuse kiindumuse tekke ja arengu molekulaarseid aluseid aga pole seni õnnestunud kindlaks teha. Arusaadavalt ei saa loomkatsete andmeid otsekohe inimesele üle kanda, sest loomade alkoholismil puuduvad sotsiaalsed aspektid.

Seega on alkoholismi pärilikkust selgitavate uurimistööde tulemused seni võrdlemisi vastuolulised. Veel ei ole võimalik anda lõplikku vastust küsimusele, kas alkoholism on päritav või mitte. Pärilikkuse osa alkoholismi tekkes ja arengus vajab veel edasist uurimist. Küllap toob selguse tulevik.

11. PEATÜKK

Varakevadine taevas oli pilvitu. Peeter astus poetrepilt alla ja vaatas ajalehekioski poole. Ere päike sundis silmi kissitama. Need läksid valgusest vesiseks. Järjekorda polnud. Sõnatult võttis ta lehed, toppis taskusse ja läks kiirel sammul poe taha.

Kastivirnade vahel oli juba paar meest. Pudel käis käest kätte. Peeter ei tahtnud neid segada ega soovinud, et teda segataks. Tal oli oma pudel. Suus oli vastik kibe maitse, keel paks ja kuiv, silmad kipitasid, selg valutab, isegi käia oli paha. Ta heitis luurava pilgu ringi. Vastasmaja akendel polnud kedagi. («Tühja neist kah, kastid varjavad.»)

«Peaks see ometi pidama jääma,» mõtles Peeter, hingates sügavalt välja, ja rüüpas mõõduka lonksu. Vein oli punakaslilla, vänge lõhnaga ja soe. Peetri kõhus lõnksatas ja kiskus krampi. Sülge valgus suhu ja ta pidi mitu korda neelama. Hetk hiljem ohkas ta kergendatult. Pidama jäi! Tal oleks veinist kahju hakanud.

Paari minuti pärast rüüpas ta uue suutäie. Kui kolmveerand pudelit oli tühi, pani sigareti põlema, istus kastiservale ja hakkas lehte vaatama.

Kaubaauto peletas ta minema. Lonkinud paar ringi ümber kaupluse, läks ta uuesti sisse. Pudel viina taskus, ronis ta bussile, sõitis ühe peatuse ja hakkas mere suunas astuma. Ta elas lähedal, kuid siinsed tänavad olid talle võõrad. Ka inimesed olid võõrad. Ta ei teadnud ühtegi tuttavat, kes oleks rannas elanud. Hea, muretu kant. Rahvast liikus vähe. Inimesed magasid veel laupäevahommikust und. Laternapostide varjus kummutas Peeter aegajalt pudelit.

Ta läks sihitult. Tal ei olnud ka mingit plaani päeva suhtes. Irene magas alles, kui ta kodust jalga laskis. Poe juures tuli oodata, enne kui viinamüüki alustati. Küll oli räbal olla! Nüüd läks juba paremaks. Sigaretisuits hakkas

maitsema. Oleks pidanud tüki vorsti võtma... Aga see mõte ununes kohe.

Aprillipäike oli kõrgemale tõusnud ja hakkas veidi soojustama. Rannapargis märkas Peeter ainult ühte hingelist. Mis häda selle nii vara pargipingile on ajanud? Ta tahtis ükskõikselt mööduda, kuid silmanurgast heidetud pilk tabas istujas midagi tuttavlikku.

«Mida sina, Juta, siin teed?» Peeter läks lähemale.

«Näed, tulin värsket õhku hingama. Tervis on kehv.» Juta hääl kõlas kähisevalt nagu inimesel, kes on häälepaelu üle pingutanud või liiga palju suitsetanud.

Peeter istus naise kõrvale. Hoolimata sellest, et joodud viin hakkas talle mõjuma, tajus ta naise olekus midagi võõrastavat. Ta mäletas Jutat ümarapöselise ja kitsapihalise valgeverelise neiuna, kes oli pärast tehnikumi lõpetamist hakanud «Baikalis» kokana tööle. Peeter kohtas teda seal hilisõhtuti korduvalt. Mõnikord istus Juta enne koju minekut puhvetipidaja ja ettekandjate juurde, puhkas jalgu ning kui pakuti, rüüpas kosutuseks ka mõne klaasikese. Mõni aeg hiljem ta kuulis, ilma suuremat huvi selle vastu tundmata, et Juta olevat mehele läinud. Siis kadus Juta silmapiirilt ja ununes hoopiski. Sellest oli vist oma tubli pooltosinat aastat möödas.

Peetri kõrval pingil oli küll Juta, aga mitte enam see naine, kes talle omal ajal oli natuke meeldinud, nagu pea-aegu kõik noored ja kenad naissoo esindajad. Vein ja viin olid Peetri enesetunnet parandanud, kuid ta oli morn. Ükskõikselt silmitses ta naist.

Sellel olid jalas rohmakad porised kingad. Ühel puuvillasel sukal jooksid silmad. Naine oli paksuks läinud. Ta tüsedus oli vormitu ja lõtv. Must võidunud talvemantel, mille servaga ta püüdis oma turskeid põlvi katta, oli keha ümber pingul. Mantlil polnud kraed, kunagi oli seda nähtavasti asendanud karusnahk. Roheka pleekinud rätiku alt ripnesid rasvased salkus juuksed. Naise nägu oli silmatorkavalt kahvatu, tursunud laud hallid. Huuled olid lohakalt lillaks vööbatud.

Peeter pakkus sigaretti. Juta seltskond teda ei tõmmanud. Aga tal polnud kuhugi minna ja ta ei viitsinudki kuhugi minna. Naine võttis suitsu. Ta värisevad käed olid korpas ja rāpased, küüned murdunud ja küünealused mustad. Pärast esimest suitsumahvi hakkas naine kõhima.

Peetri juba ähmastunud ajus välgatas mõte. Kuidas ma seda kohe ei taibanud!

«Kas sa pead parandada tahad?»

Naine vaatas liikumatult oma jalgade ette ning ühmas: «Anna, kui sul on.»

Peeter koukis taskust pooliku pudeli. Nad jõid vaikides. Naist läbis värin.

«Hea, et sa, Peeter, tulid. Mul on tervis päris otsas. Saaks ometi jälle vere käima.»

Peeter pakkus talle uuesti pudelit, mis hakkas tühjaks saama.

«Oh, Peeter, minu elu on läbi. Mees joob ja laaberdab ringi. Ma pole kunagi nii õnnetu olnud kui praegu. Sina oled hea südamega, sina mõistad mind. Sa saad ju minust aru, Peeter?» Juta tegi väikese pausi. «Tervis ei lähe ka paremaks,» lisas ta siis ahastava häälega.

«Oota natuke, küll paraneb,» vastas Peeter ja viskas tühja pudeli selja taha põõsasse, kus see jäi päikese käes sätendama.

«Ära sedasi tee. Miks sa kapitali minema viskad?» Juta ajas ennast vaevaga püsti ja tõi pudeli ära. «Tead sa, Petjake, lähme nüüd minu juurde. Saame juttu ajada. Seal ei sega meid keegi. Pood on kõrvalmajas.»

«Ega meid siingi keegi sega,» mõtles Peeter, kuid ta mõistis märguannet ja tal oli mõni rubla raha. Ta ise oleks ka hea meelega veel joonud. Harilik norm jäi täna väheks. Ei tea, kus Juta mees on?

Esikus lõi Peetrile ninna hapukas keldrilõhn. Lamp ei põlenud. Midagi pröksus talla all. Need olid klaasikillud. Peeter komistas ja põrkas õlaga vastu käimla avatud ust. Toa põrandal vedelesid taldrikutükid, sigaretikonid, ajalehed, mingid kaltsud. Juta lükkas need jalaga laua alla, vaatas vilksti Peetrile otsa ja lausus: «Ära pane tähelegi, ma pole täna veel jõudnud koristada.»

Peeter kahtles, kas seda tuba üldse on kunagi koristatud.

Peeter viskas mantli kapile, mille kärbestest punkteeritud klaaside taga valitses tühjus, nihutas narmendaval ja kriuksuval diivanil vedeleva kitarri kõrvale ning istus.

Juta ilmus teeklaasiga. Mantel oli tal ikka veel seljas.

«Peale hammustada mul küll midagi ei ole. Mees on viimse kopikani kõik maha joonud. Kas sa suitsu ostsid?»

Juta polnud temaga koos poodi tulnud. Peeter arvas endamisi, et ta vist ei taha seal oma nägu näidata. Noh, ja mis sellest! Ta valas klaasi täis. Viin värvus roosaks. Kül-
lap sellest klaasist oli veini joodud.

«Peetrike, vala veel üks täis. See kulub kohe marjaks. Mul ei ole ühtegi hinge, kellega saaks rääkida nii nagu sinuga. Proosit!»

Juta võttis mantli seljast ja viskas selle toolile. Kolme jalaga tool kõikus veidi ja kukkus siis koos mantliga küljeli põrandale. Jutal oli seljas kortsunud kodukleit, nõõbid valesti kinni pandud. Ta otsis kammi, aga ei leidnud, lõi lootusetult käega ja istus Peetri vastu.

Viin mõjus, jutt elavnes. Peeter kuulis, et Juta oli töötanud paljudes köökides. Ta oli lapsele toidu näppamise eest isegi kohtu alla sattunud. Nüüd oli meheema, see igavene noid, poisi enda juurde viinud. Juba ammu, paar aastat tagasi.

«Ma tulin töölt ära. Miks peaksin mina rabama, kui teine ei taha lillegi liigutada?»

Peeter kuulas ükskõiksest. Ta ei uskunud naise juttu ja see ei huvitanudki teda. Ta tõusis ja läks esikusse. Vannitoas leidis ta ummistunud käimlapoti. Vannis olid läbisegi hunnikus määrdunud nõud ja mingid pesuese-
med. Peeter tahtis juua, aga ei näinud kraani. See oli ära kruvitud.

Ta läks tuppa tagasi. Pudeli sisu oli märgatavalt vähenenud. Peetrit ei pannud see imestama. Ta ise oli küll ja küll niimoodi teinud.

Kõrvaltoa uks oli lahti. Juta lesis ristseliti triibulisel voodimadratsil. Ta oli peale võtnud sellesama musta mantli. Jämedasäärelised jalad sirutusid põrandale. Peetri samme kuuldes ajas ta ennast tuigerdades üles.

«Ma puhkasin veidi. Istume, Peeter. Mõtlesin oma poja-
kesele. Kindlasti igatseb ta minu juurde. Toon ta kas või miilitsaga ära! Nii ma seda äsja ei jäta!»

Nad jõid. Vahepeal uimaseks jäänud Juta elavnes uuesti.

Juta mees osutus teistsuguseks, kui Peeter oli ette kujutanud. See oli kõhnavõitu lühikesekasvuline mehike. Kollakat nägu kattis paaripäevane habemetüügas. Väga purjus ta ei olnud. Peeter tutvustas ennast ja pomises midagi oma sissetungimisest. Endel, nagu Juta teda hüüdis, lõi lõdvalt käega, võttis taskust pudeli ja istus nende juurde.

«Kurat, ma ei olegi veel pohmellida saanud.» Ta ütles seda läbi hammaste ja valas veini klaasi, mille ta kohe suu juurde tõstis. «Teie siin muudkui võtate.»

Nad lasksid klaasi ringi käia. Vestlus ei võtnud vedu. Juta väsis ära. Ta jäi norutama ja vajus lõpuks pikali sinnasamasse, kus ta istus. Poristes kingades jalad sirutas ta Peetri selja taha. Mehed jõid.

«Ütle, Peeter, millest see küll tuleb?»

«Jutast räägid või? Etanool, eluvesi, mis muud. Juua võib, aga juua peab oskama!»

«Ta oli hea naine. Poissi armastas väga ja armastab praegugi. Meil oli kõik olemas: korter, riided. Alati olime koos. Napsigi võtsime koos. Tal juhtus seda töö juures ka. Amet oli niisugune. Kui ta oli veidi võtnud, siis muutus ta veel leebemaks, lõbusamaks ja teravmeelsemaks. Ta oli alati seltskonna hing. Eks vist töökoht talle põõna pani. Kõrts on kõrts, olgugi ta nimi restoran. Kui ta hilja tuli, siis ikka lõhnadega. Kuhu sa pääsed? Kes seal ei joo! Aga ta hakkas ka koju kaasa tooma. Peitis põrandavaasi, et mina ei leiaks.»

«Kaval naine, pea jagab,» ühmas Peeter, keda see hali-semine suurt ei huvitanud. Ta ei tundnud mingit kaastun-net, mitte mingit huvi Juta elusaatuse vastu.

«Naabermajast sigines talle joodikust sõbranna,» jätkas Endel, «see pandi varguse pärast kinni. Nüüd joob üks või jumal teab, kus ja kellega. Raha tal pole ja mina ei anna ka. Ma olen kõva töömees. Teenistusel pole viga, võiksime elada. Aga näed, mis on tegelikult. Ma olen sada korda siin kõik korda teinud. Nüüd on jälle nagu sealaut. Hullempi. Juta on kaks korda viinaravil olnud. Tööle teda kusagile enam ei võeta, sest kõik teavad ta elukombeid. Minustki on tema kõrval joodik saanud. Mis sa ahastuses oskad teha?» Endel vaatas Peetrile haleda näoga otsa.

Varsti tõi Endel teise pudeli, mille oli peitnud esi-kusse. Ta hakkas tugevasti purju jääma, istus ja pomises omaette.

«Tuku ka,» kohmas ta äkki Peetrile ja läks kõrval-tuppa. Pääagu kohe kostis sealt lörisevat nörskamist.

Peeter tõusis püsti ja jõi otse pudelist. Viskas lohakalt magavale Jutale mantli peale ning marssis uksest välja.

Juta oli krooniline alkohoolik. Minevikus oli naiste alkoholism ainult mõne maanurga õnnetus. Seda kohtas eeskätt viinamarja kasvatavates piirkondades. Möödunud

sajandi lõpul Normandias praktiseerinud arstid kinnitasid, et nende kandis on imikute kunstlik toitmine soovita-vam kui imetamine, sest naised joovad palju. Aga ka Inglismaal, kus naine juba ammust ajast võib üksinda sise-neda baari, et juua klaas viskit või džinni, oli juba tükk aega tagasi naisalkohoolikuid ainult kaks korda vähem kui meesalkohoolikuid.

Pärast Teist maailmasõda registreeritakse naiste alko-holismi sagenemist kõikides majanduslikult arenenud maa-des. Eri uurijate andmetel on mees- ja naisalkohoolikute suhe eri maades ning piirkondades 2,2—16:1. Kõikidest alkohoolikutest moodustavad naised keskmiselt ligikaudu 10 protsenti. See protsent näitab kasvutendentsi. Linnades on olukord halvem, maal parem. Seejuures tuleb arvata, et ametlik statistika ei peegelda tegelikkust päris täp-selt. Naiste alkoholismi iseärasused, millest tuleb juttu allpool, ei sunni omakseid nii energiliselt otsima abi väl-jastpoolt ning suur hulk haigusjuhte jääb lihtsalt arvele võtmata.

Naiste alkoholismi jätkuvat kasvu seostatakse naiste majandusliku ja moraalse sõltumatuse suurenemisega. Seda peetakse üheks emantsipatsiooni tagajärjeks: nüü-disaja ühiskonnas koduseinad ei kaitse enam naist elu-raskuste ja ajastu pinge eest. Tuuakse esile ka teisi põh-jusi: seksuaalpsühholoogilisi kõrvalekaldeid (freudismi laadis), naise madalat sotsiaalset ja intellektuaalset staa-tust kapitalimaades, alalist emotsionaalset stressi, raskusi isiklikus elus (eriti perekondlikud psühhotraumad), sot-siaalsete sidemete ebastabiilsust, neurootilist isiksust, infantiilsust, afektiivset labiilsust jms. psüühilisi kõrvale-kaldumisi.

Nõukogude teadlaste arvates on väga olulised just psühhotraumad, s. t. mured ja raskused. Alkoholi juurde tõukab naist lebestumine, laste kaotus, konfliktid pere-konnas, perekonna lagunemine. Et alkoholi kuritarvita-mine muutub naiste juures märgatavaks enamasti pärast 35. eluaastat, siis haigusele eelnevad isiksuse hälbed näi-vad etendavat väiksemat osa. Psühhopaadid (hüsteerikud) ja debiilsed isikud jõuavad alkoholiga liialdamiseni märksa varasemas eas.

Peale psühhotraumade ja emotsionaalse stressi on tea-tav tähtsus ka alkoholi kättesaadavusel. Naisalkohoolikud on sageli töötanud või töötavad toitlustusettevõtetes: res-

toranides, kohvikutes, puhvetites, õllebaarides jm. Ka viina- ja õllefabrikutes on palju naistöötajaid.

Kolmas tegur on joodikust abikaasa või sõber, kes ahvatleb või sunnib ka naist jooma.

Neljas tegur on haigused, eeskätt günekoloogilised haigused (kasvajad, põletikud, emakaväline rasedus jm.), mis võtavad naiselt võimaluse emaks saada, õnnelikku abielu elada ja põhjustavad seetõttu hingelise kriisi. Üksinduse tusk uputatakse siis veinis ja konjakis.

Suurem osa uurijaid on seisukohal, et naiste alkoholism kulgeb pahaloomuliselt. Paljud kirjutavad haiguse kiirest ja raskekujulisest arengust, kuid mõned mainivad ka healoomulisema kuluga juhtude esinemist.

Aprioriselt võiks eeldada just alkoholismi healoomulist kulgu naistel. On üldiselt teada, et mitmesuguste kahjulike tegurite suhtes on naise organism mehega võrreldes bioloogiliselt vastupidavam. Seda on näidanud epideemiatega ja nälja ajalugu. Võrdse vaimse ja kehalise koormuse juures on naise eluiga kaasaegses ühiskonnas tunduvalt pikem kui mehel. Seega võib alkoholi hukutav mõju naistele näida paradoksaalsena. Probleemi lähemal vaatlemisel selgub, et vastuolusid siin siiski pole.

Alkohoolsete jookide taluvus sõltub naistel elueast. A. Portnov ja I. Pjatnitskaja (1973) kinnitavad, et kõige aktiivsemal eluperioodil on see suurem kui meestel. Edaspidi hakkab taluvusvõime samm-sammult nõrgenema. See toimub ajal, mil uurimiste andmetel enamik naisalkohoolikuid on hakanud alkoholi süstemaatiliselt tarvitama. Naiste alkoholism saab alguse naisele ebasoodsal ajal. Edaspidi joob haige madala alkoholitaluvuse foonil, mistõttu võib ekslikult arvata, et naiste taluvusvõime nõrgeneb väga kiiresti.

Sõltuvus alkoholist kujuneb naistel suhteliselt aeglaselt ja talumatut joomistungi kohtab neil harilikult alles siis, kui hakkavad arenema abstinentsinähud. Meesalkohoolikutega on olukord tihti vastupidine. Joomise perioodid tekivad naistel sageli menstruatsiooni ajal või menstruatsioonihäirete esinemisel. Paljudel langeb alkoholismi algus kokku klimakteeriumiga ja muude involutsiooni-nähtude tekkimisega organismis.

Enesekontrolli kadumist joodava alkoholikoguse suhtes on naistel raske hinnata, sest nende taluvus on väike. Võime kontrollida olukorda, milles juuakse, säilib naistel kauem kui meestel. Seda mõjutab nähtavasti tõsiasi, et

naiste avalikku joomist on üldsus alati hukka mõistnud. Situatsioonikontrolli püsimise tõttu joovad naisalkohoolikud enamasti üksinda või siis kitsas tutvusringkonnas.

Mälu kadumine ja abstinentsinähud kulgevad naistel samamoodi kui meestel. Deliiriumi ja hallutsinatsioonide esineb neil harvem ja mõnedel andmetel need taanduvad kiiremini. Üldiselt levinud arvamus alkoholismi raskemast kulust naistel on osalt tingitud asjaolust, et arsti kontrolli alla satuvad eeskätt raskemad, kaugemale arenenud haigusvormidega alkohoolikud. Tõenäoliselt samal põhjusel on kujunenud ka seisukoht, et naisalkohoolikutel esineb mao- ja maksahaigusi sagedamini kui meestel.

Naisalkohoolik muutub ümbritsejaile kiiresti vastikuks. Talle on omane valelikkus, otsekohesuse puudumine, amoraalsus ja seksuaalne lodevus. Naisalkohoolikud hoiduvad kõrvale perekondlikest kohustustest. Nad jätavad hooletusse lapsed või püüavad neid lastekodusse paigutada. Ühiskond on sageli sunnitud neilt kohtu teel vanemlikud õigused ära võtma. Naisalkohoolikud nürinevad emotsionaalselt, nad muutuvad mõnevõrra mehetao-listeks, käituvad labaselt, kiitlevad-kelgivad, rõivastuvad lohakalt, kuid liialdavad dekoratiivkosmeetikaga. Seejuures püüavad nad igati varjata oma tõbe ega nõustu peaaegu kunagi ravimisega.

Raha puudumisel otsivad naisalkohoolikud tutvust inimestega, väga sageli just meessoos esindajatega, kes oleksid «arusaajad» ning «kaastundlikud» ja mõistaksid nende «hingevalu». Seksuaalselt on nad tihti ükskõiksed, kõik «tunded» on seotud alkoholiga. Muide, naised joovad harva alkoholi surrogaate.

Kõigile niisugustele faktidele vaatamata on uurijaid, kes kinnitavad, et naisalkohoolikute isiksuse degradatsiooni astme hinnangud on sageli subjektiivsed. Inimese moraalset langust on kvantitatiivselt väga raske mõõta. Võib-olla naisalkohoolikud tegelikult meestest ei erinegi. Näiteks A. Portnov ja I. Pjatnitskaja (1973) kirjutavad, et meie arusaamade järgi on purjus naine amoraalne nähtus, järelikult on ta amoraalne juba seetõttu, et ta on purjus. Kuigi naine ja mees on täiesti võrdselt alla käinud, on meie hinnang naise suhtes alati rangem. Seda põhjustavad naisele kui abikaasale ja emale esitatavad kõrged nõudmised. Perekonnaisale, kes pere hooletusse jätab, tehakse sageli «hinnaalandust», mida keegi ei tee

ega tohigi teha pereema puhul. Kuigi seda loomulikult ei tohiks teha ka pereisa puhul.

Kahjuks ei ole seni tehtud võrdlevaid eriuurimisi naisalkohoolikute sotsiaalse ja moraalse degradeerumise objektiivseks hindamiseks (näiteks kuritegevuse analüüs). Vaieldamatult on naiste alkoholism pahaloomulisem sotsiaalses mõttes. See kajastub eeskätt naisalkohoolikute laste suures suremuses ja haigestumuses, tõsistes kasvatuspuudujääkides jms.

Naisalkohoolikute ravi on raske ja mõnikord ka tänamatu. Nad ei taha minna haiglasse, et joomist katkestada ja kaineks saada, millega nõustub küllalt suur osa mehi. Sellest hoolimata peab neid ravima. Kui vaja, siis korduvate ravikuuridega.

12. PEATÜKK

Novembriõhtu oli külm ja tuuline. Maa ligi kihutavatest mustadest pilvedest sadas hõredat lumelörtsi. Peeter tõmbus kühmu ja kis-kus ülestõstetud mantlikraed pingumale. Silmile tõmmatud kaabulotist hoolimata peksis märg lumi vastu nägu. Käed sügavale taskutesse surutud, jalutas ta edasi-tagasi, hoidudes seina äärde. Kaupluse uks paukus alatasa, kuid ühtegi temale vajalikku inimest nähtavale ei ilmunud.

Kuhu, kurat, nad kõik on jäänud? Kardavad koera- ilma? Lori puha! Tuleks vähemalt ükski kambajõmm... Kahe peale saaksime pudeliraha kokku. Parem oleks muidugi kolmekesi, siis jätkuks ka ölle jaoks. No küll on ahvipojad! Peeter pörutas jalaga vastu vihmaveetoru ja läkastas köhida. Keegi keeras aju pigistavad kruustangid veel rohkem pingule...

«Onuke, ole hea, aita mind!»

Peetri kõrvale ilmunud lüheldast kasvu poiss vaatas talle virila naeratusena otsa. Ta käsi kõlistas taskus metalliraha.

«Mulle ei müüda... Mine võta sina ära. Ma annan sulle paraja raha.»

Poisi suust tuli veinilõhna. Peeter haistis seda kadusega.

«Anna siia!»

Poiss ulatas raha. Peeter lipsas poodi ja trügis järjekorrast mööda, otse leti juurde.

«Lubage mulle pool liitrit!» hõikas ta müüjale ja ulatas ostjate peade vahelt raha.

Müüja oli väsinud ja tülinud. Tal polnud tahtmist joodikuga maid jagada. Peeter sai pudeli ja kadus kiiresti uksest välja.

Poiss oli läbi akna jälginud, kuidas asjad arenevad.

Ta vaatas Peetrit ja lausus: «Sulle kuluks vist ka üks punnsuutäis? Nihutame ennast üle tänava, kangi alla. Siin pole hea seista, valgust on liiga palju.»

Hämaras kangialuses oli tuulevaikne. Peeter oli aumees ja ulatas pudeli poisile. See rebis korgi ära ja kummutas pudeli suule. Peetrile näis, et liiga kauaks...

«Proovi ka üks sähmakas!» Poiss andis pudeli Peetrile. Peeter võttis lonksu, kuid viisakuse piirides.

«Kuradi külm hakkas,» sõnas ta poisile pudelit tagasi andes. «Nüüd saab ehk sooja. Kuidas sa siin nii üksinda oled? Kas sul teisi kutte pole käeulatuses?»

«Korravalve korjas nad kokku. Terve kongitäie said kätte! Jäid pommimisega vahele. Ühel tattninal oli ema kaasas ja see vilistas nad kohale.»

«Kust sina raha said?»

«Kuule, onuke, sa pole eilne! Miks sa küsid nii totakalt? Ausa vaevaga. Korraldasin operatsiooni «Kristall».»

«Mida sa tegid?»

«Pudelikõlina vahetasin rahakõlina vastu. Said nüüd aru?»

Poiss rüüpas. Oli näha, et ta püüab seda teha ükskõikselt, nagu jooksvat vett. Peas oli tal barett, seljas määrdu nud nailonjopp, kinnasteta käed punetasid külmast.

«Mida su esivanemad ütlevad, kui sa siin aega vee dad?»

«Mis neil öelda! Kui töölt tulin, siis oli vanamees juba lakku täis. Mutt kadus üleeile. Seni pole välja ilmunud. Mis häda mind nende juurde peaks ajama? Mul sooje kohti jalaga segada.»

Nad hakkasid mööda põiktänavat vastu tuult astuma, Peeter ja ta vastne sõber, kes ütles oma nime olevat Kõksti. Poiss lubas veel pool liitrit «korraldada».

Üsna pea jõudsid nad vanadusest halliks luitunud kahekorruselise majani. Trepikoda oli pime. Poiss läks ees. Ta koputas küünega ühele uksele.

«Kes seal on?» kostis ukse tagant kähisev naisehää.

«Mina! Tee lahti, Lohvi! Juhatasin su sugulasele teed siia.»

Uks paotati, kuid jäeti ketti. Rasvavoltidesse mattunud vesine silm vaatas uksest välja pääsenud valguseviirus seisvat Peetrit. Hetke pärast uksekett eemaldati.

Imepisikesest esikust sattus Peeter tuppa. Seda täitsid paar kriuksuvate vedrudega diivanit, ümmargune söögilaud, kummut, arvutu hulk potililli ja suured kaltsupallid. Poiss hirmutas jalule paar kassi, kes laisalt loivasid teise ruumi, ilmselt kööki. Tuba oli soe, lehkas plekkahjuvärvi ja kaltsude järele.

Poiss viskas ennast lösakile diivanile. Peeter pani kaabu lauale ja tegi mantlinööbid lahti. Perenaine toetas oma paksu tagumiku vastu uksepiita ja vaatas kordamööda mõlemale otsa.

«Otsi meile üks nui!» käsutas poiss.

«Kas teil plekki on?»

«Ei ole,» vastas poiss ja silmitses hindavalt Peetrit. «Aja kampsun seljast maha,» ütles ta pikemalt mõtlemata ja lisas perenaise poole pöördudes: «Selle eest olgu kaks nui!»

Perenaine võttis kampsuni, vaatas ja nuusutas seda ning läks tatsudes kööki. Paari minuti pärast pani ta lauale pudelid, kolm klaasi ja taldriku hapukurkidega. Poiss peitis ühe pudeli põue.

Nad jõid, hammustasid suuri, seest tühje hapukurke ning ajasid juttu vanadest headest aegadest, kui viin oli odavam ja kergemini kättesaadav. Poiss jõi teistega võrdselt.

Lohvi pidas juba vajalikuks öelda: «Jäta ikka meile ka, Kõksti, ega see sinu kampsun olnud!»

«Ära mölise, vanamutt! Sa oled minu kaudu küllalt teeninud. Kui sa kaua haugud, siis pistan su viinapoele ja kaltsukauplusele tule otsa. Kärvad koos oma kassidega!»

Poiss jäi soojas toas purju. Ta keel oli pehme ja silmad kippusid kinni vajuma. Varsti ta magaski lösakil kaltsukotil, suu lahti, otsaesine higine, põskedel punased ja lubivalged laigud. Tema korpas käte sõrmed tõmblesid ja aeg-ajalt ta inises.

Peeter ja Lohvi jõid edasi. Keegi koputas. Perenaine läks avama. Kuuldus sosinat ja samme. Toauksele ilmus tütarlaps.

«Beibi.» Tüdruk sirutas käe.

Peeter puudutas seda lõdvalt: «Mihkel.»

Neiu võttis mantli seljast ja riputas naela otsa. Tal oli seljas miniseelik, mis jättis pikad jalad katmata peaaegu kogu ulatuses.

Pikad helepunaste küüntega sõrmed haarasid klaasi: «Ma polegi täna õieti joonud, veidike kulub ära, siis nagu lustakam minna. Täna tuli mitu traalerit sadamasse... Ootan siin Flou ära ja siis kaome.»

Flou oli samasugune väljakutsuvalt rõivastatud neiu, kellel passi saamisest vaevalt paar aastat möödas. Ta ei saanud kahte minutitki olla põleva sigaretita.

Nad peaksid kodus memme kõrval tudima, aga mitte linnas hulkuma... Peeter valas poisi põuest võetud pude- list viina ning katsus teise käega laua all Beibi põlve. Neiu vaidles Flouga mereväelaste olakute üle ega pannud seda tähelegi.

«Joome tulevaste kaunite naisjoomarite terviseks,» ütles Peeter neiudele.

«Kas sul häbi ei ole niimoodi rääkida?» küsis Flou, rüübates Kõksti klaasist. Tema ilme ja hääl reetsid, et ta võttis Peetri sõnu komplimendina.

Teaduslikus kirjanduses leiduvad andmed kõnelevad sellest, et alkohoolikud hakkavad kogu maailmas ni- üelda noorenema. Üha rohkem satub ravile nooremaa- lisi inimesi. Saksa DV spetsialistide andmetel on alkohoo- likute keskmine vanus 55 aastalt langenud 35 aastale. See tõsiasi kõneleb alkohoolsete jookide kuritarvitamise vara- jastest algusest, sest alkoholismi (alkoholinarkomaania) tunnuste väljakujunemiseks kulub keskmiselt 5—10 aas- tat. Erandjuhtudena kohtab alkohoolikuid, kelle vanus kõigub 20 aasta ümber. Kõksti oli üks nende esindajaist. Tüdrukud Beibi ja Flou sammusid mõtlematult sedasama allamäge viivat hukatuslikku teed.

Noorukieas areneb alkoholism väga kiiresti ja kulgeb pahaloomuliselt. I. Streltšuki (1966) tähelepanekute põh- jal toimub noorukitel üleminek alkoholi episoodiliselt kuritarvitamiselt alkoholismile 1—3 aasta jooksul. Psüh- hopatoloogilised sündroomid, nagu haiguslik alkoholitung, abstinentsi sündroom, tolerantsus ja intolerantsus alko- holi suhtes, mälukaotusega joobed jt., formeeruvad noo- rukitel tunduvalt kiiremini kui isikutel, kes alustavad alkoholi kuritarvitamist täiskasvanutena.

Noortel alkohoolikutel arenevad kiiresti mitte ainult vaimse, vaid ka kehalise tervise häired. Juba 20.—30. elu- aastal diagnoositakse neil aju veresoonte lubjastumist ja sklerootilisi muutusi silma võrkkesta veresoontes. Sellega kaasneb nägemise nõrgenemine. Mõnevõrra harvemini kahjustub kuulmisnärv.

Märksa sagedamini kui täiskasvanutel tekivad nooru- kitest alkohoolikutel kroonilised närvipõletikud. Tundu- valt rohkem häirub B-rühma vitamiinide, eriti B₁-vita-

miini ainevahetus. Sagedamini esineb noorukitel ka alko- holpsühhoose ja krambihooge.

Psüühiline degradeerumine kulgeb samuti kiiresti. Noored alkohoolikud muutuvad emotsionaalselt külma- deks, robustseteks ja õelateks. Eriti torkab see silma nende suhtumises omastesse. Nad katkestavad õppimise või loo- buvad töötamast. Nende huvide ring on äärmiselt piira- tud. Neid ei huvita ühiskonnas toimuvad sündmused, nad ei loe ajalehti ega raamatuid, ei käi teatris ega kinos.

Alkoholi kuritarvitamise lõpetamisel kirjeldatud nähud enamasti mööduvad. Emotsionaalne tuimus kaob ja nooruk hakkab omastesse suhtuma endise soojuse ning hoolitsusega.

Alkohol on lahutamatult seotud noorte kuritegevu- sega (huligaansus, vargused, seksuaalkuriteod). Alkoholi kuritarvitavad noorukid on agressiivse käitumisladiga. Varem rahulikud ja korralikud poisid muutuvad mitte ainult oma õue, vaid kogu linnaosa türannideks. Kiiresti leiavad nad eakaaslastest kambamehi, kuid nad kipuvad sõbrutsema ka vanemate joodikutega, sest neil endil pole raha või on seda vähe ning neile ei müüda alkohoolseid jooke. Seda peetakse ka põhjuseks, miks nad varakult hakkavad tarvitama alkoholi surrogaate. Käiku lähevad mitte üksnes kölni vesi, priimusesüütamisvedelik või poli- tuur, vaid ka vedelikud, millel pole midagi ühist alko- holiga. Sisse hingatakse isegi bensiini, atsetooni, nitro- lahustite jms. aineid. Kõik need ained on noorele organis- mile mitmekordselt kahjulikud.

Ikka ja jälle tuleb rõhutada keskkonna suurt mõju alkoholisse suhtumise kujunemisele. Olulised on nii kodu- sisesed kui ka koduvälised kontaktid. Nii üldisaja noored puutuvad alkoholiga kokku väga varakult. 60—70% ala- ealistest on alkohoolseid jooke tarvitanud juba enne 15. eluaastat. Kurb on see, et esimest korda proovivad poisid ja tüdrukud alkohoolseid jooke enamasti kodustel täht- päevadel, eelkõige sünnipäevadel. Veini ja õlle pakkuja- teks on tihti lastevanemad ise.

Vanemad ei tohiks unustada, et lapsele on alkohol ohtlik mis tahes annuses. Väga hõlpsasti võib sisse lüli- tuda ahelreaktsioon: esialgu konjakikompvekid, siis kon- jak kompvekiga ja lõpuks ainult konjak... Lapsele on alkohol mürk, mis võib temast juba 20.—25. eluaastaks teha psühhiaatria haigla alalise patsiendi.

Peetril ei tulnud enda veepeal hoidmisest midagi välja. Kõik läks vana rada mööda. Tal oli sünenud hulgaliselt pealiskaudseid tuttavaid, kellega ta puutus kokku joogikohtades. Paljude kohta ta ei teadnudki, kes nad on, kust nad ilmusid või kuhu nad mõne aja pärast kadusid. Ühel või teisel leidis ikka raha, siis klapiti pudel ja joodi. Keegi neist leidis vahel mõne tuttava, kes välja tegi ja nii juhtus harva, et Peeter kainet päeva nägi. Kui tal endal oli raha, siis jäi ta üksinda, omaette.

Irene oli surmani tüdinud. Kui Peeter tuli koju hilja ja tugevasti joobnuna, siis ta harilikult nohistas ennast kohe magama, lootes hommikul enam-vähem värske peaga tööle minna. Kõige hullemad olid õhtud, kui mees tuli varakult ja seisis omateada kindlalt jalgel. Siis võis Peeter tundide kaupa näägutada naist, süüdistada teda kõiges.

«Kas sina, Irene, ei saa aru, et sinu mees on keemik, kelle peanupp toob ühiskonnale suurt kasu? Kas sa saad aru, et mina olen loominguline töötaja? Kui sina mind mõistaksid, siis elaksime ilusasti ja ega mind siis seltskonda ka ei tõmbaks. Praegu ma ei taha kaine peaga koju tullagi. Kui väike sakk on peal, siis veel kuidagi talun sind ja sinu elamist. Oleks mul rohkem aega, otsiksin endale omaette peavarju ja saaksin ometi rahu!»

Irene püüdis ennast harilikult valitseda, et vältida mehega vaidlemist. Tütrel tõttu ei saanud ka kauemaks tööle jääda ega muidu kodust ära olla. Vahel harva pääses ta teatrisse, jättes lapse naabritädi hoole alla. Niisugused tagasihoidlikud meelelahutused, lasteaiaüritused ja vähesed külaskäigud, mis ta koos tütreaga ette võttis, kutsusid mehes esile raevu. Peeter oli veendunud, et sel ajal, kui teda pole kodus, hulgub ka naine ringi. Naine ei oodanud teda soojas hoitud toiduga... Naine ei jutustanud sõnagi oma päevasündmustest... Tema kojusaabumine ei rõõmustanud naist...

Juba tükk aega polnud nad elanud mehe ja naisena. Alati purjus või poolpurjus Peeter oli Irenele vastik. Irene oli mitu korda teinud plaane kolida mõnda teise linna. Korteri vahetamise võimalusi pakuti lehes iga päev, raamatupidajaid vajati kõikjal. Saaks ometi rahu... Veel paar aastat ja tütar ootab kool... Niisugust isa, kes peale kõige muu polegi ametlik isa, tema laps küll ei vaja...

Samal ajal oli tal Peetrist kahju.

«Sinu ülemus helistas mulle. Rääkisime sinust... Rohkem nad sinuga enam mängida ei taha. Neil pole aega ega vajadust sinuga jännata. Kui sa ise lähed viinaravile, siis nad on nõus vaatama, mis edasi saab... Nii see enam kesta ei tohi... Neil on vaja inimest, kes tööd teeb... Olen sind hoiatanud...»

Ühel heal päeval sattus Peeter kainestusmajja. Kuidas, seda ta ei mäletanud. Ju ma siis kusagile laokile jäin, arvas ta endamisi. Kahju rahast! Mis töö! öeldakse?... Ükstapuha...

Kuid ei olnud ükstapuha... Juhtumit arutati ametiühingukomitee koosolekul. Tuletati meelde varasemad tööluusid, purjuspäi tööle tulekud, hilinemised ja muud lohakused. Pretensioone kogunes palju.

Peeter tegi haleda näo, kahetses, vabandas kollektiivi ees ja andis ausõna, et võtab aru pähe. Hingepõhjas jättis kogu see protseduur ta täiesti külmaks. Isegi see ei häirinud teda, et lisaks juba varem kirjutatud palgavolitusele töökaaslase nimele, kes raha Irene kätte toimetab, laskis osakonnajuhataja tal kirjutada veel ilma kuupäevata omal soovil lahkumise avalduse, mis pidi kohe käiku antama, kui veel midagi niisugust juhtub.

Koosolekult tõttas Peeter koju. Kiiresti mässis ta ajalehte kunagi ammu ostetud ülikonnariide ja paar Irene kuldehet. Edasi läks tee pandimajja.

Raha sai ta vastu ootusi väga vähe. Pistnud need mõnikümmend rubla mitmesse taskusse laiali, otsis ta koha, kus arvas mitte ühtegi tuttavat kohtavat, ja jäi omaette nohistades pool klaasi «Starkat». Korra mõtles ta restorani minna, aga lõi siis käega — need kohad olid jäänud talle päris kaugeks. Ja ta ei tahtnud raha asjata raisata.

Hilisõhtul aga ei jäänud tal ikkagi muud võimalust, kui lasta ühel restoranišveitseril pudel tuua. Ta teadis, et muidu ei saa magada...

Irene ei lasknud teda sisse. Õues oli külm... Ta kangutas lahti juba korduvalt kasutusel olnud keldriakna ja vajus pikali vanade jalatsite, poolikute värvipurkide ning ajalehtede hunnikule. Pudeli asetab ta õrnalt kindlale alusele vastu seina, et see ümber ei läheks.

Peeter ärkas pimeduses ja vaikuses. Vaevaga vabanes ta painajalikest koletistest, kes teda unes taga ajasid... Ta rüüpas pudelist mõne sõõmu, suitsetas ja needis Irene. Temas hakkas jälle idanema mõte, et võib-olla oli

Irenel keegi teine toas... Kindlasti on... Varsti vajus ta uuesti piinavasse hirmuunne.

Sel päeval ta tööle ei jõudnud. Ka järgmisel päeval tundis ta ennast nii kehvasti, et ei saanud töökohta helistadagi. Kui ta kolmandal päeval läks, siis selgus, et tal poleks enam olnud vaja tulla... Ta oli vallandatud. Päevapealt. Tema oma käega kirjutatud avaldust ei kasutatud. Tööraamatusse märgiti tegelikkust kajastav paragrahv...

Irene sai nendest sündmustest teada siis, kui järgmisel palgapäeval talle raha ei toodud. Kus mees veetis need päevad, mil ta enam tööl ei käinud, seda Irene ei hakanudki pärima.

Peetrit jootsid ilmselt sõbrad, sest kõik jätkus endist viisi. Irenet häiris, et mees oli muutunud väga morniks. Ta ei rääkinud naisega enam sõnagi. Irene hakkas tunda seletamatut hirmu. Ta võttis Peetri taskust ära korterivõtmed. Mees lärmi ei tõstnud, nähtavasti arvas, et on need kaotanud.

Ühel õhtul tuli Peeter poolkainena ja teatas, et teda kutsutakse tööle: «Minusugune mees juba leivata ei jää. Ära sa seda karda! Lapsed peavad alimente saama!» Peetri suu ümber levis mõru irve.

Ta ei rääkinud Irenele, et teda sokutas sellele kaubatundjakohale üks topsisõber. Ta sai koha ajutiselt — alalise töötaja sünnitusjärgse puhkuse lõppemiseni.

B. Bratuse (1974) andmetel näitab alkoholismi korral sugenevate isiksuse muutuste psühholoogiline analüüs, et alkohoolikud on iseendaga, oma iseloomuga ja intellekti tasemega enamasti väga rahul. Nad loevad oma õnnetu elu põhjuseks mitte haiguslikku kiindumist alkoholi, vaid ebaõiglast suhtumist tööl, ebameeldivusi perekonnas jms. Nad kuritarvitavad alkoholi, kuid loevad seda keskpäraseks joomiseks, mis on kaugel sopajoodikute purjutamisest. Alkohoolikud hindavad ennast üldse ebaobjektiivselt kõrgelt, kusjuures kõrvalseisjatel harilikult ei õnnestu seda hinnangut korrigeerida.

Alkohooliku isiksus degradeerub, kuid see pole lihtsalt isiksuse lamendumine või madaldumine. Psühholoogialased uurimused kinnitavad, et alkohooliku degradatsioonise olemus seisneb isiksuse ümberformeerumises. Vi-

mase tagajärjeks on mitte niverdunud vana, vaid suurel määral uus isiksus. See uus isiksus erineb normaalseks peetavast isiksusest mitme psühholoogilise parameetri poolest: motivatsioonisfäär on teistmoodi korraldatud, tegevuse struktuur on häiritud, vajaduste rahuldamise viisid on muutunud jne. Seetõttu ei ole võimalik alkohoolikut mõjutada üldtunnustatud väärtushinnangutele apelleerimisega. Arusaadavalt ei õnnestunud see ka Irenel.

Omaette probleem on alkohoolikute abikaasad. Alkohoolikutel esineb abielulahutusi kolm korda sagedamini kui parajuslastel. Perekondlike konflikte, mis ei vii lahutuseeni, on neli korda sagedamini jne. Alkoholi kuritarvitamise tagajärjel sugenevaid isiksuse muutusi silmas pidades on need arvud täiesti mõistetavad. Alkohooliku kõrval on naise elu tihti väljakannatamatult raske. Ja ometi ei lagune kõik abielud...

Et kõik alkohoolikud ei kaota perekonda, see on eeskätt naiste teene. Leidub naisi, kes aastate kaupa taluvad joomarist mehe despotismi, nii vaimset kui ka kehalist vägivalda, majanduslikke raskusi jms. Pole sugugi haruldane, et naised püüavad mehe joomist varjata ja muuta seda kõrvalseisjate jaoks tähtsusetuks. Minnakse isegi nii kaugele, et lubatakse mehel kodus juua — peaasi, et ta joobnult teiste silme alla ei satu... Naised on need, kes teevad kõik, et säilitada perekonda.

On avaldatud arvamust, et seni veel täpselt selgitamata alkoholismieeldusi omavad mehed täiesti teadmatult, nii-öelda instinktiivselt valivad endale abikaasadeks vaiksaid, alandliku ja kannatliku loomuga naisi, kelle andumus mehele ja perekonnale on piiritu. Alkohooliku abikaasa aga võib oluliselt mõjutada mehe saatust, sest alkoholismi kujunemises ja hiljem ka ravimises kuulub perekonnale väga tähtis koht.

Üks sagedamaid perekondlike konfliktide põhjusi on alkohoolikute armukadedus. Seksuaalfunktsiooni häired, millest oli juttu eespool, avaldavad paratamatult mõju abielusuhetele. Abikaasade omavahelisest suhtlemisest kaob intiimne soojus, mees ja naine kaugenevad teineteisest. Naise külmust põhjustab nii viina järgi lõhnava purjus mehe nägemine kui ka seksuaalne rahuldamatus. Alkohoolik võib kõike tõlgendada vääralt, hakates naist kahtlustama truudusetuses. Ta oletab, et naine leiab seksuaalset rahuldust väljaspool perekonda, mistõttu oma mees talle enam rahuldust ei paku.

Armukadeduse tekkimisele aitab kaasa tõsiasi, et alkohoolikud on kergesti sugereeritavad ja loomulikult ka autosugereeritavad. Nad võivad endale sisendada kõige võimatumaid kahtlustusi ja oletusi. Aegamööda täiesti alusetud kahtlused ja oletused, vastavalt sellele, kuidas alkohooliku tähelepanu koondub nendele ikka rohkem ja rohkem, omandavad tema jaoks reaalsuse tunnused. Isegi abikaasa hoolitsevat ja leebet suhtumist võib alkohoolik pidada võtteks, millega naine püüab varjata oma suhteid väljaspool kodu. Niisugune alkohoolikutel esinev sümptoomide kompleks on saanud Othello sündroomi nime. Kui mees mõistust pähe ei võta ja joomist ei lõpeta, siis võib Othello sündroom areneda omapäraseks psühhosiks — kiivusluuluks, mis on juba tõsine vaimuhaigus.

Kas haiguslikku armukadedust esineb sageli? Jah, väga sageli. Praktiliselt pole alkohoolikut, kelle perekonnas ei tekiks konflikte armukadeduse alusel. Tapmised ja muud kuriteod, mis sooritatakse armukadeduse tõttu, on peaaegu alati seotud alkoholismiga.

13. PEATÜKK

Kainena Peeter nohistas omaette ja reageeris naise jutule mõnesõnaliste mühatustega. Ühel õhtul aga oli ta ebaloomulikult elevil. Rääkis palju, kurtis väsimust ja külmatunnet. Öösel tõusis palavik. Hommikul tööle ei läinud.

«Kopsupõletik,» ütles arst Peetrile. «Haigus on tõsine, kodus ravimisest midagi head ei tule. Viime teid haiglasse.»

Irene käis Peetrit iga päev vaatamas. Tõi mahla, lilli, värskeid ajalehti ja väikseid kodu-uudiseid. Tal oli hea meel, et mees on veidikeseks ajaks viinast lahutatud. Just mõni päev enne kopsupõletikku sai Peeter suure vaevaga lõpetatud järjekordse ränga joomaperioodi. Küllap ta purjus peaga kusagil külmetas.

Neljandal haiglapäeval ei leidnud Irene Peetrit palatist. Tema voodis oli uus haige. Irene vaatas nõutult ringi ja pöördus tagasi koridori. Seal jalutas hallipäine mees, kes oli lamanud Peetri kõrvalvoodis. Mees tervitas ja teatas: «Teie abikaasa viidi ära.»

«Miks?» ehmus Irene. «Kuhu?»

«Temaga juhtus midagi ja teda ei saadud enam siia jätta.»

«Taevake! Rääkige, mis siin oli!»

«Ta muutus järsku imelikuks. Kui kraadiklaasid toodi, siis ei saanud veel midagi aru. Aga natuke hiljem läks ta äkki rahutuks ja tahtis kogu aeg voodist välja tulla. Lõpuks tuligi, prantsatas põrandale ja sai krambid. Ta ei tundnud mind ära. Kogu aeg ta raputas ja pühkis midagi oma rõivastelt, kuigi need olid puhtad. Siis ta hakkas midagi vooditsalt püüdma. Teate, kuidas peoga püütakse kärbsed? Varsti läks asi hoopis hulluks. Ta pugest voodi alla peitu, ei tea, kelle eest. Ise võbises nagu haavaleht, näolt tilkus higi. Ta karjus ja kraapis kätega suud, nagu venitaks ta sealt jämedaid lõputuid köisi. Ta oleks peaaegu aknast välja hüpanud. Saime ta kuidagi kinni võtta.

Üheks momendiks pääses ta meie käest lahti, haaras öökapist lauanoa ja tahtis vist oma kõri läbi lõigata. Õnneks oli nuga nüri. Kiskusime selle tal käest ära. Mitmekesi. Tal oli jube jõud. Kui arst kohale jõudis, siis kutsus ta teda Jaaniks ja käskis pudeli järele minna... Ta viidi kuhugi mujale.»

Irene otsis üles Peetri raviarsti. Too vaatas teda kaastundliku pilguga ja teatas, et Peeter on paigutatud psühhoneuroloogiahaiglasse. Esialgu ei maksa külastama minna, sest ta vajab rahu.

«Tal tekkis alkohoolne deliirium. Me ei saanud teda enam siin hoida,» lisas arst.

Irene noogutas vaikides mitu korda pead, tänas ja läks aeglaselt trepi poole. Kandedekott ta käe otsas oli vajunud tükk maad põrandale lähemale. See veel puudus! Joomahull! Minu mees on joomahull! Millega see kõik lõpeb? Kas ta saab terveks? Õnneks teavad tuttavad, et ta on haiglas kopsupõletiku tõttu. Aga varem või hiljem saab tõde ikkagi avalikuks...

Haigla värava lähedal istus Irene pargipingile. Äkki oli tal ülearust aega. Ülearust? Ei, ülearust ei ole! Kodus ootab tütar. Kodus ootab tütar... Mis ma temale räägin?

Irene helistas psühhoneuroloogiahaiglasse, kuid Peetri kohta midagi teada ei saanud, sest arstid olid juba lahkunud. Öhtul võttis ta topeltportsjoni uinutit.

Järgmisel päeval läks Irene ise haiglasse, sest telefoni teel andmeid ei antud. Süda valutab Peetri pärast. Võib-olla oleks pidanud juba varem psühhiaatri juurest abi otsima? Samal ajal oli tal hea meel, et näeb meest ja kuuleb, mis siis õieti juhtus.

«Teie abikaasa seisund on praegu tõsine. Teda külastada ei ole võimalik. Loodame, et ta meie abiga saab kõigest jagu, nii kopsupõletikust kui ka psüühikahäiretest. On see tal esimene niisugune haigushoog?»

«Esimene,» vastas Irene.

Ta vastas arsti üksikasjalikele küsimustele pingutatult. Tal oli ebamugav, tal oli häbi... Ta tajus teravamalt juba ammu sünenud ebamäära tunnet, nagu oleks temagi süüdi mehe joomises ja allakäigus. Ja nagu alati, nii ei osanud ta ka nüüd endale öelda, mida ta oli teinud ülearust või tegemata jätnud. Kindel oli ainult see, et ta oleks pidanud Peetri mitu aastat tagasi siia ravile saatma. Siis oleks tänane käik ära jäänud...

«Vanaviisi jätkata ta mingil juhul enam ei tohi. Kui joomahullus kordub, siis võib ka meie abi ebapiisavaks osutuda. Kindlalt kaitseb teie abikaasa tervist ainult üks abinõu — täielik loobumine alkoholist. Loomulikult aitame meie selleks kaasa, kuid teie ise saate veel rohkem ära teha. Me vestleme teiega sel teemal veel. Ta jääb meile tükiks ajaks.»

Ühel pühapäeval lubati Irenel mehega kohtuda. Tal oli kõhe tunne. Kas Peeter on normaalse mõistuse juures? Milline ta välja näeb?

Peeter oli kõhnunud, õigemini kuidagi lõtvunud ja kortsunud. Ta oli rahulikus meeleolus, kuid vältis naise pilku.

«Kuidas sa ennast tunnend?» küsis Irene.

«Pole viga. Tunnen ennast päris tervena. Saan nüüd rahulikult magada. Söögiisu on tagasi tulnud. Olen ainult väsinud, väga väsinud. Ja hingepein ei anna rahu...»

«Ära muretse. Kodus on kõik korras. Tütreste ootab sind! Ma rääkisin talle, et isa enam kunagi ei joo seda koledat viina.»

«Ütle talle, et isa saab nüüd päris terveks. Me hakkame koos mängima ja jalutama...» Peeter rääkis vaikse häälega, nagu tahaks öeldut endale sisendada... «Ma olen siin olnud terve igaviku. Ja pean veel olema. Kas sa suudad mind oodata?...»

Peeter vaikis tükk aega. Irene ei seganud teda. Siis hakkas ta rääkima. Ta rääkis aeglaselt ja vaikis vahetevahel, nagu püüaks ta juhtunut täpsemalt meenutada.

«Tookord, haiglas, oli mul palavik... Hommikul oli pea uimane, ma ei tahtnud silmi avada. Suure vaevaga praotasin lauge... Hommikuhämaruses nägin voodijalutist... Voodiotsal istusid väikesed kuradikesed ja vaatasid mulle otsa... Neid oli palju, nad olid karvased, nad vaikisid... Haarasin käteräti ja tahtsin neid ära peletada... maha pühkida... Nad oli uskumatult visad ega kadunud kuhugi... Nad kukkusid voodisse, kuid hüppasid kohe endisesse kohta tagasi, mõni jäi voodiotsale rippu pea alaspidi. Nad vaatasid mind ja irvitasid... Hakkasin neid peoga püüdma. Tahtsin nad aknast välja visata... Neid oli lõputult. Nad ronisid tekile, sibasid pidžaamal, pugesisid kaelusest ja käiseotstest sisse. Nad oleksid mind ära söönud. See oli jube... Rabasin neid maha nii palju, kui jõudsin. Toas polnud ainsatki hingelist peale minu...»

Kõikjal olid kuradikesed, ainult pimedad voodialused olid veel tühjad. Ronisin sinna ja sulgesin silmad...

Lamasin põrandal. Kahel pool voodit, mille all ma olin, mustendasid põhjatud augud. Siis nägin, et ühes augus väänlesid pundardena ussid... Augu äärtel nuuskisid irvitavad kuradikesed... Nihutasin ennast eemale. Palju ei võinud ennast liigutada, kartsin, et kukun teise auku. Ka seal... Nad roomasid minu poole, pikad lõputud ussid... Nad ronisid jalgadele, kõhule, rinnale... Nad tahtsid pugeda suhu... Kiskusin neid tagasi... Nad olid pehmed, limased ja libedad... Karjusin... Karjusin appi... Järsku ussid libisesid auku nagu lehtrisse...

Toas oli haudvaikne. Kuradikesed vaatasid mind ükssilmi... Tundsin, et keegi on veel toas... Selgesti kostis sosinat: «Võta nuga! Teeme talle vaikselt lõpu peale!» Ma ei julgenud hingata. Nägin toanurgas kükitamas ebamääraseid tumedaid kogusid... Neid on mitu! Nad ainult ootavad, kuni ma silmad sulen. Nad kiirustavad, nad on kavalad, nad näevad mind... Katsusin olla silmi pilgutamata... Hetkekski ei tohtinud neid sulgeda...

Järsku kuulsin läbi välisseina sadade inimeste marssammu ja laulmist. Pöörasin väga aeglaselt pead... Selna ei olnud... Minu ees avanes avar väljak... Tuhanded sõdurid marssisid väljakule, punastes mundrites ohvitserid andsid käsklusi. Vist paraad... Sain aru, et olen päästetud. Paiskasin voodi ümber, hüppasin üle ussidest kihiseva augu ja tormasin sõdurite rivi poole...

Väljak ja sõdurid olid kadunud... Tundsin, kuidas midagi libedat ja külma mässis end minu jalgade ümber... Põrandaaugust oli välja roomanud hiigelmadu... Tal oli konna pea... Kogu jõudu kokku võttes rabasin noa... Madu väänles ümber kaela... Hingata oli raske... Häält ei tulnud... Tahtsin endale lõpu peale teha, enne kui ta mind elusalt alla neelab...

Peeter vaikis. Ka Irene ei lausunud sõnagi. Ta vaatas meest pärani silmi...

«Rohkem ma ei mäleta,» ütles Peeter vaikselt. «Ara! rääkis, et ma olin mitu päeva väga rahutu.»

Natukese aja pärast ta küsis: «Näed seda kühmu meest, kes sealt läheb? Endine kelner. Tundsin teda enne selles majas kohtumist. Tema mind ei mäleta. Tal ei püsi meeles absoluutselt mitte midagi! Ta ei mäleta, et ta on haiglas, ta ei tea kuupäevi ega päevi. Isegi oma nimi ei

tule talle meelde. Kui teised hüüavad, siis saab aru. Ta ei oska tahta muud, kui süüa ja magada. Täielik nõdra-meelsus.»

«Võib-olla on sul samasugune tulevik?»

«Ei!»

Alkoholismi tagajärjeks võivad olla nii ägedad kui ka kroonilised vaimsed häired — alkohoolsed psühhoosid.

Alkoholne deliirium ehk joomahullus on sagedaim ja seetõttu kõige tuntum ägedakujuline psühhoos, mis tekib harilikult pärast pikemaajalist alkoholi kuritarvitamist. Kuid deliirium võib sugeneda ka noorukitel, kes on alkoholiga liialdanud ainult 2–3 aastat. Joomahullus areneb tihti abstinentsi sündroomi foonil, tekkides pärast järjekordse joomaperioodi lõppu.

Alkoholse deliiriumi tekkimist võivad soodustada ägedad kehalised haigused (kopsupõletik, seedehäired, nakkushaigused jms.) ning ajutraumad. Ka Peeter Taubel osutus kopsupõletik provotseerivaks teguriks.

Deliiriumi põhjustab krooniline alkoholmürgitus. Seejuures näivad olulist osa etendavat alkoholi kuritarvitamise tagajärjel haiguslikult muutunud ainevahetuse käigus moodustuvad ühendid, mis häirivad ajutegevust.

Alguses muutub alkoholik kartlikuks ja rahutuks. Ilmneb alusetu hirmutunne, uni muutub pinnaliseks, rahutuks ja lühiajaliseks. Unenäod on painajalikud, neis esinevad koletised, kiskjad jms. Pärast niisuguseid eelnähte, aga mõnikord ka ilma nendeta haige teadvus hämardub. Ta ei saa aru, kus ta viibib, ei tunne ära tuttavaid, kuid võib samal ajal võhivõõraid pidada oma sõpradeks.

Alkoholse deliiriumi tüüpilised tunnused on meelepetted. Eriti eredad ja kohutavad on nägemishallutsinatsioonid. Haiged näevad koletisi, rotte, hiiri, linde, ahve, konni, skorpione, vördjaid, maharaiutud päid, koolnuid, aga ka rahvahulki, kaklusi, joomapidusid, kohtuprotsesse jms. Loomad tungivad haigele kallale. Teda tahetakse tappa, ta näeb, kuidas tema jaoks kaevatakse hauda jne. Nägemishallutsinatsioonidega kaasnevad kuulmis- ja kompimishallutsinatsioonid.

Deliiriumi korral on haige väga rahutu. Tal on meeleletu hirm, ta tahab kuhugi põgeneda. Mõnikord ta püüab

ennast tappa. Deliiriumiperioodil haige ei maga. Keha temperatuur on kõrgenenud, isegi kuni 40 °C, pulss sagedenenud, vererõhk tõusnud. Haigel võib lisaks muule deliiriumi ajal tekkida kopsupõletik, mis tunduvalt raskendab tema seisundit. Deliirium vältab 2—9 päeva. See on tõsine haigusseisund. Surmaga lõpeb 10—15% ravimatutest juhtudest. Mõnikord saabub surm juba esimesel paaril haiguspäeval. Teinekord aga võib deliirium üleminna raskeks krooniliseks haiguseks — Korsakovi psühhhoosiks.

Teine ägeda psühhhoosi vorm on alkohoolne hallutsinosis, mille puhul esinevad peamiselt kuulmishallutsinatsioonid. Haige võib kuulda muusikat, laulmist, tulirelvaslaske, koera haukumist, uksele koputamist, raskeid samme jms. Alati kuuleb haige ka õelaid ja salakavalaid hääli, mis ähvardavad teda, süüdistavad rasketes kuritegudes, solvavad küüniliselt, pilkavad ja naeravad teda. Haige võib kuulda dialooge: ühed hääled ähvardavad teda tappa ja tükkideks lõigata, teised kaitsevad teda. Haige ise jääb passiivseks kuulajaks, tundes tohutut hirmu. Mõnikord on kuulmismeelepetete sisu seotud armukadedusega. Hääled teatavad, kuidas naine teda petab tööl, naabriga jm. Käskivate häälte sunnil võivad haiged sooritada kuritegusid. Esineb ka nägemishallutsinatsioone, kuid need on alkohoolse hallutsinosisi puhul nõrgemad. Ühel ja samal ajal meeletetega võivad haigel tekkida luulumõtted. Talle näib, et teda jälitatakse ja luuratakse, et ta on toime pannud mingi hirmsa kuriteo ja kõik inimesed kahtlustavad teda, tahavad teda kinni võtta ning hävitada. Teadvusehäireid ei esine.

Äge alkohoolne hallutsinosis võib muutuda krooniliseks ja kesta kuude ning isegi aastate kaupa. Luulumõtete ja kriitika puudumise tõttu on need haiged ohtlikud nii iseendale kui ka teistele, mistõttu nad tuleb isoleerida raviasutusse.

1881. aastal kirjeldas silmapaistev vene psühhiaater S. Korsakov alkohoolikutel esinevat erilaadset haigust, mis hiljem ristiti tema nimega. Korsakovi psühhhoosi esineb suhteliselt harva. See tekib kaugele arenenud alkoholismiga haigetel, kes palju aastaid on kuritarvitanud alkohoolseid jooke, mis neil juba varem on põhjustanud siseelundite, eriti maksa kahjustusi, deliiriumi jms. Enamasti on haiged üle 30 aasta vanad, kuid haigestuda võivad ka nooremad alkohoolikud.

Aasta või paar enne Korsakovi psühhhoosi ilmuvad selle eelnähud: närviv valu ja sipelgate jooksmise tunne kätes ning jalgades. Kõnnak muutub ebakindlaks ja tuigerdavaks. Tekivad peavalu, peapööritus, silmade ees läheb mustaks või lendavad sädemed. Haiget ei huvita miski. Ta muutub rahutuks ning kannatab seletamatu hirmu all. Uni on häiritud, pinnaline ja katkendlik ning seda täidavad õudsed unenäod. Mõnikord lähevad niisugused nähud vahetult üle Korsakovi psühhhoosiks, enamasti aga seostub see üleminek veel mingi lisateguri, näiteks maksa-, mao- või soolehaigusega.

Sageli algab Korsakovi psühhhoos alkohoolse deliiriumiga. Haigel on teadvusehäired, nägemis- ja kuulmishallutsinatsioonid, ta magab halvasti või ei uinu üldse. Siis hakkab teadvus järk-järgult selginema, meeletetted kaovad ja esiplaanile tungivad mäluhäired, mis haaravad toimuvaid sündmusi. Ununevad just jooksvad sündmused. Mälu ei talleta neid. Mälulüüki püüavad haiged täita väljamõeldistega. Nad jutustavad olematutest sündmustest, segavad tuttavat ära tundmatutega jne. Ajas ja kohas orienteeruvad enamasti oletuste varal. Nad kaotavad algatusvõime ja nürinevad. Oma haigusesse suhtuvad üksiköiksel.

Paralleelselt mäluhäiretega tekivad toksilise polüneuriidi tunnused: valud, sipelgate jooksmise tunne, tuimus, ebakindel kõnnak jne. Haiged kõhnuvad, nende lihased on lõdvad, kohati tekivad tursed.

Korsakovi psühhhoosi põdev haige kaotab täielikult töövõime ja invaliidistub. Haigus on kroonilise kuluga ning lõpeb sügava nõdrameelsuse või surmaga.

Krooniline psühhhoos on ka alkohoolne paranoia, mille puhul sageli esineb kiivusluul. Alkohoolikute haiguslik armukadedus ilmneb esialgu ainult joobe ajal. Meeleolu kõrgenemist asendavad kahtlused abikaasa truuduses. Pisitasa muutub kiivusluul tugevamaks ja püsivamaks. Kui niisugune haige juhuslikult kohtab oma naist mõne mehega, siis arvab ta kohe, et naine petab teda just tollega. Alkohoolik hakkab kahtlustama sõpru, naabreid, tuttavaid, juhuslikke möödujaid, isegi oma isa, vendi või poegi. Et kindlaks teha naise truudusetust, kontrollib ta tema käekotti, rõivaid, pesu jms.

Alkohoolik hakkab naist jälgima, käib tema töökohal, piilub akendest, lukuaukudest, valvab, kellega koos naine tuleb töölt, turult, poest. Mõnikord peidab end kodus

kuhugi ära, et tabada naist koos armukesega. Ta teeb, nagu sõidaks komanderingusse, kuid tegelikult luurab maja läheduses visalt ning kannatlikult naise iga sammu.

Kiivusluuluga haige huvidering kitseneb äärmuseni. Kogu ta tähelepanu ja mõtted on koondunud naise truudusetusele, tema ja ta kujutletavate armukeste jälgimisele. Meeleolu on haigel ärev ja samal ajal tusane. Ta muutub äärmiselt kergesti ärrituvaks ja egotsentriliseks. Töökaaslaste ja tuttavatega aga võib haige hästi läbi saada. Töövõimet kiivusluul enamasti ei mõjuta.

Kiivusluulu all kannataja kahtlustab harilikult konkreetseid isikuid, loetledes neid mõnikord kümnete kaupa. Kui naine väljub paariks minutiks kodust, siis on ta veendunud, et selle aja jooksul toimus naisel kellegagi neist suguühe. Naise tõelist truudusetust ta tihti ei pane tähelegi või siis ei reageeri sellele.

Rasketel juhtudel lisanduvad luulumõtetele kuulmis-hallutsinatsioonid. Haige kuuleb, kuidas naine telefoniga kõneldes kudrutab oma kallimaga, kuuleb põgenevate armukeste samme, suudlemist saatvaid helisid jms. Nii-sugune alkohoolik on veendunud, et tema lapsed on naise kallikeste nägu. Ta võib kuulda naise häält kiitlemas oma eduga võõraste meeste juures, oma vilumusega armatsemiskunstis. Samal ajal võib hääl kõnelda mehe seksuaalvõimetest väga alandavalt.

Sageli tarvitavad haiged vägivalda, peksavad ja piinavad naist, et see truudusetuse omaks võtaks, rebivad puruks naise rõivad ja pesu, jättes järele ühe kleidi, milles saaks naist matta, vägistavad naise laste silme all jne. Kiivusluulu mõjul võib haige toime panna raskeid kuritegusid. Ta võib tappa nii naise kui ka selle oletatava armukese. Kiivusluul ei ole mõistustlikult korrigeeritav, haigeid ei saa veenda armukadeduse alusetuses.

Alkohoolne paranoia võib esineda igas eas, nii meestel kui ka naistel (viimastel nõrgemal kujul). Esineb juhte, kus haigusliku kiivusega jälgitakse mitte abikaasat, vaid armukest. I. Streitsuki (1966) jt. tähelepanekud kõnelevad, et kiivusluulumõtted võivad sugeneda haigel, kelle seksuaaltoonus on hea. Haige silmis muutuvad truudusetuse tõendiks nii naise seksuaalne lahkus, mis kõneleb mustast südametunnistusest, kui ka naise külmus, mis viitab sellele, et ta on ennast teiste meestega juba küllastanud. Muide, kiivusluulu all kannatajad astuvad ise hõlpsasti suguühtesse juhuslike partneritega.

14. PEATÜKK

Kui Peeter haiglast välja lasti, tuli Irene talle vastu. Mõlemad paluti raviarsti kabinetis.

«Seekord võitsime siis meie. Muide, nii see peabki olema. Alkohoolses deliiriumis haige meile ise palju kaasa aidata ei saa, aga veidi siiski. Ravi lõpposa kulges päris ühisel nõul ja jõul.»

«Öelge, palun, ega need vaimsed häired ometi pärilikud ole? Kas nad võivad korduda?» Need küsimused vaevavad Irenet kõige rohkem.

«Ei, deliirium pärilik ei ole. Aga korduda see võib. Kui teie, Peeter Taube, joomist ei jäta, siis võite kindel olla, et ühel heal päeval ilmuvad jälle krambid ja meelepatted. Vaevalt te seda soovite!»

Arst vaatas Peetrile otsa. Mees raputas pead.

«Deliiriumit võib tinglikult võrrelda südamelihase infarktiga,» jätkas arst. «See on esimene kellahelin, mis annab märku peatsest sõidust teise maailma. Teistkordse deliiriumi või infarkti võib meditsiini abiga mõnikord veel üle elada. Aga kolmas... See on juba viimane kellalöök, mille järel lastakse otsad lahti, nagu ütlevad mere-mehed, ja inimene lahkub igaveseks. Andestage, et ma räägin nii järsus toonis, aga tõe ees ei tohi silmi kinni pigistada. Jutt on teie tervisest ja elust, Taube!»

«Jah, nii kaugele ei tohi lasta asjadel areneda,» pomises Peeter, kes kannatamatult ootas, et saaks minema hakata.

«Loodame parimat,» lausus arst. «Nüüd ma soovitan teil kohe läbi minna narkoloogiakabinetist. See on siin naabruses. Sealt saate konkreetseid nõuandeid, millal ja kuidas ravi jätkata.»

Irene ja Peeter tänasid ning lahkusid. Kui haigla uks nende taga kinni klõpsatas, ohkas mees kergendatult.

Naine piidles vargsi Peetrit. Kas tuli see pikemaajalisest lahusolekust või teadmisest, et mehel olid olnud tõsised vaimsed häired, kuid mees tundus võõras. Ta polnud

talle veel ühtegi sõna öelnud, isegi mitte sooja pilku heitnud. Nüüdki astus pikkade sammudega, käed taskus, sigaret suunurgas, panemata tähele naise toidukraamiga kormatud kandekotti. Ja ega Irene ise ka ei kippunud õrnalt avaldama. Liiga palju inetut ja rusuvat oli kuhjunud nende vahele.

«Kas lähme narkoloogiakabinetti? Kui juba korra sin oleme, teeme selle käigu ära.»

«Ah, mis sa jamad! Ei ole ma mingi narkomaan. Tohter rääkis seda niisama jutujätkuks. Viinavõtmist oli jah, oli ülearugi, töö ja elu pingeline, kopsuhaigus ka, eks sin need närvid üles ütlesidki.»

«Astume siiski läbi. Kaua seal ikka aega läheb,» arvas Irene.

«Ma tahaksin rutem koju jõuda. Pille ootab, pole teda tükk aega näinud. On ta palju kasvanud? Siia võime tulla mõni teine päev. Ega see kabinet eest ära jookse.»

Peeter huvitus tütredest! Irene heldis, andis mehe vastuseisule järele ja nad läksid otse bussile.

Pärast hetkelist võõristust lõi Pille nagu särama. Isa tuli! Irene oli kõigiti püüdnud vältida purupurjus riika Peetri kokkupuuteid lapsega. Õnneks oli Peeter joomaperioodidel tulnud koju tavaliselt hilja, siis kui laps juba magas. Irene vaev oli ennast tasunud. Väikese tüdruku müdistamist ja vadistamist jätkus kogu õhtuks. Ta ei jõudnudki kõike, mida tahtis, isale näidata ega jutustada.

Töökohta minek oli Peetrile vastukarva. Ta ärkas vara, puhastas ja pressis ülikonna ning jõi teed.

Tegelikult polnudki töö midagi hullu. Enamik töökaaslastest võttis Peetri vastu kui raskest haigusest paranenu. Teati, et ta oli kopsupõletiku pärast haiglasse läinud. Selle tõve ajal on turskemadki mehed meelemõistuse olnud, soninud ja aknast välja hüpata tahtnud. Tead-jamad rääkisid muidugi viinapaharetist, kes on Peeter Taube täielikult oma võimusesse võtnud.

Töötaja, keda Peeter enne haigust asendas, oli võtnud palgata puhkust ning sel viisil oli esialgu töökoht olemas, ehkki ajutine. Ja eks temasse suhtutigi kui ajutisse töötajasse. Päris oma inimeseks ei peetud.

Napsivõtmisest katsus Peeter hoiduda. Midagi oli möödunud ja arsti jutust talle siiski südamesse läinud. Töökaaslased teda kampa ei kutsunud. Vist kartsid, et saab jälle deliiriumi. Mis sa temaga siis peale hakkad! Linnas

poetas ta ennast paar korda teisele poole tänavat rahvahulka, kui juhtus märkama tuttavat topsisõpra.

Kord koju minnes pörkas Peeter silmitsi kokku vana tuttava Jaaniga, kes oli päris keskmise auru all ja kutsus teda «Baikalisse» sööma. Peetri ajus tekkisid väga tuttavassotsiatsioonid... Tore oleks ennast neile näidata: kaine, reibas, korrektne... Võib-olla on Silvi ja Leiligi töö... Peetri hea ja halb mina võitlesid meeleheitlikult.

«Mul ei ole praegu aega. Ma pean hiljemalt kümne minuti pärast olema väga tähtsal nõupidamisel. Sööme koos kunagi teine kord.» Samal ajal ta sammus Jaani kõrval juba restorani suunas.

«Baikali» ukse ees ütles Peeter otsustavalt: «Ei kulla mees, täna küll ei saa. Jätame jutud järgmiseks korraks.» Ta patsutas Jaanile õlale, pööras kannapealt ringi ja läks peaaegu jooksupalu tagasi sinnapoole, kust nad olid tulnud.

«Näib, et ma polegi nii iseloomutu ja tahtejõuetu,» arutles Peeter. «Võin juua ja joomata jätta!»

Veinibaari avatud uksest möödudes tungis Peetri ninna hapukas leitsak.

«Oleksin pidanud ikka «Baikalisse» minema, seal on nii toredad inimesed,» mõtles Peeter.

Ta seisatas, kuulatas baariuksest kostvat suminat, mõtles natuke ja astus siis kõhklevalt sammul edasi. Ei, ma ei võta tilkagi! Ta samm kiirenes...

Koju jõudes olid Peetril kaasas koogikarp ja paar alpi kanni õit. Pille hüppas heameelest ühel jalal. Irene suudles teda põsele. Naine ei aimanud midagi mehe siseheitlusest, kuid ta oli tänulik tema kainuse eest.

Peetrile tegi muret alalise töökoha leidmine. Võib-olla oleks poolsemu Jaan, see suur sahkerdaja, saanud aidata, aga Peeter ei teadnud, kus ta elab või töötab. Pealegi poleks ilma paari pudelita niisuguseid plaane saanud pidada. Ja seda Peeter ei tahtnud. Pärast haiglat oli ta uuesti avastanud oma perekonna ja koduaskeldused. Töölt koju minnes ja heale Irenele ning tragile Pillele mõeldes oli ta puhtast rahulolutundest juba mitu korda klaasi, ainult ühe klaasi veini tahtnud juua. Aga ta oli endast siiski võitu saanud, kergesti ärrituvana ja rahulolematuna, kuid kainenena koju jõudnud. Kodus ta närvilisus veidi hajus, kuid seletamatu rahutus jäi püsima. Irene oli ideaalne kodukoldehing, tütar armas ja elav laps. Iga kopikat polnud vaja enne väljaandmist näppude vahel veeretada,

sest nad mõlemad teenisid ja Irene oli kokkuhoidlik ning osav majandaja. Elu Peetri kõrval oli teda selleks õpetanud.

Kuid Peeter ei leidnud sisemist rahu ega tasakaalu, tal puudus midagi. Tihti istus ta õhtuti televiisori ees tui-malt ja mornilt. Naine märkas seda, kuid ei osanud midagi ette võtta.

Peetri uue töökoha mure lahenes täiesti ootamatul viisil. Ühel õhtul tuli kõrvaltänavast ja hakkas temast mõni meeter eespool kõndima maitsekalt rõivastatud blond naine, kelle ta kohe ära tundis. Peeter võttis mõne pikema sammu ja jõudis naise kõrvale.

Hetk hiljem istus ta koos Inaga juba kohvikus. Peetri küsimusele, mida tellida, vastas naine lihtsalt: «Võta kaks musta kohvi ja sada viiskümmend konjakit.»

Mees andis soovid ettekandjale edasi. Konjaki tellimine ei tekitanud temas mingeid seesmisi konflikte oma parema minaga, arstidele, naisele ja endale antud lubadusega hoiduda joomisest. Kohvik, Ina, konjak ja tema, Peeter, kuulusid enesestmõistetavalt kokku. Ta tundis mõnu kohtumisest naisega, kellega seoses tema mälus polnud ainsatki ebameeldivat või rusuvat hetke.

Nad meenutasid olnut ja lobisesid niisama tühjast-tähjast. Ina maitstes konjakit vähe. Meest sundis ta ise oma klaasi täitma. Kange aromaadne jook pani Peetri keha surisema ja mõttes vaagis ta naisega vahekorra taastamise võimalust. Kui selgus, et Peeter otsib töökohta, siis lõi Ina käsi kokku ja ütles, et see pole probleem, homme-päev olevat koht olemas.

Pärast Ina lahkumist vaatas Peeter kella ja ehmus. Kodus oodatakse! Kuidas ma lähen konjakilõhnadega? Ta hulkus terve tunni, et kainemaks saada. Hingas sügavalt sisse ja välja, et reetlik lõhn kaoks. Viimaks ostis ta ühest toidupoeist muskaatpähklit ja hakkas seda närima. Irene ei öelnud midagi, aga küllap ta sai aru, et mehega pole kõik korras.

Järgmisel päeval käis Peeter kaubabaasis. Tema varasema tegevuse vastu tundis üllatavalt vähe huvi. Peetrile tundus see kahtlasena. Võib-olla oli Ina käsi mängus? Varsti selgus kõik. Peetri haridus ja kogemused ei pakkunudki huvi, sest hinnang tema kohta oli nähtavasti kujundatud juba enne tema kohaleilmumist. Talle pakuti kemikaalide osakonna laotöölise kohta... Peeter oli väga nõrdinud. Teda ei osatud vääriliselt hinnata! Ta tahtis hakata

selgitama, kes ta õieti on, kuid vaikis. Ta aimas, et see ei aitaks, ning võttis koha vastu, andes endale lubaduse kohe uut ja paremat otsima hakata.

Kõigest hoolimata oli ta nüüd kohustatud Inale välja tegema. Nad istusid samas kohvikus, kus eelmisel päeval. Isegi konjak oli sama marki. Pärast viis Peeter naise tak-soga koju, ise pöördus kesklinna tagasi. Meeleolu oli kehvvõitu. Veinibaaris oli ees mitu tuttavat ja Peeter jorutas nendega baari sulgemiseni.

Irene oli hingepõhjani solvunud: «Hea, et sa mingi töö said, aga pidid sa siis sellepärast jooma hakkama. Meie muretseme kodus, sina istud kõrtsis. Kõik läheb jälle vanaviisi! Kas siis teistmoodi ei saanud seda sündmust tähistada? Siin, kodus, meiega koos? Sa ju tead, et sa ei tohi juua!»

Peeter lõi tüdinult käega: «Jäta nüüd! Ma ei käinud üldse restoranis. Ja purjus ma ka ei ole.»

Eelmises, ajutises töökohas kulus veel nädal. Peeter piirdus mõne õllekruusiga. Neistki jäi ta veidi vindiseks. Ta jõi ka päeval, aga et ta pidi varsti töölt lahkuma, siis tema kallal keegi eriti õiendama ei hakanud. Ta polnud jõudnud kollektiiviga kokku kasvada. Oldi rahul, et ta ära läheb.

Pärast esimest palgapäeva kaubabaasis viis Peeter Ina «Baikalisse». Öhtu kadus ruttu. Ega nad palju ei joonudki, sest Peetrile piisas vähesest, et purju jääda.

Järgmisel päeval oli Peetri pea haige. Ta ei suutnud vastu pidada ja tõi pudeli veini. Sellejagu oli tal raha taskusse jäänud. Kindlasti oli Irene suurema osa ära võtnud. Veini ta tilgutas juua iga natukese aja tagant, püüdes kaastöötajatega võimalikult vähe kokku puutuda. Pärast tööd ostis veel ühe pudeli veini ja jõi selle tasapisi ära koridorides ja kangialustes. Kodus möödus öhtu sünges vaikus.

Peeter tegi suure žesti ja viis rahvakohtusse lahutuseavalduse. Irenet kohtus ei olnud, kuid ta elas selle protseduuri üle raskemini kui mees. Peeter rääkis lahutusest irooniliselt ja üleolevalt. See olevat tühiasi, aga ikkagi aja- ja rahakuluga seotud. Peetri ja Maie abielu lahutati. Peeter jõi ennast maani täis ja parandas siis mitu päeva pead. Teda aitasid paar kaastundlikku transporditöölist, kes viinameestena mõistsid tema piinu.

Kui Peeter käis perekonnaseisuaktide büroos lahutust vormistamas, jõi ta ennast jälle täis. Ta oli Irenele öelnud

maksmisele kuuluva riigilõivu suuremana, kui tegelikult välja mõisteti ja nii jäi tal raha veel mitmepäevaseks peaparanduseks. Ega Peeter palju kulutanud. Ta ei kannatanud enam viina. Talle aitas, kui sai aeg-ajalt suutäie veini rüübata. Tööl ei jäänud see märkamata, et ta ähmaste silmade ja punetava näoga ringi käib. Töökaaslased, nende hulgas Ina, manitsesid piiri pidama. Olgu see viimane kord! Kaubabaasis töötas vähe mehi, mistõttu viinastunud Peeter kõndis ringi valge varesena. Teda ei uudistatud, vaid vaadati tülgastusega.

Viimaseks korraks see ei jäänud. Peeter suutis pidada nädala vahet ja siis läks jälle lahti. Ta laenas rublakaupa raha, tasudes võla palgapäeval. Jõi üksinda. Inat ei kutsunud ta enam ei kohvikusse ega restorani. Naine näis temast eemale hoiduvat.

Peeter leidis kõige lihtlabasemates joogikohtades vanu kaaslasi ja soetas uusi kahtlasi tutvusi. Ta polnud tülinori ja ega lõomamees, kuid sattus kord juhuslikult kakluse. Tööle tuli minna plaasterdatud näoga.

Ühel reedeõhtul ostis Peeter kesklinnast pudeli valget veini ning valis mõttes kohta, kus saaks selle omaette tasakesi ära juua. Kaugele ta ei tahtnud minna ja pöördus esimesse rohelisse nurgakesse, mille põõsaste varjus leidis paar pinki. Ta sai poole pudelist lonksukaupa tühjendatud, kui ilmus miilitsapatrull. Kümme rubla trahvil Peeter vandus kuradeid.

Mõne päeva pärast jõudis teade avalikus kohas joomise ja joobnud olekus viibimise eest trahvi määramisest Peetri töökohta. Samal päeval kutsuti ta kohvile, nagu naised ütlesid. Kaubabaasi juhtkond oli väga hästi kursis tema senise elukäiguga. Peetri kui viinanina kuulsus oli teada. Nad olid ainult heasoovlikkusest tahtnud anda Peetrile võimaluse normaalset elu elada, uskudes, et raske äge vaimuhaigus on teda oma tegude üle mõtlema pannud. Kahjuks on läinud kõik teistmoodi. Et teda oli ka tööl korduvalt joobnuna nähtud, siis läks asi seltsimehelikku kohtusse.

Trahvi jättis ta maksmata. Karistuseks tuli kümme päeva aresti. Peeter oli maruvihane ja ähvardas ei tea kellele kõige eest kätte maksta. Sel ajal, kui Peeter karistust kandis, oli Pillel sünnipäev. Peetrile tuli see meelde paar päeva hiljem. Ta kirus, et ei saanud kodus olla. Seal oleks võinud põhjendatult peataie juua!

Irene läks narkoloogi juurde. Arsti seisukoht oli raud-

kindel: «Teie abikaasa vajab eriravi. Ise ta endaga hakkama enam ei saa.»

Kui arestikambrist väljalastud Peeter viinastunud tööle ilmus, vallandati ta päevapealt. Irene helistati kohale, koos ühe töömehega panid nad Peetri autosse ja sõit läks psühhoneuroloogiahaiglasse. Teel Peeter nurus ja ähvardas, et nad laseksid tal kas või ühegi pudeli ära juua. Ta rääkis kurtidele kõrvadele.

Haiglamiljöö oli Peetrile tuttav. Esimesed päevad oli ta pooloimetu. Vestlus arstiga kulges nii uimaselt ja konarlikult, et tal tagantjärele häbi hakkas. Tehti analüüsid. Ta hakkas saama süsteid mitu korda päevas. Osa neist olid valusad, osa mitte, mõni tekitas kuumustunde. Lisaks tabletid ja dražeed. Järk-järgult hakkas uni paranema, tekkis söögiisu. Peetril sügenes huvi ümbruse ja palatikaaslaste vastu. Nende hulgas oli nime- ja nägupidigi tuttavaid...

Peeter luges ja mõtles palju. Ta hakkas analüüsima oma senist elukäiku. Oma saatust... Omatehtud saatust. Irene tõi talle raamatuid, sigarette, mõnikord maiustusi või omaküpsetatud asju, jutustas oma tööst ja Pille tempudest.

Peetriga koos oli eakamaid ravialuseid, keda ei külastanud keegi. Nad olid nagu mahajäetud laevavrakid. Üks palatikaaslane ütles Irene kohta, et ta olevat kulumatu kannatlikkuse kehastus, ennastohverdav päästeingel. Peeter ei kinnitanud seda väidet ega lükanud ka ümber. Kuid haiglasse toomise pärast ta Irenele pahane enam ei olnud.

Peeter tundis ennast kehaliselt ja vaimselt kosununa. Tusatuju tegid ainult mõtted järjekordse töökoha otsimise vajadusest. Tema raviskeemi muudeti. Osa süsteid jäeti ära. Määrati uued tabletid. Arst ütles, et nüüd algab see tõeline alkoholismivastase ravi periood.

Möödusid nädalad. Peetri haiglaravi hakkas lõpule jõudma. Ühe külaskäigu ajal paluti Irenet minna arsti kabinetti.

Arst kõneles rahulikult ja sisendavalt. Irenele jäi mulje, et see tumedajuukseline keskealine psühhiaater tegeleb ainult Peetriga. Ta teadis väga hästi, et see nii ei ole, kuid arsti tähelepanelik suhtumine kutsus temas esile tänutunde.

«Kui ma ütleksin teile, et Peeter Taube on täiesti terve, et ta on alatiseks vabanenud oma tõvest, siis ma valetaksin teile. Tõsi, ta vaimne ja isegi kehaline seisund

on rahuldavad. Ta ei ole haige selle sõna tavalises tähenduses. Ta võib elada ja peabki elama igati täisväärtuslikku elu. Selle eelduseks on karskus. Tänu ravile suudab ta täielikult hoiduda alkoholist. Ja seda tal tulebki teha. See on ainuke võimalus raske haiguse retsidiivi vältimiseks. Üksainus klaas veini või kruus õlut võib uuesti vallandada hukutava tõve. Ta on terve nii kaua, kuni suudab hoiduda joomisest. See ei ole kerge. Kõikidest võitudest kõige raskem ja kõige suurem on inimese võit iseenda üle. See on kangelaslikkuse eeldus.»

«Kas ta jääb teie järelevalve alla?»

«Kindlasti! Ravi ei ole veel lõppenud. Seda jätkame koos teiega. Et alkohoolikut muuta normaalselt elavaks ja töötavaks inimeseks, on vähe ainult meie, meedikute, ravivahenditest. Te olete tasakaalukas naine. Kõigepealt püüdke Peetriga korda seada, nii-öelda legaliseerida oma kooselu. Ma näen, et te südame põhjas usute Peeter Taube tulevikku. Abielluge temaga. Inimese elus peab valitsema selgus. See annab talle senisest suurema kindlustunde ja toob kaasa kohustused, mis panevad inimese tõsisemalt järele mõtlema oma sammude üle. Praegu kannatab ta hingeliselt oma mineviku pärast. See on hea tunnus. Tõsine arvete klaarimine enesega puhastab inimest... Ärge hakake talle minevikku ette heitma ega teda süüdistama selles, mis varem on juhtunud. Ta ei saa niikuinii olnud unustada. Ja seda pole tarviski. Aga kunagisi inetusi talle kogu aeg nina alla hõõruda pole ka vaja. Pidage ikka meele, et ta oli siis haige, raskesti haige inimene.»

«Ei tea, mis sellest küll välja tuleb?... Ta ju hakkab alkoholiga jälle igal pool kokku puutuma.»

«Kodus on teil seda lihtne vältida. Vanade joomakaaslastega, nende juhuslike tuttavatega kokkupuutumist on samuti hõlbus ära hoida — nemad ju teil kodus ei käi. Töökaaslasi aga tuleb informeerida, et keegi ei provotseeriks teda jooma, ei sõna ega teoga. See ei tähenda, et ta üldse ei tohi seltskonnas liikuda. Mõne aja pärast on see tahte kasvatamise seisukohalt isegi kasulik. Peeter peab saavutama kindla üleolekutunde nende suhtes, kes alkoholist mõnu otsivad, siis võime ka meie temas kindlad olla.»

«Mulle teeb muret, mida ta tegema hakkab. Ta on oma nime igal pool ära määrinud.»

«Meie siin mõtlesime ka sellele. Tehases, kus ta oma iseseisva töömeheelu alguses töötas, on tugev ja terve kollektiiv. Rääkisin direktoriga. Nad on nõus võtma teda

ametisse tehnoloogiaosakonda. Isegi ühiskondlikule tööle on nad mõelnud. Neil on kavas teda rakendada insener-tehnilise ühingu algorganisatsiooni liinis. Võin teile õnne soovida! Igale alkohoolikule kahjuks ei leidu nii heasoovlikku, inimese eest võitlevat kollektiivi.»

«Ta vajab praegu vist väga rahulikku elu?»

«Jah, paha see ei tee. Psüühilisi traumasid tuleks võimalust mööda vältida nii kodus kui ka töökohas. See on vajalik tervelegi inimesele, mis siis veel kõnelda haigest või äsja paranenust.»

Irene, kes kuude kaupa oli piinelnud muremõtetes, nägi nüüd maailma teise pilguga. Senine lootusetus ja ahastus hakkas tasapisi asenduma kindlustundega. Inimesed ei olegi nii halvad, kui nad mõnikord näivad olevat... Nagu see arstki siin... Muidugi, ta tegi praegu oma igapäevast tööd... Ei, arsti elukutse on siiski kõige humansem elukutse, eriti hingearsti elukutse!

Alkoholismi ravimine on pikaajaline ja raske. Ravi korraldab narkoloog arvestab igal üksikul juhul haiguse arengustaadiumi, haige individuaalseid iseärasusi, tema sotsiaalset seisundit, töö- ja elutingimusi ning veel paljusid muid tegureid. Õigus on eesti psühhiaatril K. Arul (1973), kui ta kirjutab, et alkoholismi ravi tänapäeval kujutab endast laialdast ürituste süsteemi, milles meditsiiniline abi moodustab ainult ühe osa. Meditsiiniline ravi omakorda põhineb mitmesuguste ravimeetodite kompleksel rakendamisel. Kasutatakse medikamentooset ravi, psühho-, füσιο-, töö- ja kultuuriteraapiat.

Esimesel ravietapil pööratakse peatähelepanu alkoholi kuritarvitamise tagajärjel organismis tekkinud haiguslike nihete nõrgendamisele. Määratakse režiim ja dieet, mis peavad kompenseerima valgu- ja vitamiinivaeguse, taastama maksa võime kahjutustada organismi kogunenud mürke. Haiged saavad suurtes kogustes vitamiine, eriti B-rühma vitamiine, neile manustatakse mitmesuguseid üldtugevdavaid vahendeid ja ravimeid, mis võimaldavad organismil kiiremini vabaneda häiritud ainevahetuses tekkinud kahjulikest ainetest (aldehüüdidest, püroviinamarihappest, piimhappest jt.). Närvirakkude aktiivsuse taastamiseks, ülemäärase närvilisuse, unetuse, pinge ja

hirmutunde kõrvaldamiseks kasutatakse magneesiumi ühendeid, psühhotroopseid aineid ja muid vahendeid.

Ravi esimese etapi lõpuks haige uni ja isu normaliseeruvad, südamegevus ja vereringe paranevad, meeleolu muutub tasakaalukamaks.

Teisel ravietapil toimub aktiivne alkoholismivastane ravi. Selleks kasutatavaid medikamente ja ravimeetodeid on palju. Kõige levinumaks viisiks on tekitada haiges vastikust alkoholi vastu. Haigele antakse alkoholi üheaegselt oksendamist või muid ebameeldivaid aistinguid põhjustavate ühenditega. Viimased on tõhusamad nende haigete puhul, kes usuvad ravi mõjusse ja ise tahavad paraneda.

Alkoholismi ravimise kindlaim viis on nn. sensibiliseeriv ravi, mille puhul teatud ainete manustamisel organism ei talu enam alkoholi. Luuakse omalaadne keemiline barjäär: alkohol kutsub haiges esile mitte lihtsalt vastikuse, vaid südamegevuse ja hingamise ohtlikud muutused, mis — ja haige teab seda — võivad lõppeda isegi surmaga. Tuntud sensibiliseeriv vahend on 1948. aastal kasutusele võetud antabus, mis pärsib alkoholi ainevahetuses osalevate fermentide aktiivsust. Organismi kuhjuvad alkoholi ainevahetuse vaheproduktid kutsuvadki esile eluohtliku seisundi, sest nad on mürgised. Antabust võib manustada suu kaudu, kuid seda võib lihtsa kirurgilise operatsiooni abil viia ka lihasesse, moodustades ravimidepoo, mis vabastab inimese tablettide neelamise vajadusest.

Kolmandal ravietapil, järelraviperioodil, korratakse mitmesuguseid ravikuure vastavalt vajadusele.

Alkoholism on krooniline haigus. Ja nagu iga kroonilise haiguse, nii ka alkoholismi puhul on ravi pikaajaline ning selle tulemused sõltuvad paljudest asjaoludest, näiteks tõve kestusest ja arengustaadiumist, ravi regulaarsusest, haige enda soovist paraneda jne.

Alkoholismi iseärasus seisneb selles, et ravi resultatiivsuse seisukohalt on määrav just haige enda tahe paraneda. Kui alkohoolik ise ei võitle oma tõve vastu, siis on vähe lootust, et meditsiin saab teda pikema aja jooksul kaitsa haiguse retsidiivi eest.

Erakordselt oluline on sotsiaalne mikrokeskkond, mis ümbritseb haiget, kes on läbi teinud alkoholismivastase ravi. Sellest oli üksikasjalikumalt juttu Irene ja arsti vahel toimunud vestluses. On olemas ainult üks püsivate ravitulemuste saavutamise võimalus — täielik ja jäädav loobumine alkoholist.

15. PEATÜKK

J rene istus töölaua taga. Ta oli just lõpetanud arvete kokkuvõtmise ja kavatses nüüd lõunavaheajale minnes kauplusest midagi eriti maitsvat hankida. Ta polnud seda küll Peetrile meelde tuletanud, kuid täna möödus täpselt aasta päevast, mil mees teistkordselt psühhoneuroloogiahaiglast koju tuli. Üle pika aja oli see olnud rahulik aasta.

Peeter oli hoolikalt täitnud narkoloogi ettekirjutusi ja soovitusi. Ta oli regulaarselt võtnud vajalikke ravimeid. Üldse oli Peeter muutunud tähenärijaks, isegi pisiastjades tüütult ja norivalt pedantseks. Mitte alati, aga vahetevahel. Jah, Peeter polnud enam hoopiski see, kes ta oli nende tutvuse alguses. Küllap aastad ka loevad... Pole ju minagi enam endine. Hoidku küll, millised aastad!

Peeter loopis ju varem raha tuulde täiesti arutult. Ruineeris vaevaga teenitud rubladega oma tervist... ja minu närve. Huvitav, et ta nüüd on nii kokkuhoidlik, mõnikord lausa kooner... Ühest küljest on see hea, aga teinekord tülikas. Hakka nüüd iga kopika pärast arutama ja vaidlema, kas seda kulutada või mitte.

Kui palju on meie elus olnud võigast, räpast ja vastikut. Ei tahaseda meenutadaagi! Õnn, et nüüd on kõik teistmoodi. Minevik on juba hakanudki unustusehõlma vajuma. Eks see tänane isemoodi aastapäev tõi möödunu jälle esile. Tõele au andes on Peeter nüüd olnud päris tubli mees ja hea isa... Kuu aja pärast abiellume... Siis saab tütre sünnitunnistuse ümber vormistada.

Irene mõtisklemist segas telefonihelin. Ta tõusis püsti ja võttis toru.

«Kas Peeter Taube abikaasa kuuleb? Siin räägib leitnant Kask autoinspeksioonist. Palun teid mitte erutada. Teie abikaasaga juhtus õnnetus.»

«Mis? Kus? ... On ta elus?»

«Kahjuks ma ei saa teile jaatavalt vastata.»

«Kuidas?!»

«Teie abikaasa hukkus kolm tundi tagasi toimunud liiklusõnnetusel. Raskes alkoholijoobes juht sõitis veoautoga kõnniteele ja...»

Irene asetas telefonitoru ettevaatlikult lauale. Kõneleja hääl kostis kaugelt-kaugelt. Sõnad polnud enam arusaadavad.

Ajus vasardas üksainus telefonist kuulnud sõna: «Alkoholijoobes... alkoholijoobes... alkoholijoobes...»

Харри Яанович Янес.
Падение по спирали.
На эстонском языке.
Художник-оформитель Ю. Керем.
Издательство «Валгус», Таллин.

Toimetaja I. Rajasaar.
Kunstiline toimetaja R. Eilsen.
Tehniline toimetaja V. Ansip.
Korrektor O. Küla.

Laduda antud 5. III 1976.
Trükkida antud 24. V 1976.
Kaama Tselluloosi- ja Paberikombinaadi
trükipaber nr. 2, 84×108/32.
Trükipoognaid 4,50.
Tingtrükipoognaid 7,56.
Arvestuspoognaid 8,11.
Trükiarv 20 000.
MB-01053.

Kirjastus «Valgus», Tallinn, Pärnu mnt. 10.
Trükikoda «Ühiselu», Tallinn, Pikk tn. 40/42.
Tellimise nr. 467.

Hind 24 kop.